



ODSJEK ZA SOCIJALNI RAD

**NASILJE NAD ŽENAMA U PARTNERSKIM ODNOSIMA:
UZROCI, UČESTALOST, POSLJEDICE**

(općina Iličić)

-magistarski rad-

Kandidatkinja:

Mirvana Mahić

Broj indexa: 728/II-SW

Mentorka:

prof. dr. Sanela Bašić

Sarajevo, (oktobar 2021.)

Sadržaj

UVOD	3
I METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	5
1.1. Problem istraživanja	5
1.2. Predmet istraživanja	6
1.3. Kategorijalno pojmovni aparat	8
1.4. Ciljevi istraživanja.....	10
1.5. Sistem hipoteza.....	10
1.6. Metode istraživanja	11
1.7. Vremensko određenje predmeta istraživanja.....	12
1.8. Prostorno određenje predmeta istraživanja.....	12
II TEORIJSKE OSNOVE RADA.....	13
2.1. Kratki historijski osvrt na položaja žene u društvu	13
2.2. Nasilje nad ženama: definicija i tipologija	17
2.3. Teorije o nasilju nad ženom	23
2.4. Uzroci nasilja nad ženom	29
2.4.1. Rodne uloge.....	30
2.4.2. Demografske varijable.....	37
2.4.3. Individualne karakteristike nasilnika.....	40
2.4.3.1. Ljubomora	43
2.4.3.2. Agresija i želja za dominacijom	45
2.4.3.3. Uživanje alkohola i droga.....	47
2.5. Tipovi nasilnika	53
2.6. Posljedice nasilja nad ženom.....	57
2.7. Zašto žene ostaju u nasilnom odnosu?	60
2.8. Zaštita žena od nasilja u porodici	62
III REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	68
A) Rasprostranjenost porodičnog nasilja na području istraživane lokalne zajednice (općina Ilijadža) na temelju statističkih podataka	71
B) Rezultati anketnog istraživanja.....	81
IV ZAKLJUČAK	97
V LITERATURA	100
VI PRILOZI.....	103

UVOD

Posmatrajući od porodice kao osnovne ćelije društva, rodna nerapravnost rezultira nezdravim porodičnim životom kao i nezdravim odgojem djece koja primaju različite signale i poruke za nejednake rodne uloge i „startne pozicije“. Prelazom društva iz tradicionalnog i agrarnog društva u urbano i modernije društvo, dogodile su se mnoge društvene promjene koje su se uveliko i reflektirale na položaj žene u porodici, sa partnerom, ali i kontekstu društvenog značaja. Iako raznim ugnjetavanjima ženskog roda svojom dominatnošću, žene nisu odustale od svojih zasluženih mesta u ovome svijetu iako nad sobom imaju etiketiranu inferiornost. U historijskom kontekstu postavlja se pitanje kada i zašto se pojavilo nasilje nad ženama, nad djecom i nad svim ljudskim bićima koji žive na ovoj Zemlji, a smatraju se slabijima. Zašto se uopće pojavilo nasilje u ljudskom življenu kada vidimo na planeti Zemlji da ono sve više zauzima centralno mjesto i vijestima, informacijama nad svjetskim medijima.

Koje su „sile“ proizivele nasilje kao oblik zadovoljenja svojih „prava“, dostignuća. Da li ono proizilazi iz odgoja, nedostatka odgoja i obrazovanja, nedostatka ljudske topline, neizgrađenih ličnosti koji pod uticajem somatskog faktora, alkoholizma, raznih opijata stvaraju nasilje koje je naročito usmjereno nad ženama, kao tzv. „slabijem“, „inferiornjem“ spolu i izgrađenoj svijesti o nadmoćnosti jačeg i moćnijeg u liku „muškarca“. Zašto nad ženama kada su one majke, sestre, supruge, žene, roditelje koje u ovaj svijet dovode nova živa bića i buduće nade ovog svijeta.

Ovaj problem treba pronalaziti u društvenim odnosima, političkom sistemu, društveno – ekonomskim odnosima, vaspitanju i nedostatku ljubavi prema tom djetetu koji će jednog dana postati nasilna osoba, te u pojavnama nedovršenih država i društava kroz različite epohe civilizacije. Kako objasniti kroz ljudsko postojanje, kroz carstva, dinastije i kraljevstva, nedostatak žena na društvenoj sceni?!

Tek oko XX i XXI stoljeća, žene postaju članovi akademija, dobitnice svjetskih nagrada, politička snaga tražeći i nudeći ravnopravnost spolova u svijetu svojim ličnim primjerima. Dakle, ravnopravnost spolova postaje nešto što treba biti normalno, ali se pojavljuju veliki otpori u društвima koja i drugim parametrima zaostaju za razvijenijim zemljama koje usvajaju demokratske principe i ravnopravnost žena kroz ljudska prava i učešće žena u svim sferama ljudskog življena. Dokumenti Ujedinjenih naroda, Istanbulska

Konvecija kao i druge asocijacije sugeriju da se prava žena poštuju u svim zemljama svijeta koje žele da izgrade moderno društvo i politički sistem u svojim državama.

Razlog biranja ovakve teme jeste poprilična zainteresiranost za ljudsku psihu i razloge zbog čega se neko odluči biti nasilan prema osobi koja se smatra kao najbližom. Također, koji su to razlozi osobe odnosno žrtve nasilnog odnosa da ostane u takvoj vezi i začaranom krugu u kojem se nalazi. Mi kao bića, smo rođeni slobodni, ali pod društvenim okovima smo podlegli i od početka civilizacije smo bili i ostali nasilni. Nasilje kao takvo je primarno kolektivni društveni problem. Ljudi se odlučuju na takve monstrozne činove zbog društvene nejednakosti, u ovom slučaju muškarca i žene, te raskoraka u društvenoj moći. U većini slučajeva nasilje biva podržano u tradicionalnoj kulturi. Primarni cilj je bila odabir teritorije grada Sarajeva, u ovome slučaju Iliča, te osmatranje razvijanja nasilja na jednoj teritoriji.

I METODOLOŠKI OKVIR RADA

1.1. Problem istraživanja

Nasilje i dobivanje moći koje se smatra dominacijom se uči od ranog djetinjstva kroz korištenje znanja o različitim socijalnim ulogama. Nasilje nad ženom se tek decenijama smatra kao društveni problem, jer se prije smatrao privatnim problemom unutar izolovane porodice. To je fenomen koji civilizacija u suštini odobrava. Razlog tome jesu patrijarhalna sredina, tradicija, te najčešće stavovi samog društva koji su prenijeli svoja uvjerenja na razmišljanje žene i tako opravdavaju takav način ponašanja. U većini slučajeva žena ima uvjerenja da počinitelj to radi iz ljubavi, da je ona kriva, i postaje uvjerenja da je ona ta koja je izazvala nasilje i da se nasilna veza ili brak mora očuvati. Zbog takvih razloga, žene ne prijavljuju nasilje zbog osjećanja straha/stida da se ti činovi dešavaju. Nasilje nikada nije bilo niti će biti „privatna stvar“, jer taj način razmišljanja ne donosi ništa dobro. Bilo koja vrsta nasilja u bilo kojem odnosu je stvar svih nas i nešto za što se društvo treba zalagati da se svede na minimum. Nažalost, društvo nema tzv. „nultu toleranciju“ na nasilje i ono što se treba uraditi jeste osvijestiti svakog pojedinca u ovoj tematici. Čak i danas u tzv. moderno doba, kada svijet i društvo doživljava konstantan progres, ova tema se često dovodi u status tabu teme.

Kada se razmišlja i govori o temi nasilja u partnerskim odnosima obično se dodiruje fenomen koji se može razgraditi na više aspekata. S tim u vezi, postoje mnoge vrste nasilja koje su „živjele“ i još uvijek su prisutne od nastanka svijeta. Generalno gledajući, dominantna figura u partnerskom odnosu postaje ona koja ima moć, dok žrtva s tim procesom gubi integritet i gubi kontrolu. Ova tehnika korištenja kontrole ima svoju funkciju, a to je dokazivanje i s vremenom povećavanje nadmoći nad žrtvom. Cijeli fenomen se može staviti pod naziv „kultura dominacije“.

Važno je napomenuti da nasilje više nije ograničeno u domeni fizičkog i psihičkog odnosno emocionalnog nasilja, već da postoje još neke vrste takvog ponašanja; kao što su seksualno, ekonomsko, trgovina ženama, prisilni brakovi, te na kraju femicid i sl. „*Nasilje je namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema*

drugoj osobi, ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom“ (WHO:2002).

U Deklaraciji o suzbijanju nasilja nad ženama (1993.) definira se u Članu 1. nasilje nad ženama kao bilo koji akt rodno zasnovanog nasilja koji rezultira ili bi mogao imati kao rezultat fizičko, seksualno ili psihičko nanošenje bola i patnje ženama, uključujući i prijetnje u takvim postupcima, prinudu ili samovoljno lišenje slobode, bilo da se dešava u javnom ili privatnom životu. Nasilje nad ženama je ozbiljno kršenje ljudskih prava i to je proces koji se dešava kontinuirano, te najčešće se dešava od strane bivših ili sadašnjih partnera.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet ovoga istraživanja biti će uzroci, učestalost i posljedice nasilja nad ženama u partnerskim odnosima. Konkretno, ispitati ćemo raspostanjenost nasilja nad ženama u općini Ilijadža u posljednjih pet godina. Postoje različiti uzroci nasilja nad ženama u partnerskim odnosima koje dovode do različitih posljedica koje mogu dovesti ženu u životnu opasnost. Pod partnerskim odnosima mislimo na emotivnu vezu/brak/bivše supružnike koji žive u istom domaćinstvu. Žena u nasilnom odnosu doživljava traumu koja utiče na njeno psihofizičko zdravlje i koja je prati tokom cijelog života. U zemljama u tranziciji kao što je Bosna i Hercegovina, posebno je rasprostranjeno nasilje u partnerskim odnosima posebno zbog uslova u kojem neka domaćinstva žive. Iako za sami čin nasilja, nikada ne trebamo pronalaziti razloge i opravdanja, u ovome istraživanju ćemo istražiti koji su to najčešći uzroci nasilja u partnerskom odnosu. Skoro da i nije moguće u potpunosti shvatiti zašto neko ima potrebu da nanese štetu drugome biću.

Socijalno-kulturni obrasci/mitovi o rodnim ulogama je teško iskorijeniti. Svaki vid kolektivnog društvenog razmišljanja je prvenstveno produkt nekog prenesenog uvjerenja u porodici. Žene, ali i muškarci tokom odrastanja usvajaju uvjerenje da su muškarci prirodno agresivniji i konstantno primjećujemo da svaka druga žena prihvata nasilje kao opće prihvaćeni vid ponašanja muškaraca. Razlog tome jeste patrijarhalno vaspitanje dobijeno u „primarnoj porodici“ i koje ostaje kao matrica ponašanja i tako se dalje prenosi na buduće kćerke, majke, sestre. Ovaj način razmišljanja dovodi do minimiziranja problema.

Najčešći uzroci nasilja nad ženom u partnerskim odnosima jesu stepen obrazovanja nasilnika; (u većini slučajeva partneri odnosno muževi imaju tek završenu osnovnu školu, dok muškarci sa završenim visokim obrazovanjem skoro da nemaju tendenciju da vrše nasilje.) Obrazovanost žena i žrtava nasilja je u skoro istoj relaciji, jer žene koje su manje obrazovane nemaju dovoljno znanja da vide tzv. „red flags“ jer nisu imale priliku da se informiraju o ovakvim vrstama tematike. Nizak obrazovni stepen dovodi do nemogućnosti pronalaska zaposlenja. Time žrtva dovodi sebe u situaciju da bude ekonomski zavisna od partnera i na taj način dovodi sebe do trpljenja činova nasilja. Neki od uzroka također mogu biti slaba ekonomска situacija/nezaposlenost nasilnika, korištenje psihoaktivnih supstanci, korištenje alkohola. Pod slabom ekonomskom situacijom misli se na nezaposlenost nasilnika i žrtve koja dovodi do frustracije, općeg nezadovoljstva. Ukoliko je nasilnik zaposlen, u većini slučajeva dolazi do posljedice ekonomskog nasilja nad ženom (uskraćivanja samostalnog raspolaganja novcem što dovodi do toga da žena bude u potpunosti zavisna od muškarca što ujedno stvara osjećaj bespomoćnosti i niže vrijednosti).

Ukoliko muškarac koristi alkohol ili psihoaktivne supstance, tada dolazi do ekonomске ugroženosti oba partnera, odnosno porodice ukoliko postoje više članova u zajedništvu. Alkohol i psihoaktivne supstance veoma često „probude“ agresivnost u muškarcu koji dovodi do posljedica i različitih oblika nasilja; kao što su fizičko maltretiranje, seksualno nasilje, psihičko odnosno emocionalno, te ekonomsko nasilje. Žena se u svim pomenutim uzrocima nalazi u „začaranom krugu“ što ima za posljedicu na njeno mentalno i fizičko zdravlje. Često čujemo da fizičke rane vremenom brzo se mogu zacijeliti, ali one psihičke su one koje nikada ne prođu i nemaju rok trajanja.

Što se tiče posljedica partnerskog nasilja nad ženama, one dolaze iz različitih izvora i potvrđuje da dugotrajnost i ozbiljnost nasilja može da ostavi velike posljedice za zdravlje, psihičko, socijalno i ekonomsko funkcionisanje žene i drugih članova porodice, koji su nasilju direktno ili indirektno izloženi. (Ignjatović,2011)

Fizičkim nasiljem mogu nastati različite fizičke i mehaničke povrede koje variraju od različitih stupnjeva, mada po riječima Ignjatović, pravi uzrok povređivanja može itekako ostati nejasan i neutvrđen, čak i od iskusnih zdravstvenih radnika (Ignjatović, 2011). Kao najveća posljedica nasilja može doći do ubistva partnera. Smatra se da je to najekstremniji vid nasilja. Seksualno nasilje dovodi do ginekoloških problema koji mogu biti drugotrajni.

Također, nasilje nad ženama dovodi do psiholoških posljedica gdje žene doživljavaju traumu uslijed stresnog događaja, te dolazi do različitog spektra poremećaja kao što su pojava depresije, anksioznosti i posttraumatskog stresnog poremećaja. Zlostavljane žene čak i pokušaju suicid, a neke se izlože korištenju alkohola i droga, kako bi pobjegle od stvarnosti. Žena izgubi samopouzdanje, posjeduje osjećaj stida i nemogućnost da samostalno donosi odluke. Žrtve nasilja su često i korisnice socijalne pomoći jer su one u puno većem riziku da im se desi siromaštvo i socijalna isključenost. U ovome istraživanju, ispitati ćemo koliko žena je imalo spomenute uzroke odnosno posljedice nasilja kojeg su doživjele i kako je to utjecalo na njihov budući život.

1.3. Kategorijalno pojmovni aparat

Nasilje – Nasilje podrazumijeva upotrebu sile akta agresije kojom se povređuju osobe ili uništava vlasništvo. Predstavlja osnovni oblik kršenja ljudskih prava – tjelesnog integriteta dostojanstva svakog čovjeka. Nasilje znači upotrebu sile, činom ili prestupom protiv nekog drugog. To je svaki postupak koji razara, ugrožava i povređuje drugo ljudsko biće.

Žrtva – Žrtva nasilja u „Zakonu o zaštiti nasilja u porodici“ se definira kao svaki član porodice koji je izložen radnjama nasilja u porodici. U kaznenom pravu i kriminologiji žrtvom se smatra osoba čije je osobno ili imovinsko pravo kaznenim djelom povrijeđeno ili ugroženo.

Žena – Pod terminom žena se podrazumijeva „svaka odrasla osoba, uključujući suprugu, ženu, sa kojom je počinilac u intimnoj vezi, vanbračne partnerke, bivše supruge, prijateljica, rođaka ili žena koja radi u domaćinstvu. Pojam žena također uključuje mlade žene/djevojke u dobi od 15 do 18 godina, u dijelovima gdje djevojke ranije stupaju u brakove.“

Nasilje u partnerskim odnosima – odnosi se na sistematski obrazac zlostavljujućeg ponašanja unutar predbračne veze koja se može predvidjeti i u braku. Nasilje među partnerima je prisutno u svim društvenim slojevima.

Brak – Brak je priznata i uređena zajednica jednog muškarca i jedne žene, zaključen u svečanoj formi, po njihovom slobodnom pristanku, raskidiv samo u slučajevima predviđenim zakonom.

Uzrok i posljedica – ono što vodi do nastupanja drugoga događaja (uvjeta, djelovanja, stanja stvari), posljedice. Posljedica je rezultat neke radnje ili misli. Uzrok u vremenu prethodi posljedici (*priority*), posljedica slijedi nakon svojeg uzroka (*succession*). Prema »analogiji iskustva«, sve promjene događaju se po zakonu povezanosti uzroka i posljedice. (Hrvatska enciklopedija, Mrežno izdanje)

Fizičko nasilje – Fizičko nasilje od bliskog partnera podrazumijeva kontiunitet, teror koji postaje hroničan. Fizičko nasilje odnosi se na različite oblike tjelesnog zlostavljanja. Neki od primjera fizičkog nasilja su: udaranje, šamaranje, štipanje, šutiranje, guranje, ubadanje i rezanje, čupanje kose, ugrizi, pokušaj ubistva i ubistvo.

Psihičko/emocionalno nasilje – Psihičko nasilje je vrsta zlostavljanja koje stvara vrlo često stvara konfuziju; jer se često ne prepoznaje u datom trenutku. Ono podrazumijeva ignorisanje osjećanje, ismijavanje, stalni kriticizam, ponižavanje, manipuliranje, različite zabrane, ucjenjivanje, kontrolu, izolaciju.

Seksualno nasilje – ovi činovi nasilja podrazumijevaju širok spektar radnji koji su neželjene seksualne prirode. Dakle, svaka seksualna aktivnost bez pristanka, učešće na prisilu/neželjeno dodirivanje, silovanje, incest.

Ekonomsko nasilje – predstavlja način postizanja kontrole i moći kroz ekonomsko ostvarenje,najčešće kroz zabranu korištenja zajedničkih resursa; uskraćivanje i oduzimanje istih. Želja žene za ekonomskom nezavisnošću predstavlja faktor rizika za pojavu nasilja, a njegova očigledna posljedica je onesposobljavanje žene za samostalnu egzistenciju. (Ignjatović,2011)

Mentalno zdravlje – Mentalno zdravlje se može definisati kao stanje dobrobiti, gdje svaka individua postaje svjesna svojih sposobnosti i na taj način može da se nosi sa normalnim stresom u životu, u stanju je da radi produktivno,te je sposoban-a da ostvari lični doprinos za svoju zajednicu. Kao posljedica nasilja od strane partnera, žena vremenom ugrožava svoje mentalno zdravlje, te tako nije sposobna da funkcioniše i gradi svoj život.

Općina Iličić – Općina obuhvata područja naseljenih mjesta u sastavu sljedećih mjesnih zajednica: „Butmir“, „Sokolović Kolonija“, „Donji Kotorac“, „Hrasnica I“, „Hrasnica II“, „Iličić Centar“, „Lužani“, „Vreoca“, „Vrelo Bosne“, „Blažuj“, „Rakovica“, „Osjak“, „Otes“, „Stup I“, „Stup II“, „Stupsko brdo“.

1.4. Ciljevi istraživanja

Naučni cilj istraživanja

Naučni cilj istraživanja treba da obezbijedi potrebna naučna saznanja o problematičnosti nasilja nad ženama u partnerskim odnosima. Dobiti ćemo potrebne informacije o uzrocima i posljedicama nasilja nad ženama; odnosno njihovu uzročnu posljedičnu poveznicu. Koristiti ćemo naučna saznanja koja su već i istražena, ali i proširiti tematiku nasilja nad ženama u partnerskim odnosima i podići svijest o ovoj tematiki koja se tokom godina znatno dobila na važnosti. Naučni cilj je tematski obraditi ovaj fenomen i opisati situacije u kojima su se žene žrtve nasilja u posljednjih pet godina nalazile, ali i dobiti nove informacije o ovom o tome koliko se situacija mijenja.

Društveni cilj istraživanja

Ova tema je uvijek neiscrpna jer fenomen nasilja možemo primijetiti svakodnevno i nad svakim, bez obzira na godine, spol, rasu, seksualnu orijentaciju i slično. Temu nasilja nad ženama je potrebno uvijek pokretati kako bi povećali kolektivnu svijest bh. društva o nasilju općenito, te dodatno o nasilju nad ženama u partnerskim odnosima. Cilj je također ostvariti određeni senzibilitet javnosti o problemu, znajući da za nasilje nikada ne treba biti opravdanja i da žene kao takve, mogu i trebaju se uvijek povući iz toksičnog odnosa. Dobiti ćemo saznanja o tome koji su najčešći uzroci nasilja u partnerskim odnosima i kakve posljedice dovode do toga. Specifično, istražiti ćemo koliko slučajeva je bilo u Općini Iliča u posljednjih pet godina, te ispratiti kontinuitet najčešćih oblika nasilja u ovoj općini.

1.5. Sistem hipoteza

Generalna hipoteza: Pretpostavlja se da nasilje u partnerskim odnosima bilježi u promatranom intervalu kontinuirani porast na području općine Iliča, zbog višestrukih čimbenika na individualnom, porodičnom ili socio-kulturnom nivou, što dovodi do znatnog pada kvalitete života žene – žrtve partnerskog nasilja.

Posebne hipoteze:

1. Pretpostavlja se da osobne karakteristike počinitelja (nizak stepen obrazovanja, nedostatak samokontrole, unutrašnjim/vanjskim konfliktima, poremećajima emocija, konzumacija PSA/ alkohola), porodični faktori počinitelja (ekonomski nesigurnost, nezaposlenost, niska socijalna adaptacija i siromaštvo) i socijalno-kulturni faktori (tolerancija na nasilje, patrijarhalni stavovi i norme, predrasude) su potencijalni uzroci koji dovode do nasilja u partnerskim odnosima.
2. Na teritoriji općine Ilidža bilježi se porast partnerskog nasilja čiji su počinioци primarno muškarci koji vrše bilo koji oblik nasilja nad partnericom.
3. Partnersko nasilje se manifestuje kroz različite oblike; prвobitno kroz „blage“ vidove kontrole koji se pretvaraju u teže oblike, kao što su fizički, psihički, ekonomski i seksualni oblik zlostavljanja.
4. Posljedice nasilja nad ženom se najčešće odražava kroz vanjske znakove na fiziološkom, kognitivnom i bihevioralnom nivou; a to mogu u većini slučajeva mogu biti: tjelesne ozljede, hronične i zdravstvene simptome, psihičke posljedice, posljedice na planu ponašanja, odnosa prema drugima, posljedice u duhovnoj sferi, te na kraju kao najgori oblik ubistvo odnosno smrt partnerice.
5. Nepovjerenje u institucije sistema kod žena smanjuje spremnost na prijavu nasilja. Razlog tome jesu nerazvijeni sistemi aktivnosti kako bi se povećala svjesnost o ovakovom tipu problematike i nedovoljna saznanja žena o načinu zaštite koja im je potrebna.

1.6. Metode istraživanja

Istraživanje magistarskoga rada na temu „Nasilje nad ženama u partnerskim odnosima: uzroci, učestalost i posljedice“, biti će kombinacija teorijsko-empirijskog istraživanja. Ovom fenomenu se ne može pristupiti bez interdisciplinarnog pristupa. Problematika se oslanja na teorijske činjenice gdje ćemo koristiti odgovarajuću literaturu i druge relevantne izvore, dok empirijski ćemo obratiti pažnju na prikaz realnosti žena koje su boravile u nasilnim vezama odnosno brakovima.

Kada su u pitanju općenaučne metode u ovome istraživanju koristit će se hipotetičko deduktivna i statistička metoda. Razlog što ćemo koristiti hipotetičko deduktivnu jer se oslanja na selektivnom i provjerenom društvenom iskustvu, u ovome slučaju žena koje su iskusile nasilje u partnerskim odnosima i statistička metoda jer je to jedina metoda kojom se mogu istraživati masovne pojave.

Od metoda pribavljanja podataka u ovome istraživanju će se primjenjivati metoda analize sadržaja dokumenata, te sveopšta generalizacija. Hipoteze indikatora naznačuju dvije metode, a to je spomenuta operativna metoda prikljupljanja podataka koju ćemo koristiti u interesu prikljupljanja relevantnih podataka iz odgovorajućih izvora prvenstveno izvještaje Centra za socijalni rad/ Službe za socijalnu zaštitu općine Ilidža i te relevantne stručne rade.

Koristiti će se metoda ispitivanja i u tom slučaju koristiti će se kao njen instrument anketa. Anketa će se formirati u pisanim obliku uz pitanja koja su pogodna za ovo naučno istraživanje. Uzorak: uzorak ispitanica je reprezativan i namjeran. Obuhvatati će ispitanice iz reda žrtava nasilja na teritoriji općine Ilidža. Ispitati će se koji su najčešći uzroci nasilja i kakve su posljedice koje ih prate. Pogledati niz uzroka i posljedica kroz njihovu perspektivu je veoma značajno. Ukupni broj ispitanica biti će broj 30.

1.7. Vremensko određenje predmeta istraživanja

Naučno istraživanje će biti obuhvaćeno vremenskim periodom od 2015 do 2020. godine.

1.8. Prostorno određenje predmeta istraživanja

Naučno istraživanje će biti obuhvaćeno područjem općine Ilidža.

II TEORIJSKE OSNOVE RADA

2.1. Kratki historijski osvrt na položaja žene u društvu

Nasilje nad ženama kao izraz historijsko nejednake rasподјеле моći između muškaraca i žena, te historijske neravnopravnosti spolova je prisutno u svim razvojnim fazama društвama. Žene i djevojčice širom svijeta, bez obzira na nacionalnu, rasnu i vjersku pripadnost, kulturu, dob, status su izložene raznim oblicima fizičkog, seksualnog, psihološkog i ekonomskog zlostavljanja. (Zvizdić, 2004.)

Historijski gledano, žena u odnosu na muškarca bila je uvijek u poređenom položaju. Sami uzroci tog fenomena jesu uvjeti života žene koji se od početaka nastanka svijeta smatra „nižim.“ Istiće se da je ovaj svijet uvijek pripadao muškarcima i da je hijerarhija spolova postojala već u primitivnoj hordi i održavala se stoljećima. Prema etnografskim podacima, superironost muškaraca u primitivnoj hordi bila je izražena lovom i ubijanjem. Agresivnost ljudskog mužjaka suprostavljala se pasivnosti ljudskih ženki. U zemljoradničkim zajednicama žena je imala određeni prestiž zbog kulta plodnosti. No, uprkos matrijarhatu kao pojavi, društvo je oduvijek bilo muško jer je politička i društvena vlast pripadala muškarcima. S pojavom stočarstva, obraživanja metala odnosno zemljoradnje, javlja se patrijarhat. Pojava monogmane porodice, zasnovana na vladavini muškarca donijela je nejednakost i antagonizam u odnosima između spolova. (Kapetanović – Bunar, Durić, Hodžić-Lemeš, 2010.)

Sama struktura društva u kojem živimo satkano je od onih koji posjeduju veću skalu moći i od onih koji su na manjoj „ljestvici moći.“ Takve grupe se mogu nazvati klase, rase, polovi, nacije i sl. U slučaju patrijarhata, kada je postao društveno premoćan, oduzeo je ženi sva prava – ona je bila posjed najprije oca, a kasnije muža. (Kapetanović – Bunar, Durić, Hodžić-Lemeš, 2010.) Nažalost, često možemo naići na podatke ili slučajeve gdje se u XXI. stoljeću ženska djeca, a kasnije djevojke i žene ovako identično tretiraju. Žensko dijete, uslovno rečeno, ostaje kod roditelja do udaje (gdje je vlasništvo oca) i kasnije se predaje u ruke budućeg muža (vlasništvo muža), dok muško dijete ima veću slobodu, čak je i poželjno

imati i više partnerica gdje se ističe osobina „srcelomca“; gdje se postiće velika seksualna sloboda i dominantnost nad budućim partnericama.

Solidarnost među ženama nestaje onog trenutka kada žene prihvate patrijarhalne stereotipe o ženskoj krivici i u njegovoj sopstvenoj viktimizaciji. („Sama je kriva što joj je to dogodilo!“) (Medica Zenica, 1999). Naravno, ovakvi navodi ne znače da je svaki muškarac nasilan u patrijarhalnom društvu, niti znači da žena ne može nasilno postupati prema svome partneru. Međutim, ovim prikazivanjem patrijarhalnog društva i njegovog uticaja pokazuje se da se podržavanjem nasilja stvara klima gdje je nasilno ponašanje odobreno odnosno ohrabreno.

U srednjem vijeku u Europi, crkva i svećenstvo imaju veliku ulogu u životu ljudi. Katolička crkva, kao i ostale velike monoteističke religije, pripisuju ženama šutnju i pasivnu podložnost muškarcu. Ženama je oduzeto pravo izbora muža, uskraćivana im je sigurnost unutar braka (razvod je muška povlastica), isključene su iz javnih djelatnosti, proglašene manje vrijednima i postale vlasništvo muškaraca. Budući da je sveto, znanje je bilo privilegija Boga i muškarca. Crkva nadalje zabranjuje sticanje znanja kod žena, objašnjavajući time što muškarci imaju „veće glave“, a time i „veće mozgove“ i više razuma od žena. (Brašnjić, Ševo, 2019)

Knjige bi, prema riječima Brašnjića i Ševe, dalje kvarile ženske mozgove koji su sami po sebi slabi. Obrazovanje ženama ne bi donosilo nikakve ekonomske prednosti, već je samo moglo izazvati izravnu ekonomsku štetu, jer niko ne želi brak sa ženom koja je pametnija(!) od muškarca što je moglo izazvati bračnu neslogu. I europska sveučilišta donosili su zakone kojima se zabranjuje upis žena na fakultete. Dakle, Europski srednjovjekovni samostani su bili jedini odobreni put za bijeg od tiranije prisilnih brakova. Mnoge žene se povlače u samostane nakon što bi podigle porodicu. To se smatralo „sporazumnim razvodom“ i jedinim izlazom iz braka. Žene koje su vodile samostane mogle su se kretati u javnosti, preuzimati odgovornost i pokretati promjene. Redovnice su bile više od političarki, bile su poslovne žene, doktorice, učiteljice, feudalke na čelu neovisnih imanja, te su upravljale različitim djelatnostima. (Brašnjić, Ševo, 2019).

U toku feudalizma, položaj žene je bio klasno uvjerovan. U Novom vijeku život žene je bio uvjetovan također braku i bračnom statusu; s obzirom da je pripadala mužu, njeni polodovi rada su također pripadali njenom partneru. Do udaje je bilo potrebno da se nauče stvari koje su se podrazumijevale da žena zna; tkanje, šivanje, kuhanje, briga o

vrtu/životinjama. Nakon otkrivanja Novog svijeta, kada je počelo iseljavanje Europljana žene su slane u Novi svijet da budu supruge i da rađaju odnosno podižu djecu, zbog tadašnje velike smrtnosti. Neke su ulazile u svijet trgovine, ali samo „vladajući svojim tijelom“. Tek u toku XVIII. stoljeća, pojavom ugljena i pare u Velikoj Britaniji, sloboda i nezavisnost postaje veća. Tada se ženski rod uključuje u društveni i politički život, dok je kapitalistički način proizvodnje uključio ženu i u proizvodnju, ali je zadržao njenu ekonomsku i pravnu nejednakost. Industrijska revolucija je imala nepovoljan učinak na ženske živote – dvostruki rad (u tvornici i domaćinstvu), naporan rad u nehumanim uvjetima, manje plaćen rad od muškaraca, češći zdravstveni problemi i češće ozljede na radu zbog šire odjeće. U Velikoj Britaniji za isti posao muškarac dobiva 8 penija dnevno, a žena 6 penija. To se objašnjavalo time da su niske nadnlice trebale žene zadržati doma da ne oduzimaju muškarcima posao. (Brašnjić, Ševo, 2019). Učestvovale su u i težim poslovima kao npr. „iskapanje ugljena“ koji je donio veliku smrtnost žena i kratak životni vijek.

Zatim, klasno društvo je stvorilo sliku žene kao bića slabog, pasivnog, iracionalnog, poslušnog, nježnog, prilagodljivog, čije je mjesto pored kućnog ognjišta, dok je od muškarca stvorilo sliku snažnog, odgovornog, aktivnog i racionalnog bića koje su dostupne sve funkcije i položaji u društvenom i političkom životu. (Kapetanović – Bunar, Durić, Hodžić-Lemeš, 2010.) Najveću revoluciju u životima žena je donijela Francuska revolucija – djevojke i žene Pariza su činile veliki dio snage koja je pokrenula revoluciju 1789. godine zbog gladi koja je vladala tadašnjim svijetom.

Prvi put u javnosti žene su dobile neka prava, glasno i javno. Godine 1848. u Seneca Falls u SAD-u održan je prvi skup o ženskim pravima na kojem je donijeta Deklaracija o pravima i osjećajima (Declaration of Sentiments). Žene su u Deklaraciji tražile pravo raspolaganja svojom imovinom, starateljstvo nad djecom u slučaju razvoda, proširene mogućnosti razvoda braka, bolji pristup obrazovanju, mogućnost zaposlenja i naravno, pravo glasa. Amerikanke svojim glasnim traženjem ženskih prava postaju uzor Europljankama, koje organiziranu borbu počinju tek 60-ih godina XVIV. stoljeća u Engleskoj. Tada dobivaju pravo glasa na najnižem nivou, u općinama. (Brašnjić, Ševo, 2019).

Nakon Drugog svjetskog rata na prostoru SFRJ žene su činile najveći dio „zavisne“ populacije (tj. osobe bez redovnog i vlastitog prihoda) kao i većinu od ukupnog broja nezaposlenih, te da su one bile mnogo rjeđe zapošljavane od muškaraca uprkos jednakom stupnju prosječnog obrazovanja. Ali također, novije sociološke studije pokazuju činjenice da

u tadašnjem jugoslovenskom društvu da su žene nakon Drugog svjetskog rata, zahvaljujući usvojenom pravu na stručno obrazovanje postale dominantne u profesionalnim zvanjima kao što su bolnice, socijalni rad, škole i sl.

Od druge polovice 20-og stoljeća sve više žena ulazi u politiku i na vodeće položaje u državama. Danas se žene nalaze na čelu desetak država u svijetu kao predsjednice, dok se njihov broj u državnim parlamentima također povećava. Iako UN od svog osnivanja 1945. g. donosi dokumente protiv diskriminacije žena, oni nisu bitno promijenili njihov položaj. Prava žena i dalje se krše u svim dijelovima svijeta jer mjere sankcioniranja nisu predviđene zakonima UN-a. (Brašnjić, Ševo, 2019). Kroz stoljeća postojanja, žene su bile opresirana društvena grupa (u kulturnom, moralnom, javnom smislu). (Peić- Čaldarović, 1996).

U Jugoslaviji balkanska žena dobija pravo glasa 1945. godine. Ravnopravnost žena je svakako bila i dijelom komunističke ideologije. Josip Broz Tito takođe je isticao vrijednost žene na svim poljima naglašavajući da mora doći do promjene položaja žena u zemlji. Osim prava glasa, žene su u socijalizmu dobile još nekoliko važnih zakonskih mogućnosti. Kroz zakon o braku (1946 godine.) izjednačen je položaj žene i muškaraca u braku, zakonima iz oblasti porodičnog prava iz 1947. godine izjednačena su prava bračne i vanbračne djece, zakonom o socijalnom osiguranju uvedeno je i osiguranje za sve rizike, što je obuhvaćalo i plaćeno porodiljsko odsustvo i ostvarivanje prava na penziju pod istim uslovima i za žene i za muškarce, iako su žene ranije odlazile u penziju; te između ostalog pravo na abortus. Žene su masovno bile uključene u radne akcije na kojima su se gradile fabrike, pruge, putevi. (Brašnjić, Ševo, 2019).

Kroz ovu kratku historiju položaja žene, može se primjetiti da su žene bile isključene iz skoro svih vidova društva, te je bila podređena muškracu živeći u partijarhalnom okruženju sa okovima koje nosi ovakav vid života. Na ovakav vid razmišljanja/djelovanja utiče kultura u kojoj živimo koja oblikuje ličnost svakog pojedinca, te oblikuje stavove koji ljudi u većini slučajeva samo prihvataju i ne razmišljaju kritički o onome što ih oblikuje. U kontekstu problema nasilja, svako nasilje ima vlastiti korijen, ali historijski gledano nasilje nad ženama nema dugu istraživačku historiju. Zlostavljanje i diskriminacija žena i danas postoji u društvenom svijetu, a pogotovo se mora naglasiti i porodični život u kojem se može uočiti da nasilje je itekako prisutno. Patrijarhalne norme i karakteristike nisu iskorijenjene iz razmišljanja balkanskog naroda. Nasilje je u našoj kulturi itekako tolerirano, sa našim

kulturološkim obrascima i stereotipila, podijeljenim spolnim ulogama i većoj moći muškaraca nad ženama.

Nesigurnost, osjećaj nemoći i nesposobnost da prihvate slabost ili greške u sebi samima ili da ih toleriraju u drugima su psihološke karakteristike nasilnika. Nasilnici dolaze iz svih rasa, klasa, etničkih grupa, religija, dobnih grupa i oba spola. (Kapetanović – Bunar, Durić, Hodžić-Lemeš, 2010). Lista se može nastaviti u kontekstu specifičnosti društva. Nasilje je oruđe koje grupa sa više moći često koristi da bi dokazala, održala ili pojačala svoju kontrolu nad grupom sa manje moći. Ova dinamika je vidljiva među mnogim grupama u društvu. Metode kontrole su vrlo slične. (Medica Zenica, 1999.).

Tradicionalno gledajući, u svijetu polova; muškarci se vode kao biološki „jači“ pol gledajući fizičku jačinu, smatrajući muškarca kao „lovca“; „glavu kuće“, „dominantnu figuru“, te na takav način žena se stavlja u položaj „podređene“, „inferiorne“ osobe. Iskorištavajući takav položaj muškarci koriste kako bi pokazali svoju skalu „moći“ koristeći se silom i agresijom kako bi došli do ostvarenja sopstvenih potreba i želja, brzo i potpuno. Oslanjajući se na ovakav odnos između spolova i nametnutih uloga, žena se kroz vrijeme polako izolovala iz javnog života i bila je smještena u privatnu sferu porodice. Zapamtimo, nasilnik uvijek bira svoje ponašanje, te svoj sopstveni izbor iskoristi kako bi nanio štetu drugom biću.

2.2. Nasilje nad ženama: definicija i tipologija

Nasilje shvatamo kao intervenciju odnosno akciju koja nije u skladu sa čovjekovim prirodnim zakonima. Homo sapiens po definiciji, kao biološko, psihološko i sociološko biće je jedina vrsta bića na ovoj planeti koja je sposobna za nasilje; prema sebi, drugim ljudima i vrstama. (Mastanak, 2013).

Nasilje je kršenje osnovnih ljudskih prava sigurnog i kvalitetnog zajedničkog života, te ličnih granica kako bi se nanijela šteta drugome. Nasilno ponašanje i njegova realizacija ima različite oblike od pojedinačnog do grupnog nasilnog ponašanja. Nasilje u partnerskim odnosima je široko rasprostranjem problem i označava vidno kršenje ljudskih prava koji je

ozbiljan društveni problem. Same predrasude društva i njihova neiformiranost potpomaže ovakvom fenomenu i opravdavaju nasilje kao takvo. Maltretiranje žena postoji od nastanka čovječanstva i hiljadama godina opstaje u društvu. Danas, ukoliko izuzmemmo vojsku za vrijeme rata, porodica je društvena institucija sa najviše nasilja. (Maljković 2018; prema Gelles 1997.)

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, vodeći međunarodni dokument o ljudskim pravima usvojen od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1948. godine, predviđa *da svako ljudsko biće ima pravo na život, slobodu i ličnu bezbjednost, jednaku platu za jednak rad, standrad života primjeren zdravlju i dobrobiti, pravo na obrazovanje, zaštitu od ropstva i jednaku pravnu zaštitu.* Vodeći se ovakvim značajnim dokumentom, treba se naglasiti da i muškarci i žene imaju pravo na slobodan život bez nasilja i ugrožena ljudskih prava. Deklaracija Ujedinjenih naroda o eliminaciji nasilja nad ženama, pojam „nasilje nad ženama“ određuje bilo koji čin nasilja utemeljen na spolu koji ima za rezultat fizičku, seksualnu ili psihičku povredu ili patnju žena, uključujući prijetnje izvršenja takvih djela, prisilu ili samovoljno uskraćivanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu.¹

Kada se razmišlja i govori o temi nasilja nad ženama, dodiruje se problem koji se u društvu manifestira u različitim formama i svojim efektima utiče na živote pojedinca. Nasilje odnosno zlostavljanje žena ja jako česta pojava u balkanskim sredinama. U našem društvu najčešća predrasuda je ta da žene svojim ponašanjem izazivaju odnosno provociraju nasilje, da uživaju u istom zbog svojih sadomazohističkih crta karaktera iz čega se vodi zaključak da je žena uvijek i isključivo ona sama kriva za nasilje. U svakodnevnom govoru koristimo različite termine koji bi definirali ovaj fenomen, a to su: muško nasilje, domaće nasilje, nasilje nad ženama (violence against women), nasilje u porodici (domestic violence) rodno zasnovano nasilje (gender based violence) i sl.

U suštini, svaki od ovih naziva ukazuje na samo jedno; a to je da su žene najčešće žrtve nasilja, te da su počinioци bilo koje vrste nasilja u većini slučajeva muškarci. Nasilje u partnerskim odnosima možemo definirati kao skup ponašanja čiji je cilj kontrola nad drugim osobama upotrebom sile, zastrašivanjem i manipulisanjem. Postoje četiri oblika nasilja koji se mogu ukrstiti i žrtve mogu tolerirati više vrsta nasilja od strane partnera:

- Tjelesno zlostavljanje;

¹ Deklaracija je usvojena 1.12.1993.godine. Službeni je dokument Generalne skupštine UN, broj 38(1/47/38), dio I.

- Emocionalno zlostavljanje;
- Seksualno zlostavljanje;
- Ekonomsko zlostavljanje;

Sve ove forme nasilja su prisutne skoro svaki dan u našim životima; ako ne direktno, onda svakog dana možemo da vidimo neki čin nasilja u svijetu u kojem živimo. Nasilje se može desiti svakome ponaosob i prisutno je od početka svijeta u svim porama društva. Nasilje među partnerima uobičajeno počinje prije braka te se na osnovi određenih ponašanja može pretpostaviti da će se javiti i kasnije nasilje u braku (Ajduković, Mamula, Pečnik, Tolle, 2000). Partnersko nasilje se ne događa samo u braku, već postoje indikacije nasilja kod mladih osoba koja se često ignoriraju i protumače kao čin brige partnera prema žrtvi. Događa se i u bračnoj zajednici, intimnoj vezi ili homoseksualnoj vezi, ali i prema bivšim partnerima, te partneri koji su bili u intimnoj vezi, i koji imaju ali i ne moraju imati zajedničku djecu. Partnersko nasilje koje karakterizira prisila i kontroliranje odnosi se na ponašanja koja uključuju zastrašivanje, prijetnje, izoliranje, uskraćivanje, ponižavanje, podcjenjivanje, korištenje djece u svrhu zlostavljanja, ekonomsko zlostavljanje i metode prisile. Počinitelji koriste neke od navedenih oblika nasilnog ponašanja ili kombinaciju metoda za koju pretpostavljaju da će im omogućiti učinkovito kontroliranje žrtve. U heteroseksualnim vezama taj se oblik partnerskog nasilja najčešće javlja od strane muškarca, ali pri tome ne treba ignorirati činjenicu da i žene mogu biti počinitelji ovog oblika partnerskog nasilja. (Sesar, Dodaj, 2014.)

Nasilno ponašanje je obrazac napadačkog ponašanja koji uključuje fizičke, seksualne i psihološke napade, kao i finansijsku manipulaciju koju odrasle osobe koriste protiv onih sa kojima su u intimnim odnosima. Intimni odnosi - odnosno partnerski odnosi podrazumijevaju: dvoje ljudi koji su u vezi ili u braku, dvoje ljudi koji su nekada bili u braku ili vezi, osobe koje žive u istom domaćinstvu; te osobe koje su nekada bile u vanbračnoj zajednici, par koji ima zajedničku djecu. (Medica Zenica, 1999). Agresivno ponašanje se ne događa kao incident koji je izoliran, već to je kontinuiran proces zlostavljanja koji je dinamičan. Smatra se da žene nisu značajno manje agresivne od muškaraca, ali da fizičko nasilje nad muškarcima nije podrćano od strane društva. Utvrđeno je da muški rod drži monopol u vršenju organizovanog kriminaliteta, ali i nasilja nad ženama. (Dragić-Labaš, 2019). Žene su gotovo deset puta češće žrtve nasilja od muškaraca. O ovom problemu se počelo pričati kao o tzv.“ sindromu pretučene žene“ engl. „battered women syndrom“.

Nasilno ponašanje se uvijek smatralo privatnom sferom unutar određenog odnosa, unutar porodice. U ovaj fenomen se нико nije smio miješati niti intervirati, jer se smatralo da to donosi sramotu, loš glas ili jednostavno se moralo podnositи. Nasilje kao takvo, postaju predmet javnosti 60-tih godina, kada je u fokusu bila izražena briga za zlostavljanje djece u porodicu, te na prijelazu u 70-te godine fokus je postao ženska emancipacija. Vremenom, ovakav fenomen dobija pažnju i počinju se dešavati promjene. Pretpostavlja se da je domaće nasilje naučeni obrazac ponašanja počinioca. Ovaj proces učenja ima dva aspekta: on uči da je nasilje efikasno kroz modeliranje i kroz osnaživanje. Kada se kaže modeliranje, mislimo na to da se domaće nasilje uči gledajući kako se nasilje koristi u kući, na televiziji, u javnosti ili društvu. Na ovaj način muškarac uči kako da koristi nasilje u ostvarivanju svojih ciljeva. (Medica Zenica, 1999).

Kroz kontrolu druge osobe, nasilnik smišljeno ograničava život žene do uloge koju on diktira. Žene su najčešće izložene nasilju od strane bliske osobe u privatnoj sferi, npr. od strane ljudi koje poznaju, sa kojima su intimne ili žive. Skoro svaki odnos u kome je narušena ravnoteža moći je potencijano opasan odnos, dakle, u kome se može ispoljiti nasilje moćnijeg člana prema onome koji je u tom odnosu slabiji. Moć može biti fizička, ekonomski, statusna koja se iskorištava u datom periodu potencijalnog zlostavljanja. "Moderni antropolozi su našli nekoliko postojećih kultura u kojem je nasilje svedeno na minimum. Zajedničko tim kulturama bi moglo biti poštovanje – prema sebi, prema drugima i izvjesna etika partnerskih odnosa nasuprot dominaciji. Kulture koje su sklone nasilju, kao što je naša obilježene su, naprotiv, razbojničkim nasiljem koje je ohrabreno idealom dominacije. (Ostojić, 1999).

Nasilne epizode su dio složenog i kontinuiranog procesa različitih oblika ponašanja u kojem je nasilje sastavni dio dinamike odnosa između dva partnera. Nasilan partner smatra da ima potpunu moć nad ženom. Korijeni nasilja postoje u ranom djetinstvu u primarnoj porodici, koja se ponavlja i takav čin formira odnosno deformira ličnost. Dijete koje živi u nasilnoj sredini ima tendenciju razvoju abnomarnih stanja svijeti i vrlo različitih simptoma i tjelesnih i psihičkih. U tom razvoju djeca doživljavaju ponekad toliko strašne situacije da to ne mogu ni da iskažu riječima. Kod ovakvih osoba razvijaju se multipli poremećaji ličnosti. Nisu u stanju da razviju bazičnu emocionalnu sigurnost, povjerenje kao i odnos prema drugim ljudima. Zbog ovakve situacije, tokom odrastanja pokazuje različite vrste poremećaja: *seksualne poremećaje, narušene intimne veze, suicidalnost, depresiju, narkomaniju, alkoholizam*. (Kapetanović, Durić, Hodžić-Lemeš, 2017).

Tipologija nasilja

Fizičko nasilje

Uključuju svi oblici tjelesnog zlostavljanja, koje uključuje guranje, šamaranje, čupanje kose, udaranje rukama, nogama ili predmetima, nanošenje pvrede različitim vrstama oružja, opeketine, što može da rezultira lakim ili teškim povredama. Fizičko zlostavljanje obuhvata širok dijapazon pojmova. Neposredni znakovi fizičkog zlostavljanja su: povrede na licu, povrede na prsnom košu, grudima, abdomenu, hematomi i ogrebotine, iščašenja, opeketine različitog stepena, vidljivi tragovi gušenja na vratu i sl. To je takvo ponašanje kojim se primjenom fizičke sile uz ili bez upotrebe drugih sredstava nanose povrede i ozljede. (Kapetanović – Bunar, Durić, Hodžić – Lemeš, 2010.)

Psihičko nasilje

Odnosi se na oblike zlostavljanja s ciljem zadobivanja moći i kontrole nad žrtvom. Ovakav tip ponašanja utiče na ženiino psihičko zdravlje, ali i ličnost. Obuhvata zabrane, prijetenje, kontrolu, uvrede, ismijavanje, omalovažavanje, ucjene, izolaciju. Fizičko nasilje porazumijeva kontinuiran i horničan teror. Žena koja ima modrice zna da joj se nešto desilo, dok emocionalno zlostavljanje ponekada je jako teško prepoznati i jako je zbunjujuće. Postoje različite vrste emocionalnog zlostavljanja; a to su ignorisanje osjećaja, ismijavanje partnerice i napdanje njenih uvjerenja, stalno kritikovanje, nazivanje pogrdnim imenima, vikanje na partnericu, vrijeđanje njenih najbližih, privatno i javno ponižavanje, optuživanje žene za nevjerstvo i manipulisanje lažima. Lista može biti i duža, jer postoje mnogi načini kako partner nasilnik samnjuje osjećaj vrijednosti partnerke i tako održava kontrolu nad ženom. Partner počinje da zabranjuje ženi da kontaktira bilo koga u njenoj sredini, a potencira sam kontakt samo sa njim. On može zabranjivati da ona održava prijateljske kontakte, a onda ja periodično naziva telefonom kako on ima svoje „špijune“ koji je nadgledaju.

Nasilan partner može i prijetiti ženi ako ikome kaže kroz šta prolazi; batinama ili ubistvom. Tada žrtva živi u kontaktnom strahu i postepeno dolazi u samu izolaciju. Jednom kada žrtva prestane da komunicira sa ljudima oko sebe, zlostavljač počinje da je „bombardira“ pogrešnim informacijama i iksriviljenim uvjerenjima odnosno vrijednostima. Zlostavljač počinje da je kritikuje za male pogreške i tada žrtva trpi ekstremna poniženja.

Kada partner dobro postupa prema njoj, žrtva je željna pažnje i prihavača je sa dozom zahvalnosti. Kako ističe Pojskić, tada zlostavljač insistira na izvršenju nekih njegovih zahtjeva; a tiču se hrane, odjeće, novca, uređivanja i sl. Žrtva je konstatno izložena kritici, a njegove želje i potrebe su jedino bitne. Prijetnje su prirodni pratioci ovakvog ponašanja. Žena koja je izložena tehnikama ispiranja mozga postaje osoba puna straha, anskioznosti i napetosti. U tom slučaju ukoliko se žrtva pobuni na bilo koji čin ovakvog ponašanja, nasilnik je proglašava ludom tzv. „crazy making“; i uvjerava je da su njegove radnje samo njena umišljenost. Najgori dio emotivnog zlostavljanja je onda kada žrtva sama sebe počne degradirati i ponižavati.

Seksualno nasilje

Obuhvaća tjelesno i psihičko seksualno nasilje, a odnosi se na seksualno uznemiravanje, seksualnu zloupotrebu, incest, silovanje i sl. neke žene ne prepoznaju da se radi o toj vrsti uznemiravanja, jer misle da to tako treba biti i da je to njihova bračna obaveza. Njihovi stavovi i reakcije su isprepleteni sa tradicionalnim stereotipima o ženi, koja je uvijek na usluzi mužu i koja nema svojih želja oko fizičkog i seksualnog kontakta. Ako se tome doda cijeli kompleks patrijarhalnih pogleda, može se reći da se šalju tri osnovne poruke:

- Žene su same krive za seksualni napad, jer izazivaju;
- Dobila je što je tražila;
- Silovanje u braku ne postoji.

Silovanje je kasno prepoznato kao čin nasilja za koji treba krivično odgovarati, jer seugo vremena smatralo aktom koji se odnosi na čin između dvije nepoznate osobe i na nešto što se događa izvan bračne zajednice. „Silovanje u braku“ je pojam koji je za naše društvo skoro za nepoznato. (Kapetanović – Bunar, Durić, Hodžić – Lemeš, 2010.) Silovanje je zločin koji je najmanje prijavljivan od svih zločina. Strah od osude, sramote i reakcije društva, jedan od glavnih razloga zašto se mnoge žene ne odlučuju na prijavljivanje nasilnika institucijama. Na život žena koje su ga preživjele, čega one često nisu svjesne. Posljedice silovanja prevazilaze nanijete fizičke povrede, one poslijе nekog vremena prođu, a ono što ostaje je nastavak života sa osećanjem gubitka poverenja i osećanja sigurnosti u svijetu. Žene koje su preživele silovanje obično imaju simptome kao što su flešbekovi (iznenadna prisjećanja na

događaj), noćne more, strepnju, depresiju i nisko samopoštovanje. (Autonomni ženski centar, 2009.)

Ekonomsko nasilje

Uključuje uskraćivanje i oduzimanje finansijskih sredstava, neplaćanje alimentacije i sve druge oblike stavljanja žene bez ikakvih sredstava za život. Također, još neki od oblika ekonomskog nasilja jesu onemogućavanje žene da nađe ili zadrži posao, dovođenje žene u situaciju da moli za novac, uzimanje njenog novca, neplaćanje alimentacije i sve druge oblike ostavljanja žene bez sredstava za život. (Kapetanović – Bunar, Durić, Hodžić – Lemeš, 2010.)

Nasilje je, čini se, faktor koji najviše pridonosi siromaštvu žene. Za žene s ograničenim ekonomskim resursima, odlazak iz nasilnog odnosa znači suočavanje s nesigurnom ekonomskom budućnošću. Tačnije, žene s malim prihodima u nasilnim vezama navode kako nemaju dovoljno sredstava za svakodnevno preživljavanje; kao što su novac, skrb za djecu, prijevoz. Povrh toga, mnoge žene nemaju radne sposobnosti i potencijal za zarađivanje prihoda dovoljnih za uzdržavanje sebe i djece. (Martan, 2013). Kada govorimo o ekonomskom i finansijskom nasilju nad ženama, mislimo prvenstveno na onemogućavanje žene u ostvarivanju radne uloge, na ometanje akademske i profesionalne karijere žene, sprječavanje ekonomske neovisnosti i osiromašivanje žena. Izravne posljedice ovog oblika nasilja su stavljanje žene u ekonomski ovisan položaj, njeno materijalno siromaštvo i smanjene radne kompetencije žene. Zato, u konačnici, ekonomsko nasilje urušava temeljne sociodemografske predispozicije žene za postizanje ravnopravnosti u odnosu na muškarce. (Maslić – Seršić, 2010.)

2.3. Teorije o nasilju nad ženom

Postoje tri dominantna teorijska pristupa ovakvoj problematici, a to su **sociološki**, **psihološki** i **feministički**. Svaki od nabrojanih, ima temelje u empirijskim istraživanjima, ali nijedan nije univerzalan model koji nudi odgovore na baš sva pitanja. Zbog toga je kada se priča o ovoj problematiki potreban *multidisciplinarni* pristup. U početku se vjerovalo da su nasilnici *mentalno oboljni ljudi* i da je za njihovo ponašanje potreban medicinski odnosno

psihjatrijski tretman. Na pojavu nasilja povezuju se psihopatološke osobine (kao npr. mentalna retardacija, mazohizam, sadizam). Kada su vršeni psihološki testovi za nasilnike i žrtve nije bilo nekih drugačijih rezultata od drugih ljudi. Bili su propisani medikamenti ženama žrtvama i nasilnicima, ali nisu dali nikakav značajan pomak, te se nasilje nastavljalo.

Nasilno ponašanje je bilo vezano za porodičnim problemima, upotrebotom alkohola, siromaštvo ili socijalno – marginalne grupe. Također, u većini slučajeva žene koje su bile žrtve nasilja su smatrane mazohistkinjama (žene koje su voljele ulogu žrtve). Smatralo se da se nasilje u partnerskim odnosima nije često događalo, jer nije bilo stvarnih podataka. Teorija o mentalnoj bolesti je vremenom odbačena, te je zamijenjena *teorijom o socijalnom učenju*. Savremene psihološke teorije su orijentisane prema teoriji socijalnog učenja tj. prema kognitivnom biheviorizmu. To je teorija koja govori da muškarci koji su odrasli u porodicama u kojima su roditelji bili nasilnici i sami postaju nasilnicima. Nasilje u partnerskim vezama jeste rezultat imitacije ponašanja ljudi koji su bili prisutni u djetinstvu. Teorija prepostavlja da se prisilna i negativna interpersonalna ponašanja uče kroz nasilne interakcije u vlastitoj obitelji. Svjedočenje djeteta nasilju u obitelji vodi prema većoj vjerojatnosti počinjenja nasilja u mladenačkim vezama. Mnoga istraživanja pokazuju da su muškarci koji su učinili nasilje nad svojim partnerkama, doživjeli nasilje u primarnim porodicama, bilo kao svjedoci nasilja oca nad majkom, bilo kao žrtve nasilja nad djecom. Međutim, nisu svi muškarci koji su doživeli nasilje u primarnoj porodici nasilni prema svojim partnerkama, pa su istraživanja o transgeneracijskom prenošenju obrasca nasilnog ponašanja od velike važnosti za ispitivanje ove pojave.

Dutton i saradnici ukazuju na to da nasilje u porodici doprinosi razvoju nasilnih karakteristika ličnosti, koje za uzvrat dovode do nasilja u kasnijim fazama života. (Maljković 2018; prema Dutton i dr. 1996). Djekočice koje su gledale kako se vrši nasilje nad majkom, prihvataju da se vrši i nad njima dok su bile deca u primarnoj porodici, a kasnije pristaju i mire se sa tim da budu viktimirane u sekundarnoj porodici. Dječak se identificira sa ocem koji vaspitava putem fizičkog nasilja. Tako on u sekundarnoj porodici na isti način viktimizira partnerku i djecu (Maljković, 2018; Nikolić – Ristanović, 2009). Tradicionalna rodna socijalizacija i brojni patrijarhalni stereotipi u velikoj mjeri utiču na transgeneracijsku transmisiju nasilnog obrasca ponašanja i društvenu prihvatljivost nasilja u porodici. Patrijarhalna matrica koja je dominantna za rodnu socijalizaciju djece u primarnoj porodici predstavlja osnovni uslov i kontekst reprodukcije muškog nasilja nad ženama (Maljković, 2018; prema Vučković, 2008, prema: Marčeta – Mladenović, 2013.)

Transgeneracijski prijenos nasilja odvija se jer dijete razvija toleranciju prema nasilju odnosno prihvaca agresivne oblike ponašanja kao prikladne u rješavanju problema te iste unosi u svoje intimne veze. (Dodaj, Sesar, Šimić, 2017.) Koristeći ove izvore, Riggs i O'Leary su razvili teorijski model ponašanja u nasilnim vezama, tzv. *pozadinsko - situacijski model* koji uz stavku nasilja preživljenog u djetinstvu, uključuje i druge komponente kao što su situacijske odrednice nasilja. Takve komponente se odnose na historijske, društvene ili individualne karakteristike koje bi mogli odrediti agresivno ponašanje nasilnika. Kategorija pozadinskih faktora nasilja u intimnim vezama uključuje svjedočenje nasilju ili izloženost nasilju u periodu djetinjstva, agresivne karakteristike ličnosti, ranije korištenje agresivnih formi ponašanja, psihopatologiju i socijalnu prihvaćenost agresije kao sredstva rješavanja konflikata. Situacijski faktori nasilja određuju hoće li doći do pojave nasilja u intimnim vezama, a uključuju interpersonalne konflikte, zlouporabu opijata, zadovoljstvo vezom, vještine rješavanja problema i konfliktnih situacija, komunikacijske vještine, i sl. (Dodaj, Sesar, Šimić, 2017). Prema riječima ova tri autora, pozadinsko-situacijski model pruža više holistički pristup, te da ovakvim modelom objašnjava oko 60% slučajeva nasilja. Dakle, utvršuje se na situacijski faktori objašnjavaju veći postotak nasilja u intimnim vezama u odnosu na pozadinske faktore.

Situacijsko partnersko nasilje je najčešći oblik partnerskog nasilja koji se događa u bračnim i izvanbračnim zajednicama. Počinitelji nasilja su u jednakoj mjeri i muškarci i žene. Događa se u određenim okolnostima ili tijekom rasprava između partnera koje prerastu u tjelesno nasilje. Jedan ili oba partnera imaju lošiju sposobnost rješavanja konfliktnih situacija i/ili poteškoće u izražavanju i konstruktivnom kanaliziranju ljutnje. Najčešće ovaj oblik partnerskog nasilja uključuje blaže oblike nasilja kao što su guranje i stiskanje, te neke oblike verbalne agresije (vikanje, nazivanje pogrdnim imenima). U većini se slučajeva kod žrtava ovog oblika nasilnog ponašanja ne razvija strah.(Sesar, Dodaj, 2014.) Prema autoricama, dešava se također i tzv. nasilje koje je potaknuto razvodom ili razilaženjem. Takvo ponašanje bude izazvano nekom vrstom događanja kao što su otkrivanje ljubavnika parnera-ice, javno sramoćenje i prijetnje, zlostavljanje djece i slično. To postaje atipičan odgovor na ponašanje partnera-ice i gubitak kontrole (čest komentar: „on je poludio“) i u nekim slučajevima je limitirano na jednu ili dvije epizode nasilnog ponašanja gdje su uključeni verbalni napadi, bacanje objekata na partnera, uništavanje partnerove imovine (najčešće automobil).

Teorije socijalnog učenja imale su značajan doprinos u razvoju preventivnih programa utemeljenim na osnovnim postavkama kognitivno – bihevioralne terapije. U ovakvim

preventivnim programima nasilje u intimnim vezama se promatra kao naučeno ponašanje, a s počiniteljima nasilja se radi na identifikaciji događaja koji su ih potaknuli na nasilno ponašanje. Međutim, socijalne teorije učenja ne objašnjavaju promjene u nasilnom ponašanju tijekom vremena. Faktori koji doprinose nasilnom ponašanju ne moraju predstavljati one koje održavaju takvo ponašanje. (Dodaj, Sesar, Šimić, 2017). S druge strane, postoje i teorije ličnosti i teorije individualnih razlika jer je razvijen veći tip teorija kako bi se pojasnio fenomen nasilja u intimnim vezama.

„U okviru teorije ličnosti nasilno ponašanje u vezama promatra se u kontekstu osobnih faktora. Najcitatirniji teorijski model ličnosti je *Duttonov model granične organizacije ličnosti*, koji prepostavlja da razvoju nasilnog ponašanja u intimnim vezama doprinosi nesiguran stil privrženosti, svjedočenje nasilju u djetinjstvu i osjećaj srama razvijen u djetinjstvu/adolescenciji. Spomenuta iskustva stvaraju tzv. „nasilnu ličnost“ (eng. abusive personality) koju karakterizira dominantno granična organizacija ličnosti, koja posljedično doprinosi pojavi nasilja u vezama. Glavne značajke granične organizacije ličnosti jesu nestabilnost u interpersonalnim odnosima, samoranjavanje, izrazita ljutnja i impulzivnost. Pojedinci s ovakvom organizacijom ličnosti u situaciji prijetnje imaju tendenciju impulzivnog fizičkog reagiranja.“ (Dodaj, Sesar, Šimić, 2017).

Također, mnoge teorije ističu da do nasilja u partnerskim odnosima dolazi zbog raznih poremećaja ličnosti kao što su shizofrenija, bipolarni poremećaj, viša psihopatija i sl. Međutim, najveći propust ove teorije se odnosi na nemogućnost razumijevanja kombinacija osobnih i situacijskih faktora koji doprinose nasilju. Ovaj nedostatak je prepoznat kao problem te je poslužio kao osnova za razvijanje novog teorijskog pristupa. (Dodaj, Sesar, Šimić, 2017).

Novi teorijski pristup, odnosi se na proširenje teorije ličnosti. Holtzworth-Munroe i Stuart prema teoriji nasilje u parnerskim vezama definiraju prema „tri distalna i četiri proksimalna faktora.“ Prema njihovom navođenju, tri distalna uključuju genetske faktore, rana iskustva u porodici i rana iskustva sa vršnjacima. Proksimalni faktori su nesiguran stil privrženosti, socijalne vještine koje nisu razvijene, implusivnost te pozitivne stavove prema nasilju nad ženama.

Nadalje, prema nabrojanim faktorima, moguće je razlikovati tri tipa počinitelja nasilja, a to je *porodični podtip – granični podtip/disforični podtip – nasilni podtip/antisocijalni podtip*. **Prvi podtip** ima problema sa privrženošću, ali nema prisutne znakove patologije.

Sklon je umjerenom ili slabom nasilju u partnerskim odnosima. **Drugi, odnosno granični podtip** ide ka umjerenom ili intenzivnom nasilju, dok **treći podtip, odnosno antisocijalni ili nasilni podtip** ide ka umjerenom ili intenzivnom nasilju, ali ima psihopatološke crte ličnosti i sklon je rizičnim ponašanjima.

Ova tri tipa ličnosti su podržana empirijskim istraživanjima uz dodatak i četvrtog podtipa koji posjeduje prosječne rezultate na antisocijalnim mjerama ličnosti i na mjerama nasilja također. Prema kazivanju ova tri autora, što se tiče žena i ženskog nasilje, najviše je prisutan kod mladih djevojaka tzv. „patrijarhalni terorizam“ (nasilno ponašanje prema muškarcima koji su vršili nasilje i kontrolu prema njima), onda „bijesni odgovor“ (odgovor na određenu situaciju ljutnjom bez korištenja nasilja), „etičko primjenjivanje“ (nasiljno ponašanje u svrhu pokazivanja partneru na greške koje su uradili koristeći opijate, varajući ih i sl.) , te „prvi agresivni odgovor“ (korištenje nasilja kao odgovor na nasilno ponašanje koje su doživjele po prvi ili jedini put.) Iako teorija tipologije nudi korisne informacije o obrascima i tipovima počinjenja nasilja u mладенаčkim vezama, nalazi različitih istraživanja ukazuju na djelomična preklapanja različitih podtipova. Osim toga, teorija tipologije pruža nedovoljno informacija o etiologiji počinjenja nasilja, te zanemaruje socijalne faktore (npr. rodne uloge) i relacijske varijable (npr. dužinu veze) kao bitne korelate nasilja u mладенаčkim vezama. U praktičnom pogledu, programi prevencije zasnovani na ovom teorijskom polazištu nisu se pokazali uspješnima. (Dodaj, Sesar, Šimić, 2017).

Teorija bijesa prikazuje nasilje čiji je uzročnik ljutnja, ljubomora ili gubitak kontrole u stanju bijesa. Bijes kao emocija jeste poteškoća da se izraze druga osjećanja; ali je i pripisivan povećanoj toleranciji na ljutnju kod muškaraca tokom odgoja. Prema ovoj teoriji, poželjno je učiti muškarce da ljutnju izrazi na primjeren način. Međutim, prema riječima Ostojić, ova teorija ignoriše stavku da i žena može biti ljuta, ali da to može izraziti drugačije. Druga stavka koja se ignoriše jesteda ljudi mogu kontrolirati svoj osjećaj ljutnje. Nasilnici često biraju mjesto na ženinom tijelu po kome mogu nanijeti ozlijede kako bi tragovi bili što manje vidljivi, dok neki nasilnici su imali izjave da su često maštali kako ubijaju partnerku, no međutim kada su ih pitali zašto to nisu učinili, najčešći odgovor je bio: „nisu htjeli da idu tako daleko“. S ovim odgovorom dolazi nam spoznaja da oni imaju izbor. Neki nasilnici postepeno „instaliraju“ nasilje u vezi, sa sviješću da kada bi u početku pokazali svoju nasilnu stranu da mnoge žene ne bi ostajale u takvoj vezi. Ovim podatkom, možemo vidjeti da se koristi emotivna manipulacija žene.

Prema ***teoriji o ciklusu nasilja*** frustracije koje nastaju u svakondenvici narastaju do eksplozije prema partnerici, a zatim dolazi do faze „medenog mjeseca“, nakon koje opet slijedi faza nasilja – faze se ciklično izmjenjuju. (Ostojić, 1999). Eksplozije nasilja i frustracija nikada se ne mogu predvidjeti. Mehanizmi kontrole i moći su prikazani u tzv. „točku nasilja“. U nasilnim odnosima, prvenstveno dolazi do faze *smirenja* – ne dolazi do konflikata, situacija je idilična. Zatim, dolazi do faze *nakupljanja napona* gdje počinju male nesuglasice, nasilnik je osjeća kao sve više ispitana od strane žrtve. Tada počinje psihološki vid nasilja; žrtva u vidu održavanja mira, često održava stvari onako kako nasilnik želi, jer povećanje napetosti može uticati na njegovu agresivnost. U ovoj fazi dolazi do postepenog kontroliranja žrtve što je alarm za žrtvu da se nešto počinje dešavati. U početku, žrtve često shvataju kontroliranje kao preveliku brigu njenog partnera i prepisuje kao nešto što je poželjno. Napoetosti koje nasilnik ima se sve više izdražavaju; uz male incidente suzdržani bijes, sarkazam, iracionalne zahtjeve i duge šutnje. Dolazi i do minimiziranja problema; negiranja, opravdavajući nasilno agresivno ponašanje. U trećoj fazi dolazi do faze eksplozije; dakle dolazi do akcije nasilnika gdje dolazi do fizičkih, psiholoških ili seksualnih napada. U ovoj fazi, žrtva očekuje da će se nasilnik promijeniti/ da ona to zaslužuje/ njena krivica i sl. U četvrtoj fazi, fazi medenog mjeseca nasilnik pokreće niz ponašanja kako bi dokazao partnerici da mu je žao za njegova dječa i da se neće ponoviti ovakav vid nasilja. Karakteriše je velika ljubaznost, pažnja, pokloni, obećanja, te pokušava uticati na žrtvu da mu oprosti. S vremenom, ova faza polako nestaje i sve se svodi na prethodne tri faze smirivanje – nakupljanje – eksplozija. Kako se faza medenog mjeseca prekida, napadi postaju sve češći i jači.

Feministička teorija se odnosi na sami patrijarhat koji je prema njihovom gledanju najveći uzrok nasilja nad ženama i diskriminacije žena. Prema riječima Kapetanović- Bunar, Durić i Hodžić-Lemeš, patrijarhat proizvodi i održava nasilje nad ženama strukturalnim i ideološkim uticajem. Strukturalni uticaj odvija se preko društvenih institucija koje definiraju i zadržavaju podređen položaj žene. Dok ideološki uticaj se ostvaruje u procesu socijalizacije tokom kojeg žena uči prihvpati takav model. Empirijska istraživanja potvršuju vezu između poređenosti žena i njihove viktimizacije, što ovoj teoriji osigurava dominaciju u odnosu na sruge savremene teorije nasilja. Nedostaci ovakve teorije i feminističke orientacije jeste da se ne analiziraju drugi oblici nasilja, već se koncentriraju na žene isključivo kao žrtve.

2.4. Uzroci nasilja nad ženom

Moć se smatra centralnom kategorijom u interpersonalnim odnosima, u kojima je prisutan nosilac moći na jednoj strani i „targetirana osoba“ na drugoj. U interpersonalnim relacijama ljudi koriste različite vrste moći, a prema Frenču i Ravenu postoji šest tipova moći: nagradna, referetna, legitimna, ekspertska, informaciona, prisilna. Autoritet se smatra centralnom kategorijom u odnosu muškaraca i žena, te se ukazuje na postojanje dvije vrste moći. Moć „iznad drugih“; koja je izražena u sposobnosti da se druge osobe, u ovom slučaju, žene, prisile da čine stvari koje ne žele. Tada se koristi tzv. „prisilna moć“, koju posjeduju muškarci u većini slučajeva, a najčešće se koristi u seksualnoj viktimizaciji žena. Za uspostavljanje kontrole, muškarci posjeduju najvažniji resurs moći – fizičku силу. (Dragišić-Labaš, 2019). Nasilno ponašanje proizlazi iz potrebe za kontrolom i moći. Kada izgube resurse (npr. prihode, edukaciju i sl.) ili percipiranu moć u vezi, muškarci pribjegavaju nasilnom ponašanju kao sredstvu za povrat izgubljene moći i vrijednosti. Kontrola se učestalo ostvaruje ponižavanjem, socijalnom izolacijom i finansijskom ovisnošću partnerice, a može biti popraćena tjelesnim ili seksualnim nasiljem. (Dodaj, Sesar, Šimić, 2017).

Nasilje prema ženama je fenomen koji poznaju kulture i društveni sistemi u svim vremenima i na svim prostorima, ali su sistematsko interesovanje, istraživanja i objašnjenja ove pojave počela 70-tih i 80-tih godina prošlog vijeka, inicirana aktivnostima feminističkih organizacija. Devedesetih godina, na međunarodnom planu, došlo je do bitnih promena u razumevanju i tretiranju ovog fenomena, kao kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda, te su dokumenti Ujedinjenih nacija, a u evropskom kontekstu Saveta Evrope i Evropske unije, uslovili promene u zakonodavstvu država članica, ali i čitav niz sistematskih mera prevencije i zaštite od nasilja prema ženama. Iako znanje o uzrocima nasilja prema ženama još nije u dovoljnoj meri razvijeno, primetno je to da državne strategije nisu uvek građene na postojećim znanjima, podacima i indikatorima. I u našim uslovima, feminističke organizacije su početkom devedesetih godina prošlog veka, pored ukazivanja na postojanje fenomena, prve organizovale pružanje specijalizovanih usluga za žene žrtve muškog nasilja (Mlađenović, 1995).

U to vrijeme istraživačka i društvena pažnja znatno su više bile usmjeravane na pitanje nasilja prema djeci (Milosavljević, 1998; Obretković i Pejaković, 2001), dok je nasilje prema ženama u fokus društvene pažnje ušlo preko koncepta nasilja u porodici. (Ignjatović, 2011).

Kako kazuje Dragišić– Labaš nasilje se shvata kao vrsta tzv. društvenog odnosa koje sadrži subjekat/objekat akcije/i samu akciju u koje delanje jednog aketa prema drugom je škodljivo, degradirajuće, povrjeđujuće, jer može direktno da ugrozi i umanji mogućnosti druge osobe.

Prepoznaju se mnogi uzroci nasilja nad ženama u partnerskom odnosu; kao što su vrednosne orijentacije partnera, socio-ekonomski faktori, zavisnost od alkohola, droga; a jedan od njih jeste prvenstveno odgoj koji se proizvodi generacijama koji je na ovim prostorima izričito partijarhalan. Odrastajući u takvom okruženju, dijete, a kasnije odrasla osoba, uključujući i muškarce i žene usvajaju određene obrasce ponašanja koji se ponavljaju u njihovoј budućnosti. Treba se skrenuti pažnja da ti obrasci se slijepo prihvataju i postaju normalno ponašanje individue. Obrazac rodnog ugnjetavanja je ugrađen u „najdublju strukturu društvene organizacije“, tj. partijarhat. Patrijarhat se uspostavlja fizičkom silom muškarca, koji stoji u njegovoј osnovi i posljava kako u grupnim, tako i u ličnim relacijama, a potom održava drugim resursima moći (ekonomskim, pravnim, emocionalnim). Žene su nazvane „kontrolisanim sputnicama“, čija je uloga da osnažuju uvjerenje muškaraca o njihovoј središnjoj društvenoj figuri. Liberalni feminizam ukazuje na važnost principa univerzalnosti – što važi za muškarce, mora da važi i za žene. Jednake šanse, kao što su obrazovne, ekonomске, raspodjela kućnih obaveza i uklanjanje seksitičkih sadržaja iz institucija i masovnih medija. (Dragišić- Labaš, 2019). Koristeći ove navode, zaključuje se da agresija i „toksična muškost“ se zapravo formiraju provenstveno u porodici, pa onda u društvu.

2.4.1. Rodne uloge

Rodne uloge svaki pojedinac usvaja procesima socijalizacije rano u djetinjstvu. Predstavljaju maskuline, odnosno feminine karakteristike u stavovima i ponašanju u različitim situacijama. Na primjer, budući da žene koje imaju tradicionalne stavove smatraju da su kućanski poslovi odgovornost žene, one očekuju manje instrumentalne podrške od svojih supruga (koja se u obiteljima obično odnosi na pomaganje u obiteljskim obvezama). Stoga je instrumentalna podrška za ove žene manje važna od emocionalne u percepciji bračne kvalitete. Suprotno tome, žene s egalitarnim stavovima smatraju da bračni partneri trebaju ravnopravno dijeliti kućanske poslove.

Stoga one očekuju instrumentalnu podršku od svojih partnera, te ju smatraju jednako važnom kao i emocionalnu podršku u percepciji bračne kvalitete. Kod muškaraca je situacija obrnuta; muškarci s tradicionalnim stavovima očekuju više instrumentalne podrške od svojih partnerica nego muškarci s egalitarnim stavovima. (Šimunić, Gregov, 2013).

Kroz djetinjstvo na razvoj dječaka i djevojčica utiču i biološki i socijalni procesi, te interakcija sa društvom u kojem odrasta kroz porodične odnose/školu/kulturom u kojoj se odrasta. Prateći odrastanje, možemo primjetiti da se muške i ženske uloge limitiraju na sportske, vojničke, izazovnije (za dječake) i majčinske, domaćinske (djevojčice). Interesantno je da kroz dodijeljivanje tih uloga, dječaci skoro nikada nisu degradirani u ulogu koje imitiraju domaćinstvo. Prema riječima Dragišić-Labaš, ženski identitet se prije svega, vezuje za materinstvo i brak, pa se male djevojčice uslovno rečeno, pripremaju za „ulogu majke“, igrajući se, cijelo djetinstvo sa lutkama. Kada odrastu, od njih se očekuje da tu ulogu realizuju odnosno materinski mandat koji podrazumijeva odgovornost, brigu, posvećenost i brigu za domaćinstvo. Sljedeća važna uloga je uloga požrtvovane supruge odnosno bračni mandat.

Za razliku od ženskog identiteta, muški identitet se gradi drugačije. On je totalno suprotan i različit od ženskog, te njihov identitet nije povezan sa brakom i očinstvom. Prema tome, može se pretpostaviti da ženski identitet se gradi na „malim kućanicama“, „malim princezama“, dok muške uloge su izazovnije, grublje, agresivnije i slobodnije. Roditelji se takođe različito ponašaju prema kćerima i sinovima. Očevi se grublje i aktivnije igraju sa sinovima u ranom djetinjstvu nego s kćerima, a oba roditelja više potiču kćeri nego sinove da im pomažu u kućnim poslovima (Hustion, 1983, prema Zanden i James, 1990). Važan dio organizacije društvene zajednice je i formirani rodni sistem sa svim svojim vladajućim modelima ponašanja, značenjima i zakonima, pravima i obavezama, slobodama i odgovornostima. U tom rodnom sistemu formirana je pozicija moći, snage i prava za muškarce, a pozicija zavisnosti, blagosti i strpljenja za žene. U odnosu rodnih uloga, podrazumijevanom pravu i običajima primjene prava, domaže nasilje predstavlja „normalan“ komunikacijski obrazac. Osnovna postavka koncepta rodno uvjerovanog nasilja je kako ga podržava i stvara rodna nejednakost pristuna u društvu, a trebalo bi ga sagledati sa aspekata rodnih identiteta, rodnih uloga i odnosa među rodovima. Alternativa rodno uslovljenom nasilju jeste gender jednakost, koncept po kojem su sva bića slobodna da razviju svoje vlastite sposobnosti i naprave slobodan izbor bez ograničenja, koncept po kome se različito

ponašanje, težnje i potrebe žena i muškaraca jednakoj cijene, razmatraju i favoriziraju. (Zvizdić, 2004.)

Ovakvi stereotipi su štetni i za djevojčice i dječake, zbog toga jer ista ta djeca postaju inferiore djevojčice i toksični muškarci. Srđan Dušanić (2012.) naglašava kako su društvena očekivanja i uloge dodijeljene određenom rodu obično drugačije od očekivanja koja postoje prema drugom rodu. U današnjem društvu koje je dominantno patrijarhalno i tradicionalno, Dušanić napominje da ove norme podrazumijevaju shvatanja da bi muškarci trebali npr. da budu hrabri, čvrsti, izdržljivi, spremni na rizik, da mogu da izdržavaju porodicu, da imaju mnogo seksualnih partnera kako bi dokazali da su oni "pravi muškarci" itd. Naspram takvih očekivanja, od ženskog roda se najčešće očekuje nježnost, ranjivost, osjećajnost, povučenost, veća orijentisanost prema djeci, porodici, kućnim poslovima itd. Pri analizi rodnih normi i rodno tipičnih ponašanja važno je istražiti načine na koje žene i muškarci nauče različita ponašanja vezana za rod.

Kako se spominje u knjizi „Toksična muškost“, Spahić-Šiljak (2019.) govori da djeca uče kroz pozitivne i negativne poticaje, nagrade i kazne za ponašanja koja se smatraju odgovarajućim i ponašanja koja su društveno neprihvatljiva: "Istraživanja su pokazala razlike u socijalizaciji i očekivanjima od muške i ženske djece. Sociolozi to definiraju kao 'rodnoupisano ponašanje' jer se dječaci i djevojčice vrlo rano nauče da će za isto ponašanje dobiti različit tretman". U tom smislu, "dječacima se govori da ne izražavaju emocije jer se to smatra ženskom rodnom normom, pa bi dječak koji plače egzibirao, uvjetno kazano, ženske osobine i tako pokazao da ne slijedi društveno pravilo prema kojem muškarci ne plaču, barem ne u javnosti. Djevojčice su, s druge strane, ohrabrene da iskazuju emocije, ali se kasnije emotivno ponašanje vrednuje kao nedostatak za obavljanje određenih poslova, posebno onih koji zahtijevaju liderstvo i veliku odgovornost".

Prema teoriji socijalnog učenja, spomenuti modeli ponašanja se uče i to najčešće u porodici koja predstavlja tzv. čeliju društva. Trangeneracijski se prenose modeli ponašanja nasilnika, ali se može prenijeti i model ponašanja žrtve (prenos nasilja i prenos viktimizacije). Djeca uče da je nasilje dozvoljeno i prihvatljivo kao način rješavanja problema između partnera, roditelja i djece, ali i da je normalno trpiti nasilje. (Dragišić-Labaš, 2019.). Građenje spomenute moći, počinje u ranom djetinstvu kada se kroz učenje socijalnih uloga, koje su karakteristične za određenu kulturu, ponašanje dječaka i djevojčica se usmjerava ka različitim aktivnostima i ulogama, te i emocijama.

Pojam toksične muškosti

MASKULINITET“ ili “muškost“ određuje se kao obrazac društvenog ponašanja ili prakse koji je povezan u datom društvu sa položajem muškaraca u rodnim odnosima (Vučić, 2021.), dok pojam „toksično“ smatramo nešto što je negativno i što utiče negativno na ljude. Često se misli na toksične odnose: toksično prijateljstvo, toksični partnerski odnos i sl. Pod pojmom tzv. toksične muškosti se posmatra ne muškarac kao takav, već toksično djelovanje jedne ideologije koja je kreirana od strane društvenog djelovanja. „Kritika toksične muškosti je kritika jedne ideoološke konstrukcije društvenog bivanja muškarcem, kritika po mnogima idealističke muškosti, ili, prema mom uvjerenju, (auto) agresivne muškosti. Ta ideoološka konstrukcija ima svoju tradicionalnu logiku: nek se zna ko je muško.“

Nažalost, iza ove krilatice ustoličene u misaonim garniturama balkanskog patrijarhalnog bivstvovanja krije se opravdanje za muškarčeve izgrede i incidente, za trenutke verbalne ili fizičke nasilnosti, za agresiju koja je unutar takvog toksičnog poretku vrijednosti zapravo “prijestup” za koji treba progledati kroz prste.“ Toksična muškost kao barijera u tretiranju mentalnog zdravlja”. Kupers objašnjava kako je toksična muškost prije svega psihosocijalna barijera za psihoterapiju kod zatvorenika, definirajući je kao “skup društveno nazadnih muških karakteristika koje služe kako bi podstreknavali dominaciju, degradiranje žena, homofobiju i nasilje iz obijesti”. (Vučić, 2021). Pod ovakvim terminom se misli i na štetnost koju „toksična muškost“ donosi, a najviše dotiče žene i djecu. Može se shvatiti kao sveobuhvatni „koktel“ ponašanja i identiteta u nekoj kulturi, „prema kojoj se biološka kategorija (muškarac) pretvara u sociološku kategoriju muškosti.“

Ovakav tip ponašanja donosi karakteristike kao što su pretjerana kompetitivnost, veličanje nasilja, šovinizam, mizigoniju, seksizam, heteronormativnost, seksualno posmatranje žena i promatranje žena kao „objekata“ i infatilizaciju žena. U sljedećim redovima prikazati će se Vučićev posmatranje ovakvih osobina toksične muškosti:

1. **„PRENAGLAŠENA KOMPETITIVNOST:** imenuje se i hiperkonkurentnošću, a podrazumijeva ponašanje koje se temelji na prenaglašenoj želji za isticanjem i natjecanjem, kao i osjećaju nadmoći i nekontrolirane nametljivosti;
2. **INDIVIDUALISTIČKA SAMODOSTATNOST:** osjećaj osobe da je u razmatranje o bilo kojoj, posebno poslovno važnoj temi, nepotrebno uključivati tuđa mišljenja. Pri

donošenju važnih odluka, karakteristika individualističke samodostatnosti isključuje mogućnost razmjene mišljenja, već se oslanja na autoritet vlastitog uvjerenja;

3. **ŠOVINIZAM**: ovaj pojam uveliko je prisutan u balkanskom kritičkom političkom diskursu, a označava osjećaj nesnošljivosti prema ljudima koji pripadaju drugim etničkim grupama ili nacijama, uz istovremeno favoriziranje i nekritičan stav spram vlastite grupe. U kontekstu rata i postratnog perioda, šovinizam je veoma često toksični generalni stav prema drugim nacijama. Kad je riječ o rodnim odnosima, pojmu šovinizam nerijetko se dodaje prefiks "muški", pa se često može čuti: to je muški šovinizam ili tipičan muški šovinista. Izraz "muški šovinizam" povezan je sa pokretom za oslobođanje žena i označava podcjenjivanje žena i predrasudu o prirodnoj muškoj superiornosti;

4. **SEKSIZAM**: pojam je posuđen iz engleskog jezika, a dominantno označava stereotipne i diskriminatorene stavove na osnovu spola. Rodna sociologinja Zilka Spahić Šiljak (2005: 107) primjećuje kako nam svakodnevni život "pokazuje da su žene izložene seksizmu, kako onom agresivnom koji obiluje neukusnim pa i vulgarnim terminima, tako i onom benevolentnom, dobronamjernom koji je tako dobro skriven i sofisticiran da ga mnogi nisu ni svjesni. Koliko god nastojali zakonima regulirati pitanja diskriminacije i seksizma, teško je mijenjati unaprijed usađene i naučene kulturološke obrasce ponašanja i mentalitet ljudi koji najčešće posežu za kognitivnim prečicama kada donose svoj sud o nekome ili kada žele nekome staviti do znanja gdje mu je mjesto";

5. **MIZOGINIJA**: ukratko, mizoginija je mržnja i netrpeljivost prema ženama. Prema sociologu Allenu G. Johnsonu, "mizoginija je kulturno stanovište mržnje prema ženama zato što su žene". Budući da je i sam Aristotel tvrdio da žene postoje kao prirodne deformacije ili kao nedovršeni muškarci, ne čudi isprepletenost povijesti mizoginijom. Višestruke su manifestacije mizoginije. Sociolozi su detektirali prisustvo mizoginih obrazaca u raznim oblicima – od viceva, preko pornografije i nasilja, sve do podučavanja žena da osjećaju prijezir prema vlastitom tijelu;

6. **OBJEKTIVIZACIJA**: pojam se temelji na poređenju žene ili ženskog tijela sa predmetom koji se može ili treba dobiti, osvojiti, posjedovati. Svesti čovjeka na objekt znači lišiti ga punine ljudskog bića. Seksualna objektivizacija se događa svaki put kada se žensko tijelo ili dijelovi tijela izdvoje od nje kao osobe, a žena se posmatra prvenstveno kao fizički objekt muške seksualne želje (Bartky, 1990). Objektivizacija je prisutna u različitim vrstama

interspolnih odnosa, od kolegijalnih, poznaničkih, preko prijateljskih, do onih koji se bilježe u medijskom prostoru: reklame, promotivni materijali, časopisi.

7. INFANTILIZACIJA: izraz podrazumijeva obesnaživanje i pridavanje odrasloj osobi značenja djeteta. U kontekstu rasprave o toksičnoj muškosti, može se govoriti o infantilizaciji žena kao strategijskom alatu kojim se kreira slika o nedorasloj ženi čija su razmišljanja nužno djetinjasta i ne mogu se shvatiti ozbiljno. Infantilizacija žene, zapaža pjesnikinja i književna kritičarka Asja Bakić u tekstu o ženskoj šutnji i prešućivanju, služi svojoj svrsi: *ako je žena uvjerenja da je djetinjasta, onda pristaje na autoritet koji će je voditi kroz život, koji će govoriti u njezino ime.*“ (Vučić,2021.)

Ovakve osobine i karakteristike koje su stečene često dovode do nasilnog ponašanja jer se tako izražava maskulina muškost= zastrašivanje i dominantnost. Korištenje sile, dokazivanje izdržljivosti. Zasniva se na pokazivanju snage, bezosjećajnosti i pretjeranoj seksualnoj samopouzdanosti. Kako bi se održala moć, toksična muškost je sistem koji jača mušku superiornost i koristi navedene osobine u svakodnevnom postojanju. U sferi partnerskih odnosa i rodno zasnovanog nasilja, tradicionalna muškost se održava. Naučeni da koriste silu – često njihove partnerke trpe neku vrstu nasilja i agresivnog ponašanja.

U tradicionalnim društvima dominantna rodna uloga muškarca je agresivnost, vodstvo i nezavisnost. Dosadašnja provedena istraživanja u svijetu nesumnjivo pokazuju da mladi muškarci koji se ponašaju u skladu sa svojom rodno stereotipnom ulogom su skloniji zlostavljanju svojih partnerica, te imaju internalizirane socijalne norme koje stavljaju partnera u nižu poziciju socijalne moći. (Dodaj, Sesar, Šimić, 2017).

U istraživanju dimenzija maskuliniteta i nasilja iz 2007.godine, koje je sprovedeno na bazi metodologije PLA,16 ustanovljen je bogat set zaključaka koji opisuju specifičnu konstrukciju hegemonističkog maskuliniteta (Connell) koji mladići na Balkanu doživljavaju, i kako se to odražava na njihove veze sa ženama i na rodno zasnovano nasilje. Tu se navodi da su mladići u većini balkanskih gradova (u kojima je rađeno istraživanje) istakli dom i školu kao dva društvena mjesta koja najčešće utječu na konstruiranje maskuliniteta na Balkanu: “u okviru ovih mjesta, roditelji, braća i sestre čvrsto su vezani za dom, dok su grupe vršnjaka poput prijatelja, društva ili ‘raje’ čvrsto vezani za školu gdje mladići uče o društvenim pravilima ponašanja” Istraživanje Anne Eckman i drugih pokazalo je i to da su mladići uočili kako je presudno u ocjenjivanju idealnog muškarca i definisanju maskuliniteta ne ponašati se poput žene ili biti viđen kao žena. (Vučić, 2021), te kako se dalje navodi u istraživanju koje je

odradio Srđan Dušanić pod naslovom „Muškarci i rodni odnosi u BIH“, „kada je riječ o stavovima prema rodnoj ravnopravnosti, u slučaju bosanskohercegovačkih muškaraca, oni su generalno ispunjeni stereotipima i uvjerenjima o dominantnoj ulozi i poziciji muškarca, ali i djelimičnom otvorenošću prema nasilju protiv žena.

Rezultati su pokazali da “oko 52% muškaraca smatra da je najvažnija uloga žene vezana za kućne poslove i brigu o djeci, a 49% smatra da muškarac treba da ima dominantnu ulogu prilikom donošenja najvažnijih odluka. Oko 23% smatra da postoje situacije u kojima žena zaslužuje da bude fizički kažnjena (istučena). Oko 73% smatra da muškarac treba da bude čvrst/jak/postojan, a oko 68% da ugled treba braniti makar i silom. Ovo ukazuje da nasilje može biti određeno percepcijom maskuliniteta i željom da se sačuva i odbrani muška čast i imidž jakog muškarca.“ (Dušanić, 2007).

Kako možemo primjetiti kroz ove redove, partijarhalne norme i stavovi su duboko ukorijenjeni u bh. društvu, te one kao takve formiraju naše muškarce koji će biti budući muževi, očevi i sl. Nasilje se posmatra kao nešto što je normalno u bilo kojem odnosu, te je podržano. Kako ističe Dušanić, najalarmatniji podaci su vezani za nasilje prema ženama u Bosni i Hercegovini. Svaka treća ili četvrta žena bila je izložena nasilju ili nekoj vrsti nasilja. Odnosi se na neke od najbrutalnijih vidova nasilja kao što su udaranje šakom, nogom, psihičko maltretiranje i sl. Nasilje nad ženama je problem koji sa sobom nosi razne faktore kao što su fizički, psihološki, socijalni i situacioni. Također je oređeno životnim navikama, stavovima koji se usvajaju tokom života, stavovima o rodnim odnosima, obrazovanjem, karakteristikama ličnosti. Kako dr.sc. Srđan Dušanić napominje, potrebno je već od ranog uzrasta raditi sa dječacima i mladićima i razvijati njihove zdrave stilove života.

„Muškarci uglavnom zapažaju da su kao grupa “moćniji“ od žena, te smatraju da je “pravi muškarac” onaj koji je snažan, pošten, vođa, hrabar i dosljedan, stub, glava porodice, oslonac ženi, porodici i prijateljima, koji se stara o materijalnim potrebama i sigurnosti porodice.(...) Mnogi muškarci, prenosi Spahić Šiljak, u razgovorima su priznali da bi oni i češće pomagali ženama, ali je problem u tome što ne žele da ih vide komšije, a pogotovo ne prijatelji i rodbina: “(...) u tome značajnu ulogu imaju majke – koje ne samo da ne odgajaju svoje sinove da rade kućne poslove i time olakšaju i sebi i budućoj snahi, nego podržavaju postojeću podjelu. Vrlo često majka smatra da sin ne bi trebalo da radi kućne poslove sa svojom suprugom; djelimično zbog toga što ih nije radio u njenoj kući, a djelimično zbog toga da se sačuvaju ‘autoritet’ glave porodice i njegov ugled”. Među izdvojenim nadimcima za

muškarce koji pomažu ženama navode se: *papučar, papak, ženskonja, domaćica, teta, peder, slinac, peško, ženskaroš, šlapa, papan, mlakonja, keceljaš, potrčko, homo papučaris i drugi*. Evidentno je, stoga, da nalazi istraživanja Zilke Spahić Šiljak pokazuju kako izlazak iz udobnosti rodne kutije nailazi na svojevrsno kulturološko kažnjavanje, što odražava ranije opisanu politiku rodnog nadziranja: ona, podsjetimo, služi za obeshrabrvanje, obezvredjivanje i delegitimizaciju rodnih izraza koji odstupaju od normativne koncepcije roda, čime se ojačava rodna dihotomija.“ (Vučić, 2021).

U sveukupnom uzorku rodnih veza, u patrijarhalnim sistemima gdje su muškarci generalno privilegirani u smislu autoriteta, moći, prihoda i bogatstva, karakteristično je da je jedan obrazac muškosti društveno centralan i povezan s autoritetom, te osigurava legitimitet privilegijama muškaraca. Takav obrazac ja nazivam ‘hegemonistički’. (Connell, 2020) S obzirom da još uvijek konzervativno društvo kao što je balkansko, podržava ovakav način prikazivanja maskuliniteta kroz veliki pritisak koji muškarci trpe, veoma je teško da pruže neku vrstu otpora. Ipak, muškarci i dalje imaju slobodu izbora i mogu se odvojiti od ovakve vrste dominantnih idealova. Toksična muškost sama po sebi donosi jako velike probleme sa mentalnim zdravljem, fizičkim zdravljem, te može biti emotivno štetan. Dostupnost resursa kao što su materijalni, društveni ugled, moć..., ženama, koje već posjeduju muškarci, dovela bi do promjena. Ovakve, egalitarnije društvene strukture bi omogućile samoostvarenje i ženama. Liberalni feminizam ukazuje na važnost principa univerzalnosti – što važi za muškrace, mora da važi i za žene. Jednake šanse kao što su obrazovne i ekonomski; jedna odgovornosti kao što je raspodjela kućnih obaveza i uklanjanje seksitičkih sadržaja iz institucija i masovnih medija. (Dragišić-Labaš, 2019.)

2.4.2. Demografske varijable

Faktori rizika nasilja nad intimnim partnerima mogu se pojaviti na nivou samog pojedinca, proodice i društva. Faktori koji se mogu odnositi na nasilnika su nizak nivo obrazovanja, neposredna odnosno posredna viktimizacija u djetinstvu, asocijalna ličnost, prekomjerna upotreba alkohola ili droga, sumnja na partnersko nevjernost, tradicionalni stavovi i prihvatatanje rodnih nejednakosti, bračna nesloga i nezadovljstvo, te poteškoće u komunikaciji. (Maljković, 2018). Razna sociološka istraživanja pokazuju na postojanje velikog kompleksnog skupa faktora koji u različitoj mjeri utiču na nasilje među partnerima

kao što su nezaposlenost, visina prihoda, obrazovni nivo oba partnera, finansijski problemi, trudnoća i sl. Također, se ističe važnost društveno-strukturalnih faktora za koje se smatra da su u svojoj biti određeni muškom dominacijom i koji sa svoje strane utiču na kreiranje očekivanja u pogledu društvenih uloga, kao i da se ono što se događa u društvu reflektuje i na porodicu. (Maljković 2018, prema Konstatinović-Vilić, Nikolić-Ristanović,Kostić, 2010). Nesigurnost radnih mjesta, smanjene finansijske mogućnosti, neizvjesnost u tom polju i na kraju siromaštvo značajan je faktor rizika nastanka nasilja, te se tako smanjuje mogućnost da čena napusti zajedničko domaćinstvo. Nasilje je zabilježeno među svim starosnim strukturama, obrazovnim grupama, te također je još uvijek zastupljeno mišljenje o tradicionalnim rodnim ulogama, partijarhalnim odnosima i osjećanja zavisnosti od bliže i dalje familije.

Prema rezultatima nekih do sada provedenih istraživanja, koja su bila usmjerena na ispitivanje demografskih varijabli kao mogućih čimbenika rizika za tjelesno zlostavljanje partnera utvrđeno je da je niža razina obrazovanja muškarca čimbenik rizika za tjelesno zlostavljanje. Nadalje, prema rezultatima ovakvih istraživanja, mlađa dob partnera povećava rizik za sudjelovanje u tjelesnom zlostavljanju partnerice. (Sesar, Dodaj, 2014). Međutim, prema Schumacheru i sur., niža primanja partnera povezana su s porastom tjelesnog nasilja. Prema riječima autorica, istraživanja Hotaling Sugarman demografski podaci rizika za psihološko nasilno ponašanje su radili na uzorku od 699 žena. Varijable koje su bile obuhvaćene bile su zanimanje muškaraca i njihove prihode. Rezultati su pokazali da procijenjene varijable se nisu pokazale kao statistički značajnim za psihološko nasilje. S druge strane, Sagrestano i suradnici; koristeći mali uzorak žena a to je njih 42 utvrdili su da prihodi muškaraca značajno utiču na psihološko nasilno ponašanje.

Obrazovanje muškaraca i žena povezano je također sa psihološkim nasilnim ponašanjem i agresijom. Razlike u obrazovanju su veliki čimbenici za pojavu nasilja, npr. (muškarac sa završenim obrazovanjem i žena koja nema završeno obrazovanje), može biti rizik za psihološko zlostavljanje. Dakle, razina obrazovanja, razlike u zaposlenju i prihodima i radni status partnera mogu značajno uticati na tjelesno i psihičko zlostavljanje. Žene koje su zaposlene, su bile pod većim rizikom da budu izložene agresiji partnera nego onih koje su radile u domaćinstvu, dok nezaposlenost predstavlja veliki rizik izloženosti fizičkom nasilju u partnerstvu. U slučaju da je muškarac nezaposlen, tada se isto tako povećava rizik izloženosti nasilju. Muškraci nižeg socio-ekonomskog statusa, kao i oni nezaposleni su u povećanom riziku za činjenje partnerskog nasilja i nasilja u porodici, a također imaju tendenciju da učine

teže oblike nasilja od onih sa višim socio – ekonomskim statusom. Ekonomski teorije polaze od shvatanja da je glavni razlog nasilja u partnerskim odnosima loše materijalno stanje, niska primanja, nezaposlenost, loši stambeni uslovi, veliki broj djece, te pripadnost nekoj marginalnoj grupi. Osnovna slabost ovih teorija, prema kazivanju Maljković, je ta što i ako su empirijska istraživanja uglavnom potvrđila postavke ove teorije, one nisu u stanju da objasne zbog čega se nasilje ne javlja u siromašnim brakovima, kao ni zbog čega ima nasilja u brakovima bogatih. (Maljković 2018; prema Šnajder, 1987.) Smanjeni pristup samim ekonomskim resursima može povećati partnersko nasilje. Nasilnik može u pokušaju zadržavanja moći da uskraćuje pristup ekonomskim resursima. U Velikoj Britaniji pokazuje da žene koje žive u siromašnjim domaćinstvima su u velikoj mjeri izložene partnerskom nasilju (čak tri puta više), nego osobe koje žive u domaćinstvima većim od 20000 funti. Žene u siromašnjim predjelima su bile izloženije seksualnom nasilju, a dok je rizik za psihološko nasilje povećan ukoliko partner radi skraćeno vrijeme ili ako je nezaposlen. Ponekad sami okidači nasilja mogu biti u gubitku partnerove ekonomski moći, statusne moći ili društvene. (neuspjeh u poslu, javnom životu, u društvenim institucijama i sl).

Također, životna dob a posebno mlađa životna dob, predstavlja veći rizik za izloženost nasilju u partnerskim odnosima. U međunarodnim istraživanjima pokazalo se da iako adolescenti mogu doživjeti sve vrste nasilja u vezi, najčešće se radi o psihičkom nasilju (prijetnje, uvrede, poniženja, okrivljavanje, emocionalne ucjene, zahtijevanje poslušnosti), zatim fizičkom nasilju (pljuske, udarci, odguravanje, ugrizi, lomovi), a najrjeđe o seksualnom nasilju. Mladi često ne prepoznaju određene postupke kao zlostavljanje, a to se posebno očituje u području psihičkog zlostavljanja. Psihičko zlostavljanje uključuje postupke koje mladi znaju pogrešno interpretirati kao znakove ljubavi te im oni znaju laskati umjesto da ih vrijeđaju. Posebno je važno pitanje ljubomore, koja često ostaje skrivena unutar veza te može imati posljedice koje se teško mogu zaliječiti, a također može biti okidač i za fizičku agresiju. Psihičko zlostavljanje često je prva razina nasilja u vezama mladih. Ono ruši samopoštovanje, a posebno je razorno jer osoba koju žrtva voli nju podcjenjuje i ponižava kako bi pokazala i održala moć nad njom. Ljubomora je specifični oblik psihičkog zlostavljanja, a često se navodi kao okidač za tjelesnu agresiju. Mladi često ne prepoznaju ljubomoru kao oblik zlostavljanja, već je smatraju izrazom ljubavi. (Ajduković, Ručević, 2009).

2.4.3. Individualne karakteristike nasilnika

Postoje mnoge psihološke karakteristike različitih ljudi sa sklonosću za nasilno ponašanje. Najčešće osobine jesu nisko samopoštovanje i samopoudzanje, posesivnost, sklonost ljubomori, iskustvo viktimizacije u porodici u kojoj se odrastalo, pretjerana privrženost, stereotipna uvjerenje o muško ženskim odnosima, neporepoznavanje svoga ponašanja kao nasilnog, sklonost ljutnji, pozitivan stav o nasilju, te potreba za dokazivanjem, nedostatak empatije. Sklonost ljutnji je jedna od mnogih karakteristika, a možemo je opisati kao nesposobnost da se izade na kraj frustracija koje su u sklopu jedne intimne veze i da se reagira više nego što je primjerno u takvoj situaciji. Ovakav problem često prelazi u nasilje kao rješenje tog problema (često udaranje šakom o zid, lomljenje predmeta i sl.) a sve to se usmjerava na blisku osobu. (Kapetanović – Bunar, Durić, Hodžić, Lemeš, 2010). Posesivnost se također manifestira u stalnoj kontroli partnerice (zabrana izlaska, zabrana telefoniranja); dok partner uživa u društvu vlastite porodice i prijatelja, ovo isto zabranjuje partnerki. Ljubomora se percipira kao muškarčeva nesigurnost u samog sebe, te prelazi u intenzivnu odnosno patološku ljubomoru.

Jedna od karakteristika može biti odrastanje u nasilnoj porodici, gdje se vraćamo na teoriju socijalnog učenja. Preko 80% nasilnih partnera bili su izloženi nasilju kao djeca ili su bili svjedoci istog. Dijete kao takvo, bilo je izloženu takvom stresu i ujedno i naučilo da je to jedini način rješavanja problema u porodici. S takvim naučenim stavom, već sada odrasla osoba ne zna drugačije iskazati svoje emocije i frustracije, te se izlaže nasilnom ponašanju. Ako su roditelji vršili nasilje nad djetetom, velika je vejrovatnoća da dijete koje je odraslo bude nasilno prema svojoj partnerki i eventualno budućoj djeci. Kada se desi nasilje, nasilnik često će pokušati minimizirati svoje nasilno ponašanje, te će doći u stanje poricanja i sebi i drugima. McKenry i suradnici (2006) navode da je svjedočenje ili doživljavanje nasilja u obitelji kao dijete, počinitelja naučilo agresivnom mehanizmu za rješavanje sukoba. Sumiranjem dokaza 10 studija, Gil-Gonzalez i sur. (2007; prema WHO, 2010) zaključuje da je kod muškaraca izloženost nasilju u djetinjstvu povećala vjerojatnost za činjenje partnerskog nasilja za tri do četiri puta pri usporedbi s muškarcima koji nisu bili izloženi nasilju u djetinjstvu.

Rezultati istraživanja McKinneyja i suradnika (2009; prema Sesar i Dodaj, 2014) pokazali su da su muškarci koji su bili izloženi tjelesnom zlostavljanju u djetinjstvu imali

povećani rizik da psihološki zlostavljuju svoje partnerice te da su muškarci koji su bili izloženi tjelesnom zlostavljanju i/ili koji su svjedočili nasilju u obitelji imali su povećani rizik za recipročno partnersko nasilje. Dutton (1998) dvije godine kasnije nudi socijalno objašnjenje partnerskog nasilja kod dječaka. Budući da djeca često uče prema modelu, dječaci koji su u djetinjstvu promatrati nasilje kod svojih roditelja su vrlo vjerojatno isto zapamtili kao jedan od načina kako se nositi sa stresnom situacijom. Moguće je da u odrasloj dobi na takav način u partnerskim vezama rješavaju prepirke ili konflikte budući da je to jedini način na koji znaju isto riješiti. Osim toga, različiti oblici kažnjavanja, kao što su ograničavanja ili zabrane od strane roditelja također povećavaju rizik za kasnije tjelesno zlostavljanje partnera (Lipsky, Caetano, Field i Larkin 2005; prema Sesar i Dodaj, 2014).

„Maslić Seršić (2010) također spominje transgeneracijsko nasilje. Navodi da djeca koja su svjedočila nasilju nad majkom postaju kolateralne žrtve i pokazuju povećanu vjerojatnost da će doživljena iskustva ponoviti u kasnijem životu. Nadalje, Middleton-Moz i Lee Zawadski ističu kako nasilnici potječu iz disfunkcionalnih sredina. Napominju da si je većina nasilnika u djetinjstvu obećala da nikad neće postati nasilnici poput svojih odgojitelja, da bi poslije otkrili da su im poznate veze i optužbe na račun partnera.“ Među počiniteljima nasilja nad ženama značajno je više onih koji su bili svjedoci takvih ponašanja u svojoj primarnoj porodici. Žene koje su doživjele nasilje trpe odnosno podnose nasilje od strane partnera bile su često kažnjavanje kao adolescentice. Nasilje nad partnerima je povezano s pojavnim oblicima porodične disfunckije. (Ajduković 2004, prema Straus 1980).

Nasilje u djetinstvu



Nasilje u odrasloj dobi

- Nasilje u partnerskim odnosima
- Nasilje prema ostarjelim roditeljima
- Nasilje prema djeci

Svijest o vlastitom ponašanju je potpuno potisnuta, te se može desiti da uopće ne prepozna povredu koju je on sam uzrokovao. Njegov način mišljenja i postupanja je jedini način i isključiv je u tome da on o sve odlučuje. (Kapetanović – Bunar, Durić,

Hodžić,Lemeš,2010). Muškarci koji izvrše nasilje jednom, najčešće tako i nastavljaju. Postepeno, nasilnik može i krivicu predati samoj žrtvi i kreirati uvjerenje da je žena sama prouzrokovala nasilje koje je on počinio. Većina muškaraca koji su nasilni, posmatraju ženu samo kao seksualni objekat ili kao stvar koju posjeduju. Kretajući se u društvu, ovakve osobe u često opisane kao šarmatne, prijatne prema vanjskom svijetu. Neki broj karakteriše izgled „dobrog momka“, ali nekada pokazuju drastične promjene ličnosti i raspoloženja. Odlaze u ekstreme velike ljubavi i nježnosti prema partnerki dok u nekim ciklusima, pretvara se hladnokrvnu osobu koja vrši nasilje. „Ova dvostruka perfidnost prema ženi treba da se ima na umu kod pružanja pompči nasilinku, jer često ne vjeruje ženi kada govori o njegovim monstrouznostima koje provodi među četiri zida.“ (Kapetanović – Bunar, Durić, Hodžić,Lemeš,2010).

Nasilnik može imati i opsesiju partnericom i tada od nje stvara „idola“ i razvija osjećaj velike povezanosti. Kreira uvjerenje da ima pravo na partnericu bez obzira na sve. Takve osobe koje neprestano uhode na radnim mjestima ili na nekom drugom mjestu, mogu biti potencijalne ubice. Nasilnik koji ima simptome depresije može biti potencijalni nasilnik. Često okrivljuju druge za svoje ponašanje; smatraju da zbog nasilnog ponašanja prema ženi ne bi trebali da trpe bilo kakve posljedice; imaju slabu kontrolu impulsa, eksplozivnu narav, akcije koje su nepredvidive, ne priznaju lične granice partnerke, i odbijaju odgovornost za bračne, porodične odnosno poslovne neuspjeh i svoje nasilno ponašanje, izuzetno su ljubomorni, posesivni i kontrolišu partnerku. Često ih optužuju za prevaru, i imaju strah da će biti odbačeni, dok s druge strane opisuju odnos sa partnerkom kao najbliži do sada, ali ostaju u kontaktu sa porodicom i prijateljima. (Ajduković, 2004.)

Muškarci koji su nasilni u svojim odnosima imaju uvjerenje da imaju pravo da vladaju svojom partnerkom odnosno porodicom, te da je to općeprihvaćeno ponašanje. S tim u vezi, smatraju se za visoko moralne osobe, te da žena neće izaći u javnost zbog nasilja kojem je izložena, a to se dešava zbog osjećaja krivice koje im društvo i nasilnik nameću. Ovakvi muškarci koji su nasilni imaju veću ljutnju u sebi i neprijateljski stav. Iako su svi nasilnici potencijalno opasni po život žrtve neke tipične karakteristike nasilnika mogu ukazati na ozbiljne razloge za zabrinutost. Opsesivne i sadističke crte, psihopatija, hiperosejljivost, upotreba alkohola ili narkotika, posedovanje oružja, neka su od svojstava koja ukazuju na postojanje rizika od smrtnog ishoda (Maljković 2018; prema Bošković, 1999).

Postrtaumatski stresni poremećaj odnosno PTSP je također jedna od ratnih trauma koja doprinosi nasilju. Članovi zajedničkog domaćinstva bili su suočeni nasiljem tokom rata i neki od njih su bili prinuđeni da počine djelo nasilja. Ovakvo stanje može uzrokovati pojačanu pobuđenost. U većini sluačajeva nasilno ponašanje počinje na samom početku veze, a neke žene su izjavile da je nasilje intenzivirano tokom ratnih dešavanja. (Medica Zenica, 1999).

2.4.3.1. Ljubomora

Čovjek kao socijalno biće ima potrebu za pripadanjem, bliskošću i povezivanjem, zajedništvom, te zaštitom. Usljed ovakvih potreba jednog ljudskog bića, čovjek ulazi u intimne ljubavne odnose. U ovakvim vezama, stvara se osjećaj vezivanja i postepeno se partneri ulažu u vezu kako bi održali takav osjećaj. S druge strane, ako ijedan od partnera doživaljava drugu osobu koja dolazi sa strane na isti način, tada dolazi do ljubomore. Iako se ljubomora ne ubraja među šest primarnih emocija, ona je od velikog značaja jer je prisutna u svim kulturama i zastupljena kroz čitavu ljudsku povijest (Levesque, 2011). Ljubomora se može opisati kao stanje kojeg karakterizira mješavina ljutnje, straha, tuge i gađenja koja reflektira socijalnu situaciju u kojoj se pojedinac nalazi. Ljubomora je jedna od najsloženijih emocija, iz tog razloga može doći do poteškoća prilikom njezina definiranja (Parčina 2019; prema Dujmov, 2011). Ljubomora je emocionalno stanje koje uzrokuje predviđena opasnost koja ugrožava postojeći romantični odnos (Daly, Wilson i Weghorst, 1982). Pored toga, nužno je i postojanje ili zamišljena percepcija treće osobe koja se smatra prijetnjom. Tako se javlja stvarni ili percipirani trokut. Ovaj trokut podrazumijeva primarnu vezu – između ljubomorne osobe i partnera, sekundarnu vezu – između partnera i suparnika, te suparništvo – između ljubomorne osobe i suparnika. Postojanje treće osobe koja se percipira kao prijetnja postojećoj vezi je jedna od osobitosti koje razlikuju ljubomoru od njoj srodnih emocija, kao što su zavist i suparništvo. Druga osobina koja ljubomoru čini drugačijom od srodnih emocija je posjedovanje. (Parčina, 2019.)

Ljubomora predstavlja čest problem u partnerskim odnosima koji može reprezentirati čovjekove misli koje su negativne i koje su odraz čovjekovog psihičkog stanja u određenom trenutku. Iako se većinom povezuje sa dokazom ljubavi, ponekad osjećaj ljubomore nema uopće veze sa ljubavnim odnosom već sa poremećenom ljudskom psihom. Neki oblici

ispoljavanja ljubomore su blaži od drugih, ali ljubomora može predstavljati ogroman problem u partnerskom odnosu, naročito onda kada se njeni efekti nekontrolirano pojačavaju i ugrožavaju partnera ili partnericu, i njegove/njene potrebe. U tom slučaju, ljubomoru možemo smatrati mehanizmom nasilnog ponašanja koji će svakako djelovati na žrtvu i ostaviti određene posljedice na njeno, naročito psihičko stanje. Ljubomorno stanje se smatra kao jedan od najčešćih uzroka pojave agresivnog ponašanja, što može nerijetko i završiti femicidom. Ljubomora se navodi kao osnovni preduslov nasilja (Guteša, Gojković 2011; prema Dutton, van Ginkel, & Landolt, 1996; Mullen & Maack, 1985) i glavni faktor nezadovoljstva u vezi koje prerasta u nasilje (Guteša, Gojković 2011, prema Dutton et al., 1996; Elphiston et al., 2013; Guerrero & Andersen, 1998). Ljubomora kao „interpersonalna crta ličnosti“ može biti prisutna u svim sferama života i socijalnim interakcijama, dok se najviše vezuje za romantične odnose odnosno emocionalne veze. Poneki autori naglašavaju da je emocija ljubomore veoma složena, dakle sastoji se od mnogobrojnih osjećanja kao što su emocije bijesa, tuge, straha i uznemirenosti. Ovakva ljubomora se iskazuje već u ranom djetinstvu, a socijalizacijom čovjeka ona se dalje oblikuje.

Prema klasifikaciji ljubomore prema Pfeifferu i Wongu (1989): postoje tri vrste ljubomore; ona emocionalna koja se javlja kao potencijalna pretnja u emocionalnoj vezi i tada se iskazuje psihofiziološka uznemirenost. S druge strane, kongitivna ljubomora po sebi uključuje sumnju, nepovjerenje i brigu u pogledu vjernosti partnera. Za razliku od prvog tipa ljubomore, ovdje nije neophodno postojanje realnog povoda. Ponašajna ljubomora je ona koja uključuje provjeravanje partnera i pretraživanje njega samog. U suštini, u emociji ljubomore prevladavaju osjećaji besa, uznemirenosti, mržnje, krivice, ali i ljubavi i seksualnog uzbudjenja. Može biti reaktivna ili patološka; u okolnostima kada pretnja nikako ne postoji. Patološka ljubomora se javlja kod u sklošu poremećaja ličnosti, različitih psihoz paranoje, alkoholnih psihoz, opsativno komplusivnosog poremećaja; ali kao opsativno-posesvina strategija u socijalnim odnosima. (Elphiston, 2013). Najveći vrhunac doživljava u emocionalnim odnosima. Prema Freudu, razlika između možemo reći „uobičajne“ i patološke ljubomore jeste sam intenzitet. Postoje autori koji uključuju i romantičnu ljubomoru; ona koja se sastoji od misli, osjećanja i reakcija ka stvarnoj ili zamišljenoj pretnji. Isto tako, uključuju i seksualnu ljubomoru koja se odnosi na veliki intenzitet sumnje ka partnerovoj nevjeri. Postoji malo istraživanja u oblasti ljubomore, a različiti autori ističu da postoji i pozitivan aspekt ljubomore kao što je adaptivna korist – pospješuje komunikaciju partnera, povećava naklonost i borbu za zajedničku budućnost. S druge strane, ljubomora sa sobom

nosi negativnu konotaciju i smatra se osobinom koja nije nikako poželjna. (Hill i Davis, 2000.) Prema Wigmanu, Graham-Kevanu i Archeru, 2008. godine utvrđena je povezanost verbalne i fizičke agresije sa ljubomorom na nekliničkom i kliničkom uzorku. Za narcisodne tipove ličnosti, drugi ljudi služe samo kao objekti za zadovoljenje svojih potreba. Posjeduju strah od gubitka „publike“ od čije potvrde živi njihov ego. S tim u vezi, koriste u svojoj igri u interpersonalnim odnosima, kao i romantičnim, ljubomoru kao sredstvo za sticanje moći i kontrole, te tako izazivaju ljubomoru da bi se osvetili partneru, odnosno jačali odnos sa njim, tražili sigurnost i nadoknadili nisko samopouzdanje. Muškarci su najčešće najviše ljubomorni na seksualnu nevjeru partnerice, dok su žene ljubomore u većoj mjeri na emotivnu prevaru. Što se tiče godina, prema riječima Parčin, stariji ljudi su manje ljubomorni od mlađih; što osoba ima više godina, to se manje opterećuje sa potencijalnom prevarom partnera/-ice. Međutim, ako se stvarna prevara partnera odnosno partnerice desi, dolazi do tri eventualna rješenja situacije uzimajući u obzir već naučena ponašanja i karakteristike, a to su: oprost, osveta ili odlazak iz emocionalne veze. (Glumbić 2016; prema Browder 2005.) Do oprosta dolazi zbog različitih motiva; strah od nepoznatog, financijska ovisnost koja se dešava u najvećoj mjeri ženama, manjak samopoštovanja (osoba vjeruje da je zaslužila takav tretman i traži opravdanje), postojanje zajedničke djece i slično. Ovakvi motivi su više zastupljeni kod žena nego kod muškaraca, ali mogu da važe i obrnuto. Osveta može imati različite manifestacije od promjene izgleda do namjernog komplikiranja partnerovog života u svim sferama.

2.4.3.2. Agresija i želja za dominacijom

Agresivnost je jedno od osnovnih obilježja psihopatije (Guteša, Gojković prema Reidy, Shelly-Trembley i Lilienfeld, 2011), dispozitivno ima biološki i socijalno adaptivnu funkciju. Nekada se govorilo o instiktivnoj osnovi agresije, ili agresivnom nagonu, koji, zajedno sa seksualnim nagonom, omogućava opstanak i reprodukciju vrste (Wrangham & Glowacki, 2012). Najčešća podela agresije je na proaktivnu (instrumentalnu) i reaktivnu agresiju (Guteša, Gojković prema Wrangham, 2017). Proaktivna agresija podrazumeva unapred smišljen, hladno proračunat plan napada kojim treba ostvariti ličnu korist (vršnjačko nasilje, na primer). Reaktivna agresija je napad u ime odbrane od potencijalne ili stvarne opasnosti, i često je to impulsivna reakcija simpatičkog nervnog sistema (Guteša, Gojković

prema McEllistrem, 2004). Oba tipa agresije podrazumevaju učešće tri komponente: ponašajnu (bihevioralnu) - motorički odgovor kroz verbalno ili fizičko nasilje; kognitivnu – neprijateljski stav prema okolini (hostilnost); i afektivnu – bijes koji podstiče ili dominira tokom cjelokupnog odgovora. Ovaj model je poznat kao tripartitivni model agresije (Guteša, Gojković, 2011). Istraživanja su pokazala da postoje značajne korelacije agresivnosti posebno psihopatije (Baugham et al., 2012; Jones & Neria, 2015), i da je to u najvećem broju slučajeva muška osobina. U interpersonalnim relacijama, osobe sa izraženim socijalno averzivnim karakterom su ispoljavale veću sklonost ka vršnjačkom nasilju, kratkoročnim strategijama, rizičnom ponašanju, a istovremeno su bili opaženi kao privlačni muškarci (Carter, Campbell, & Muncer, 2014;). Jedno od objašnjenja bilo je i to da žene privlače signali muževnosti, pre svega ispoljavanje telesne snage i izdržljivosti, kao i dominacija u društvu (čopor): fizički jak muškarac obezbeđuje sigurnost i zaštitu ženama i njihovom potomstvu (Buss, 2015). Slično tome, osobe sa izraženim narcističkim osobinama su opažene kao poželjni lideri, jer se njihova grandioznost, sklonost ka rizičnim poduhvatima i površan šarm, čitaju kao osobine stabilnog karaktera i 'čvrste' ruke.

Svi nabrojani atributi poželjne ‘muževnosti’ objašnjavaju sklonost žena da ih biraju za romantičnog ili bračnog partnera. U njihovoј osnovи, međutim, nalazi se agresivnost, sklonost da se drugim ljudima nanese šteta i bol; njihova agresija je 'zakamuflirana' i nije odmah i direktno vidljiva, te je stoga dodatno zločudna (Guteša, Gojković 2011: prema Pailing, 2014). Prema riječima ova dva autora, posebno opasan tip agresije jeste onaj koji se ispoljava ka romantičnom partneru. Ovaj tip nasilja je preko 60% završava izvršenjem krivičnog djela – ubistvom partnerke. Skoro svaka druga žena je u toku bračnog života bila izložena nasilju bilo koje vrste, bilo fizičkom, emocionalnom ili seksualnom. Istom tipu nasilja mogu biti i izložena zajednička djeca, pa traumatski „individualni i socijalni efekat“ je dalekosežan.

Fizička agresija je u velikom mjeri povezana sa ponašajnom ljubomorom što uključuje razne provjere, praćenja, korištenje partnerovog telefona kao i lične stvari, te ovakve stvari završavaju fizičkim napadom. Ovakav vid ponašanja svodi se na opsesivne sumnje, praćenje i kontrolisanje, što vodi ka pretnjama, verbalnim okršajima, optuživanjima, te ispadima bijesa uz neprijateljski stav. Svi tipovi agresije su usmjereni na ponašajne obrasce koji mogu biti indikatori nevjernosti. Kongitivna ljubomora je očito odlika psihopatskog ponašanja osoba koje vrše porodično nasilje. (Guteša, Gojković, 2011: prema Hill i Davis, 2000.)

2.4.3.3. Uživanje alkohola i droga

Uživanje alkohola i opijata je najveća argumentacija za nastanak nasilnog ponašanja. Još krajem XVIII vijeka u nekim zemljama Evrope pretjerana upotreba alkohola smatrana je kao bolest. Pored toga, čitav jedan vijek alkoholizam je smatran porokom, grijehom, moralnim defektom. Alkoholizam je bolest koja nastaje kao posljedica pretjerane upotrebe alkoholnih pića, a ljudi koji su žrtve ove bolesti tj. alkoholičari su oni koji od alkohola stradaju toliko da se vremenom kod njih počnu ispoljavati duševni poremećaji i simptomi koji govore da je njihovo tjelesno i duševno stanje u opasnosti. Pored ovoga, poremećeni su i njihovi odnosi sa drugim ljudima. Uzimanje alkohola u svrhu olakšavanja emotivne boli, neke unutarnje muke je najčešći slučaj i ima socijalno i psihološko porijeklo. Između ostalog i materijalne ili ekonomski poteškoće dolaze kao posljedica mnogih drugih uzroka, a ipak se često navodi i kao uzrok alkoholizma. Alkohol se naziva najstarijom „drogom“ čovječanstva i danas je u većini zemalja legaliziran, služeni kao sredstvo za opuštanje i relaksaciju. Potrošnja alkohola po glavi stanovnika povećala se gotovo u svim zemljama svijeta. Prekomjerna upotreba se povezuje sa povećanim rizikom mortaliteta, a ozljede i nasilje u vezi sa alkoholom ne pogadaju samo pojedince već i porodicu i šиру zajednicu, utičući na zdravlje i socijalnu sigurnost. (Babić, 2016).

Alkoholičar sam sebe opravdava nekim spletom okolnosti kao što su: porodičnim problemima, radnim uslovima ili općim životnim prilikama. U braku alkoholičara dolazi do teških poremećaja; muževi alkoholičari postaju tirani i to u prvom redu seksualnog života. Postaju seksualno agresivni i nastavljaju da rade agresivne „seksualne delikte“ kao što su silovanja. Usljed konzumiranja alkohola, tj. počinju da osumljive ženu i proganjuju je. (Petrović, 1958). U takvim prilikama žena se emotivno odvaja od partnera, ljubav se postepeno gasi. Nasilno ponašanje se u slučaju konzumiranja opijata, vremenom postaje češće i gore. Prekomjerna konzumacija alkohola i opojnih droga postaje sve veći problem današnjice društva. Alkoholizam u balkanskim zemljama zauzima ozbiljno mjesto u oblasti duševnih oboljenja. Kada se uzimanje alkoholnih pića pretvori u sindrom ovisnosti, ličnost takve osobe postaje opasna za samog sebe, ali i za ljude koji ga okružuju. Naročito utiče na partnerske odnose odnosno na brak i bračne odnose. Jedna od najbližih stvari koja je pri ruci nezadovoljnog čovjeku je alkohol. Alkoholu se nažalost obraćaju ljudi koji pored ostalog imaju neslaganja u bračnim odnosima. (Petrović, 1958). Alkohol kao i fizička sila su najvažniji resursi muške moći, a posebno zato što se nasilje uz upotrebu alkohola više

opravdavalо, а у приватном простору скоро и подразумијевало. Традиционални породични ставови додатно подрžавају овакво понашање и спреčавају јртве да насиљнике пријаве. Мушкарци насиљници, који конзумирају алкохол и жене јртве традиционално социјализоване, zajedно одрžавају дисфункционалну брачну дјаду. (Dragišić-Labaš, 2019). Такођер према претпоставкама date autorice, у криминалистошкој литератури налази се на mnoge податке о повезаности употребе алкохола са агресивним понашањем.

Daju se primjetiti mnoge razlike između употребе алкохола и криминалног понашања особе, а то су:

- „Врсте каžnjih dijela (пovezanost je највиша kod најtežih насиљничких злочина као što su ubistva, silovanja, teških tjelesnih povreda i насиљa u porodici).
- Вrste pića (највиша povezanost je sa alkoholnim pićem – pivom)
- Гeографско područje (u Rusiji je највиша povezanost, dok je u nordijskim zemljama viša u odnosu na zemlje na jugu Evrope)
- Pol (viša je kod muškaraca nego kod žena)“

Najčešći uzrok pojave насиљnog понашањa je zapravo konzumacija алкохола, другим riječima, partnersko насиљe je чešće ukoliko насиљник konzumira алкохол. Такво агресивно понашање u većem postotku trpe manje обrazovane жене te жене koje su materijalno zavisne od strane partnera i koje живе u ruralnim područjima. Ono što u svakom slučaju utiče jeste da ovakvo насиљe trpe жене koje podržavaju традиционалне ставове o partnerskim vezama, a neke ga čak i normalizuju. Алкохолизам je чešto popratna појава psihičke kapitulacije, teške emocionalne nesređenosti ili prave duševne bolesti. Алкохол stvara lažan osjećaj vlastite snage, čini чovjeka prividno poduzetnim i uklanja potištenost i obeshrabrenost, dok sa druge strane алкохол појачава спolni nagon, a понашање čini slobodnijim i manje kontroliranim. (Košiček, 1963).

Balkanski stepen društvene i породичне toleratnosti na konzumiranje алкохола je u velikoj konzumaciji алкохола od strane jednog od partnera može da bude jedan od начина kako da se smanje stresne situacija, ali ako dolazi do ovisnosti – тада долази до ozbiljnih problema u partnerstvu, psiholoških i социјалних послједица. Partnersko насиље u bh. društvu je вiše nego prisutno, a podaci koji postoje су само мали постотак насиља koji se dešava.. Жене често остaju u lošim brakovima zbog mišljenja da „је боље бити u lošem браку него sam“. (Dragišić-Labaš, 2019). S tim u vezi, жене остaju u brakovima где постоји проблем са алкохолом i trpe različite varijacije zlostavljanja. Na takav начин, ovakvo понашање

alkoholisano stanje sa kombinacijom upotrebe sile normalizuju i smatraju funckionalnim. Partnerstva na Balkanu su još uvijek tradicionalna i žene iz alkoholičarskih odnosa su posebno ugrožene. Tada se rodno zasnovano nasilje kombinira sa supstancom, koja već postojeće tolerantne socijalne stavove prema nasilju nad ženama omekšava i dovodi do većeg gubitka kontrole zavisnika (koja je inače slaba). Ako nasilnik odnosno u ovom slučaju i alkoholičar se odluči na liječenje, važno je da u njemu učestvuje i drugi partner, odnosno cijela porodica. Najčešće supruga odnosno partnerka želi da učestvuje u rješavanju ovakvog problema. Žene i kada prijave ovakav tip nasilja, prijave ga u nadi da će se pružiti liječnička pomoć njenom partneru. Još jedna stavka koja je bitna jeste da dolazi do pretjerane ljubomore u partnerskom odnosu. Ljubmoru kao osjećaj može da osjeti svaka osoba u raznim okolnostima i uslovima života. Često se opisuje kao osjećaj koje je manje-više bolno i koje se razvija u uskim vezama, a uzrok je najčešće je strah da se određena osoba ne izgubi, a i u sti mah se javlja osjećaj mržnje/osvete prema potencijalnom suparniku.

Ali kod alkoholičara, osjećaj ljubomore je nešto jače i intenzivije. Tu se ne radi o razumnim razlozima koji dovode do straha zbog mogućnosti gubitka voljene osobe već se radi o bolesnoj duševnoj reakciji. (Petrović, 1958). Javlja se nagon za posjedovanjem, kontrolisanjem. U alkoholičarskoj ljubomori, u većini slučajeva žena je optužena za nevjerstvo. Rekacije partnerke razdražuje alkoholičara i on postaje agresivan. Tijekom trajanja alkoholne bolesti, odnosno alkoholizma, osobe razvijaju oblik bolesti koja se naziva alkoholna paranoja – stanje kada ljubomora poprimi karakter sumanutih ideja. U naglašenom afektivnom stanju, odnosno pod utjecajem paranoidnih ideja, na primjer, u vezi nevjere supruge, a pod utjecajem alkohola, osobe se često odlučuju na ubojstvo. Alkohol na organizam čovjeka i njegovo ponašanje ima višestruko djelovanje, a najvažnije od svega je to što smanjuje strah stvarajući osjećaj lažne hrabrosti te se osobe sklone prekomjernom konzumiranju alkoholnih pića odlučuju na kaznena djela, poput ubojstva, a koja u trijeznom stanju i pri punoj svijesti, vjerojatno nikada ne bi počinili. (Draganić, Kovačević, Mužinić,Sušac,2016.)

Alkoholičareva agresivnost prema ženi, njegova sklonost da je vrijeda i zlostavlja na najgrublji način je slika i prilika grubog čovjeka po prirodi, ali alkohol samo pojačava njegovu grubost i surovost. Tada se rano iživljava nad slabijim od sebe,odnosno tamo gdje može svoju brutalnost nekažnjeno ispoljavati. Agresivnost partnera prema partnerici pojačava se i bolesnom ljubomorom. (Košiček, 1963). Prema riječima Petrovića, početna ljubomora povlači sa sobom sve veću nesigurnost u sebe, onda strah od gubitka partnerice, a takav način

razmišljanja uzrokuje to da osoba koja pije, uzima veće količine alkohola radi ohrabrenja, što djeluje na njegov ljubavni odnos i još više produbljuje bolest, dok se na kraju ne razvije „ludilo ljubomore“. Alkohol također može utjecati na razvoj ljubomore i sumnje, a koje ranije nisu postojale, uz nastajanje krivih percepcija, distorzija, poteškoća u interpretaciji stvari. (Mužinić, 2009.)

Ljubomora spada kao najveće rušioce partnerskih odnosa, a posebno ako se radi o alkoholičarskoj ljubomori. Agresivne ljude alkohol čini još agresivnijima, oslobađa ih moralnih kočnica, nagoni na implusivno, nekontrolisano reagovanje. Zato se mnoga nasilja, napadi na tudiživot i ubistva događaju u pijanom stanju. (Košiček, 1963).

Jedna od značajnijih je bihevioristička teorija koja agresiju u pijanstvu povezuje sa stanjem ovisnog učenja. Osoba informaciju naučenu u pijanstvu i doživljenu emociju koju veže uz nju ne može prenijeti u trijezno stanje. Kada je osoba dovedena u sličnu situaciju, prisjeća se prošlih agresivnih ponašanja, vezanih uz emocije koje su se u ključnoj situaciji probudile, te ponavlja prošla ponašanja. Također, poznata je i činjenica kako je agresivnost u trijeznom stanju praćena osjećajem krivnje. U tim slučajevima osobe posežu za alkoholnim pićima kako bi se osloboidle nelagodnih, neželjenih osjećaja, te se uz to oslobađa agresija (Draganić, Kovačević, Mužinić, Sušac prema Koludrović, 2010.)

Konzumiranje alkohola se manifestira u smislu pojačane agresije i nasilja usmjerenog prema drugim ljudima. Alkohol je spominje kao tzv. „provocirajući faktor“, dakle čimbenik koji navodi na nasilno ponašanje. Prema riječima navedenih autora, alkohol djeluje kao aspekt koji podražava osobu da postane nasilna. Osim alkohola, tu su i osjećaj ljubomore, osjećaj osjetljivosti, porodični problemi i sukobi koji eskaliraju i tada se agresija oslobađa i dostigne svoj vrhunac. „Kod alkoholičara se razlikuju dva oblika agresivnog ponašanja: a) agresija kod akutne intoksikacije i b) agresija kod kroničnog alkoholizma“. (Kovačević, 2008). Alkohol, u slučaju intoksikacije, prvenstveno djeluje na mozak čovjeka te utječe na promjenu ponašanja. Ometa kapacitete osobe za obradu informacija, pa se samim time i povećava mogućnost nesporazuma u međuljudskim odnosima. Navedeno se objašnjava činjenicom kako konzumacija alkohola dovodi do težeg prihvaćanja perspektive, odnosno mišljenja/stavova drugih ljudi, i težeg rješavanja problema, te do koncepta »alkoholne kratkovidnosti« u kojem se osoba usredotočuje samo na neposrednu situaciju, s ograničenim obaziranjem na posljedice svojih postupaka.

Iznad svega, konzumente čini više impulzivnima, emocionalnima i introspektivnima. Takvi nasilnici također se opisuju kao nesigurni, ljubomorni, emocionalno ovisni i uhvaćeni u zamke stereotipnih uloga koje im uvjetuje njihov spol. (Dundović, 2008.). S obzirom na promjenjivu ličnost svakog alkoholičara, nažalost logični slijed razvijanja njihove bolesti jeste takav da će njihove prve žrtve uvijek biti njihovi najbliži članovi porodice. Sa rastom alkoholičarskog stanja, razvija se i veća tenzija u porodici i tada nasilnik svoje frustracija najčešće isoljava na partnerki, pa onda na djeci. Sukobi postaju sve teži, a finansijska situacija sve lošija. Usljed trošenja velike količine novca na alkoholna pića, socio ekonomski status postaje problematičan. Agresija se može manifestirati kroz psihičko i fizičko nasilje, koje učestalom ponavljanjem može imati i fatalne ishode. Alkoholičaru je, zbog sniženog praga tolerancije na frustracije, i najmanja sitnica dovoljna da „plane“. (Draginić, Kovačević, Mužinić, Sušac, 2016).

Kako je na početku spomenuto alkohol je postao vremenom društveno prihvatljiv fenomen, dok zloupotreba droga je društveno neprihvatljiva stavka našeg društva. Droege se pojavljuju kao i alkohol u vrlo ranom razdoblju ljudske prošlosti. Kroz analiziranje ljudske prošlosti, čovjek je uvijek tražio da vlastitu tugu, nesreću zamijeni težnjom za uživanjem. Međutim, takvo uživanje se jako brzo pretvori u patnju. Sve je veći broj ljudi koji na razne načine zloupotrebljavaju razne psihoaktivne supstance, a sve veći broj i akutnih intoksikacija. Kada se govori o psihoaktivnim supstancama misli se uz alkohol, i na droge odnosno psihoaktivne tvari. Prema definiciji, psihoaktivna tvar je svaka tvar prirodnog ili umjetnog porijekla čijom se upotrebom mogu stvoriti stanja ovisnosti koja mogu izazvati oštećenja zdravlja ili na drugi način ugroziti ljudski integritet u fizičkom, psihičkom i socijalnom smislu. Iako ovisnikom može postati i zdrava i stabilna ličnost, ima puno dokaza da ovisnici postaju osobe koje u strukturi ličnosti imaju veću razinu nesigurnosti, emocionalne nestabilnosti, agresivnosti, poteškoće u prilagođavanju i nepotpunu psihoseksualnu organizaciju. (Babić, 2016).

Konsumacija droga je naravno uvijek vodila u veliku zloupotrebu, ovisnost, ali i kriminalno ponašanje. Kako nam je poznato, u partnerstvu i ljubavnim relacijama između partnera na početku veze su praćeni ljubavnom euforijom, stanjem zaljubljenosti. S druge strane, takav osjećaj sreće i zadovoljstva zasjene drugi problemi kao što su problemi ovisnosti. U ovisničkom odnosu, osoba koja ima problem sa nekim tipom poroka, gubi svoj identitet. Implusivnost i agresivnost su bitna obilježja upotrebe droga. Implusivnost može biti povezana sa suicidalnim i autodestruktivnim ponašanjem u brojim psihičkim poremećajima

uključujući i ovisnost o drogama. (Babić, 2016). Stanja povezana sa agresivnošću i implusivnošću donose veliki rizik od nasilja prema partneru i velike brutalnosti. Najčešće prihvaćene droge na ilegalnom tržištu su: teške droge: heroin, kokain, LSD, oksikontin, metamfetamin, ketamin, ecstasy, i lake droge: marihuana odnosno razne „klupske“ droge, te steroidi. (Klarić, 2017).

Ponašanje osobe pod utjecajem droge, ili u stanju apstinencijske krize, postaje rizičan kriminogeni čimbenik ne samo za nju, već i za općenitu sigurnost njezina okruženja. Kriminalna motivacija i kriminalne potrebe bit će upravo determinirane zlouporabom droge. Osobnost se mijenja, karakterne osobine, stavovi, ponašanje; tako da je okolini teško shvatljiva i prihvatljiva ta promjena osobnosti ovisnika. Pogotovo u bližem socijalnom krugu ovisnika, takve se promjene osobnosti ne mogu (ili ne žele) priхватiti. Ovisnici svojim stanjem i ponašanjem izazivaju potencijalne kriminalce, seksualne i druge– da nad njima počine određenu kažnjiva djela, a isto tako ako su agresivni, postaju objekt nasilja. Sve je prisutnije nasilje, gotovo u svim oblicima. Stimulativni tipovi droga (kokain, amfetamini), često mogu dovesti i do bezrazložne agresije. Takva agresivnost rezultat je same potrošnje, odnosno učinka stimulansa (kokain, speed, ecstasy, nova psihoaktivna sredstva...).

Naravno da apstinencijska kriza može biti također generatorom nasilja (obračuni unutar same ovisničke populacije, ali i agresija prema osobama koje su pozicijom svojeg posla suočene sa zlouporabom–policija, zdravstveno, farmaceutsko i medicinsko osoblje, ali i bliži obiteljski krug). (Markus – Klarić, Klarić, 2019). Heroin i kokain kao teške droge mogu izazvati agresiju i nasilno ponašanje prema drugima, dok LSD uzrokuje paranoju. Čak i mješanje droga, može uzrokovati autodestruktivno ponašanje ili nasilno ponašanje, zavisnosti od jačine psihoaktivne tvari koja se konzumira, dok konzumenti tzv. lakih droga nemaju zabilježeno pojačano nasilno ponašanje. Korisnici droga su svadodnevno počinitelji zločina; ovisnici kupuju drogu na ilegalnim tržištima gdje su izloženi pljačkama, prevarama, nasilnom ponašanju i mnogim drugim opasnostima.

2.5. Tipovi nasilnika

Nasilnici dolaze iz svih sfera života; svih društvenih slojeva i svih nivoa obrazovanja i često imaju odličnu komunikaciju sa svojom socijalnom sredinom. Nasilnici se ne rađaju kao takvi, oni uče biti nasilni. Radi se o osjećaju prezira, osjećanju antipatije prema nekome koga smatramo inferiornim – bezvrijednim. Zajedničke karakteristike nasilnika i žrtve jesu nisko samopoštovanje, vjeruju u mitove i stereotipe o nasilnim vezama, imaju tradicionalne stavove o podjeli rodnih uloga (nasilnik smatra da je dominantna glava, a žrtve da su zavisne o partneru), karakterišu ih stresne reakcije (nasilnici najviše rješavaju upotrebatom alkohola, a žrtve imaju psihsomatske smetnje), koriste seksualne odnose (nasilnici kao akt dominacije, dok žrtve kao akt bliskosti, i nasilnici i žrtve su bili zlostavljeni u primarnoj porodici ili su prisustvovali i posmatrali nasilje u porodici, oboje učestvuju u uspotavljanju nasilja, koriste pokušaje suicida (nasilnik kao uspotavljanje kontrole nad žrtvom, dok žrtva kao način bijega iz takve situacije), koriste djecu kao zalog odnosa. (Maljković, 2018.)

Postoji sedam vrsta nasilnika prema zapažanjima Kapetanović – Bunar, Durić, Hodžić-Lemeš:

1. Samouvjereni nasilnik: ima osjećaj superironosti nad drugima, nema empatiju za svoje mete, te mu okolina često se divi zbog njegove snažne ličnosti.
2. Socijalni nasilnik: koristi glasine, tračeve, verbalne uvrede kako bi svoje mete isključio iz socijalnih aktivnosti. Ljubmoran je na pozitivne strane drugih, ima nisko samopoštovanje, ali skriva svoje emocije pod maskom pretjeranog samopouzdanja. Sklon manipulacijama, bez osjećaja empatije.
3. Hiperaktivni nasilnik: Ima slabo razvijene socijalne vještine.
4. Nasilnik – žrtva: istovremeno i žrtva i nasilnik koji zlostavlja da bi olakšao svoj osjećaj bespomoćnosti i napada slabije od sebe želeći da kazni one koji su ga povrijedili.
5. Potpuno oboružani nasilnik: pokazuje malo osjećaja, trači priliku za zlostavljanje kada ga niko ne moće spriječiti. Osvetoljubiv prema onome koji mu se zamjeri, ima hladan i bezosjećajan izraz lica, skriva svoje osjećaje uz dozu šarma.

6. Grupa nasilnika: grupa prijatelja koji rade nešto osobi koju žene isključiti, a što nikada ne bi samostalno izveli.
7. Banda nasilnika: zastrašujuća grupa koju ne povezuje priateljstvo vež strateški savez u svrhu postizanja moći, kontrole, dominacije. U svome zanosu postaju potpuno odani grupi i ne obraćaju pažnju na svoje živote i sveukupne posljedice. Nedostaje im pokajanje i empatija.

Nasilnici se mogu podijeliti u četiri osnovne grupe:

Prvu grupu čine osobe koje vuku korjene iz osjećaja unutarnjeg bijesa. Bijes izlazi iz njih samih i ne znaju kako ga kontrolirati, niti oni vide neku odgovornost u kontrolisanju svoga bijesa sve dok ne budu primorani od strane policije, suda i sl. Ovakve osobe su bili često zlostavljeni kao djeca i zanemarivani. Vjerovatno su doživjeli neke druge vrste traume, npr. Iskustvo rata i sl.

Drugu grupu nasilnika čine muškarci koji vjeruju da su žene inferiore i da trebaju biti kontrolisane i kažnjavane. Ne posjeduju osjećaj žala zbog učinjenog i na to nasilje isključivo gledaju kao na njenu odgovornost – „da je bila bolja, ne bi imao potrebu da je kažnjava. Oni na ženu gledaju kao objekat.

Treći grupu nasilnika su muškarci čiji problem potiče od neke bolesti, neurološkog oboljenja, tumora mozga, povrede, opijanja ili drogiranja.

Četvrtu grupu nasilnika čine muškarci koji ne znaju kako da postupaju konfliktu. U konfliktu sa svojom partnericom često koriste fizičko nasilje i ne prepoznaju svoje osjećaje sve dok oni sami ne ekspolodiraju. Obično u svome roditeljskom domu uče ovakav način ponašanja i uče da su fizička razračunavanja nešto sasvim normalno. Jako su implusivni i naglo postaju nasilni bez promišljanja. Takvi parovi prihvataju nasilje, a ponašanje smatraju nasilnim samo ako izmakne kontroli tj. ako je van društvenih normi. „Postoje razlike među njima, ali i zajedničke karakteristike:

1. Vole dominirati nad drugima
2. Ne kontroliraju svoj bijes
3. Uvijek traže nosu šansu
4. Kažu da će se promijeniti i da se neće ponoviti
5. Ukoliko je ovisnik, ponašanje se pogoršava uzimanjem opijata
6. Verbalno ponižavaju žrtvu

7. Posesivni su/ ne vide potrebe i želje drugih
8. Teško im je sagledati situaciju iz perspektive druge osobe
9. Odbijaju preuzeti odgovornost za svoje ponašanje
10. Ljubomorni su.“

Iako često možemo čuti da su svi nasilnici isti, riječ je o različitim tipovima ličnosti koji imaju različite motivacije. Možemo se složiti da je ljudska priroda sama po sebi kompleksna i da su sva bića složeni sistem sam za sebe. Kako naglašava Tajana Ljubin, u sljedećoj tablici možemo vidjeti tri osnovna tipa zlostavljača:

Hamberger i Hastings	Gondolf	Holtzworth Munroe i Anglin	Saunders	Tweed i Dutton
Ovisno kompluvivni	Sporadnični nasilnik	Pasivno-zavisni (samo u porodici)	Tip 1- Emocionalno potisnut	Implusivni/prekokontrolirani
Shizoidni/granična ličnost	Hronični tipični nasilnik	Disforički/granična ličnost	Tip 2- Emocionalno prevrtljiv	Implusivni/podkontrolirani
Antisocijalni/narcistički	Sociopatski i antisocijalni	Opće nasilni/antisocijalni	Tip 3- Opće nasilan	Instrumentalni/podkontrolirani

Hamberger i Hastings (1986.), Gondolf (1988.), Holtzworth-Munroe i Anglin (1991.), Saunders (1992.) i Tweed, Dutton (1998). Izvor podataka: Ajduković, Pavleković, (2004.)

Prema izvorima, Amy Holtzworth-Munroe zaključuje da se tipovi zlostavljača mogu razlikovati prema tri dimenzije: a) prema težini i frekvenciji nasilja u porodici, b) prema univerzalnosti njihovog nasilja tj. da li su nasilni samo u porodici ili izvan nje, te c) prema

psihopatologiji nasilnika prema postojanju poremećaja ličnosti. Koristeći ovakav koncept, predložen je teorijski model sa tri tipa nasilnika; a to su pasivno zavisni, ciklični nasilnici sa graničnom ličnosti i općenito nasilni (antisocijalni i psihopatske ličnosti). Prema ovom izvoru, najveći broj nasilnika pripada pasivno zavisnom tipu, preko 50%. Takva grupa najmanje koristi fizičku silu i to koristi povremeno, dok više se korisi psihološkim i seksualnim nasiljem. Nasilnici iz ovakva grupe obično nemaju dijagnosticiran neki mentalni poremećaj niti poremećaj ličnosti – ali koriste alkohol ili psihootaktivne supstance. Često potiskuju negativne emocije i nakon duge „šutnje“ desi se tzv. eksplozija emocija na stresni događaj. Drugoj grupi pripadaju uporni nasilnici, koji imaju prema riječima Ljubin, graničnu organizaciju ličnosti, njih se broji oko 25%. Kako kazuju Holtzworth-Munroeova, to su osobe koje su emocionalno prevrtljive. Dutton njihovo nasilje opisuju kao ciklično izmjenjivanje nasilja i razdoblja „medenog mjeseca“; pa i odatle njegov naziv „ciklični zlostavljači“. Nasilje nastaje u onom trenutku kada nasilnik ne može više izdržati napetost koja ga unutra muči i koju nasilnik usmjerava ka vani, odnosno ka vanjskim podražajima – na blisku osobu na koju je najlakše izbaciti svoj bijes i okriviti za nevolje – njegovu partnericu. Dutton naglašava i uticaj rane traume u formiranju ove strukture ličnosti, ponajviše roditeljskog zlostavljanja ili eventualnog odbacivanja od oca ili majke. Tada ovakve ličnosti kada odrastu, imaju velike poteškoće u formiranjima intimnih veza, u sabilnosti i povezivanja sa partnericom. Iako mogu biti poprilično popularni u društvu; kada se formira veza sa partnericom stvara se strah od ostavljanja i stvara se ovisnost o partnerici i pokazuje se kao posesvina ljubomora i kontroliranje partnerice. Nakon što se emotivno isprazne – tada dolazi do perioda mira, sve dok se unutrašnja napetost opet ne nakupi i ne rezultira nasiljem. U čestim slučajevima koriste psihičko nasilje, ali može biti i fizičkog kao npr. teškog premlaćivanja. Također, koriste srednje do teškog nasilja; mogu biti nasilni prema partnerici, ali i prema drugim ljudima u okolini. Često pate od depresivnih i anskioznih stanja, u pokušaju očuvanja kontrole stvaraju se ovakve psihološke smetnje.

Što se tiče trećeg tipa nasilnika; kojih je prema procjenama također oko 25%, to su ličnosti sa antisocijalnom i psihopatskim tipom ličnosti. Koriste svoj urođeni šarm, manipulaciju, često prijetnje i nasilje kako bi postigli svoje ciljeve kojima teže. U osnovi poremećajaju agresivni – narcizam – sebe drže vrednjima od drugih, a druge sredstvom za postizanje ciljeva. Oni najčešće imaju dijagnosticiran poremećaj ličnosti, koriste alkohol i već su bili u sukobu sa zakonom. Njihovo nasilje je teško i često. Kao rezultat toga, oni će i najčešće završiti u kaznenim sistemima. Opisani su kao emiconalni deficiti psihopata, hronično

antisocijalno ponašanje od mladosti. Neki nasilnici se mogu svrstati u dvije grupe, ali je takvih poprilično malo. Ljubin (2004.)

2.6. Posljedice nasilja nad ženom

Usljed podnošenja nasilnog ponašanja partnera, žena žrtva može se susresti sa različitim posljedicama koje mogu biti kobne za zdravlje žene. Vrlo često se desi da same posljedice ne prepoznaju ni same žene ili podcjenjuju posljedice. Fizičkim nasiljem nastaju različite povrede, kao i funckionalni poremećaji zdravlja. Nasilja koja žene preživljavaju poveuju se sa promijenjenim doživljajima sebe, zanemraivanjem sopstvenih potreba i gubitka spobnosti vjere u sebe i druge. (Ignjatović, 2011.) Neke od njih imaju potrebe za liječničkom pomoći, stručnu psihološku pomoć. Prema riječima Mamule, istraživanja pokazuju da žene žrtve nasilja ostaju dva puta duže na bolovanjima, i da obolijevaju tri puta češće od žena koje nisu imale slično iskustvo. Posljedice kao što su emocionalne, mogu biti mnogo gore nego fizičke. Jedan od takvih pokazatelja jeste pomisao na samoubistvo. Kada je riječ o bilo kakvom uznenemiravanju, dolazi do brojnih fizičkih i psiholških posljedica, kao što su česte glavobolje, mučnine, želučane tegobe, depresije, anksiozna stanja, panične napade. Žene osjećaju spektar emocija kao što je ljutnja, poniženost, sram i nelagodu, nervozu, povećanu osjetljivost, velike promjene raspoloženja, poremećaji u prehrani. Prema Mamuli i Pavleković navesti ćemo najčešće posljedice zlostavljanja:

Znakovi koji su su okom vidljivi (fizički simptomi):

- Ozljede na licu, prsnom košu, grudima i abdomenu – dijelovima tijela prekrivenim odjećom
- Hematomi i ogrebotine na tijelu
- Opekotine različitog stepena
- Ozljede nožem ili drugim predmetom
- Unutarnje povrede (krvarenja)
- Izbijeni zubi
- Vidljivi tragovi guđenja na vratu (prstima, žicom..)
- Ozljede u genitalnom području
- Abrazije i kontuzije na grudima, licu i nosu

- Spolno prenosive bolesti / neželjena trudnoća

Psihičke posljedice zlostavljanja:

- Napetnost, nemir i osjećaj slabosti
- Osjećaj straha (za svoj život i život dragih osoba)
- Osjećaj krivnje, srama
- Gubitak samopouzdanja
- Neurotske reakcije (depresija, anksioznost, napadi panike)
- Poremećaji spavanja
- Poremećaji ishrane
- Zloupotreba alkohola i droga
- Dezorientacija, problemi sa koncentracijom
- Nedostatak tolerancije i strpljenja
- Agresivno ponašanje prema sebi i drugima
- Pokušaj suicida
- Postraumatski stresni poremećaj

Hronični zdravstveni problemi (psihosomatske smetnje)

Osim akutnih povreda, žrtve nasilja također imaju višu prevalenciju hroničnih zdravstvenih problema.

- Insomnija
- Gastrointesinalne smetnje
- Premenstrualni simptomi
- Bol u mišićima
- Anemija
- Češte migrene i glavobolje
- Respiratorni problemi
- Ako se radi o trudnoći, učestao je prerani porod ili rađanje djeteta sa niskom porođajnom težinom

Usljed ovakvih posljedica, žene mogu imati porast nerazumijevanja prema drugima, nezainteresiranost za komunikaciju sa ljudima, preosjetljivost na kritiku i povlačenje u sebe. Često se desi da se predaju piću i psihoaktivnim supstancama. Žrtve se pitaju o smislu života,

smrti i vjere, često imaju gubitak nade. Smrt i ubistvo žene kao posljedica koja može najviše potaknuti javnost u preuzimaju bilo kakve incijative. Kada se desi seksualno nasilje odnosno seksualni čin bez pristanka partnerice, dakle čin silovanja; žene tada proživljavaju tzv. sindrom traume silovanja (STS). STS uključuje fiziološke, psihološke i ponašajne reakcije na stresnu situaciju i proživljavaju ga sve žene koje su doživjele silovanje. Prvenstveno se prolazi kroz akutnu fazu i nju bilježe sljedeći simptomi, prema Mamuli:

Emocionalne reakcije: sram, bijes, osjećaj poniženja, strah (za život, od fizičke povrede, od spolno prenosivih bolesti, eventualne trudnoće), nevjerica, nervozna, osjećaj krivnje, ali i samooptuživanje, bespomoćnost i želja za osvetom. Neke žene ponovno u kroz svoju psihu doživljavaju silovanje, zbumjene su i doživljaju napade panike.

Fizički simptomi: povraćanje, glavobolje, lupanje srca, pristisak u grudima, poremećaji spavanja, nesanica i noćne more.

Ponašajne posljedice: moguće je javljanje opsesivnog pranja kao rezultat osjećaja uprljanosti, potreba za bijegom, preseljenjem, mijenjanje telefonskog broja i sl. Žene koje su ovakvo iskustvo doživjele, često nastoje da istjeraju takve misli iz sebe, ali ih one progone. U tzv. drugoj fazi koja uključuje negiranje i potiskivanje; ponekad dovodi i do autodestruktivnog ponašanja, koje može intenzivno varirati od depresije do pokušaja suicida. Žene tada doživljajaju drastične promjene raspoloženja, poremećaje u ishrani (koristi se hrana kao izvor ispunjenosti ili mogu sebi uskraćivati hranu). U pogledu sa drugim ljudima, iskazuje nepovjerenje i pojačan oprez ili čak ekstremni strah od muškaraca. Slaba koncentracija, poremećaji sa pamćenjem i problemi sa svakdonednom rutinom. Što se tiče neurotskih reakcija, povećana je anskioznost, emocionalna uzbudljivost, čak i fobije, opsusivno-komplušivne reakcije i slično. Kako je i spomenuto, žena osjeća i psihosomatske smetnje; bol u vratu, trnci, povišen krvni tlak, astma, osjećaj otežanog disanja. U trećoj fazi, u fazi prilagođavanja; dolazi do intenzivnog bijesa prema napadaču. U ovoj fazi žena se treba aktivno uključiti u proces savjetovanja. Vrlo je bitno da se omogući slobodno izrađavanje emocija i osjećanja.

Kako stručna literatura ističe, u slučajevima nasilja, bolest žene žrtve je adaptacija njenog tijela na konstatnu izloženost pritisku i nasilju. Žene koje su bile uzložene nasilju budu nakon nekog vremena biti bolesne, jer tek kroz bolest žena preživljava nasilje. Bolest je

adaptacija tijela i ženskog bića na konstatnu izloženost nasilju. Uporno zanemarivanje žena, njihov inferiorni socijalni, ekonomski i kulturni položaj, historijski su uslovili da žensko zdravlje nije činjenica na koju se treba posebno osvrtati.

2.7. Zašto žene ostaju u nasilnom odnosu?

Žene su kroz historiju čovječanstva bile odgajane u duhu patrijarhalnog svijeta. To znači da imaju u svojoj obavezi da se udaju; pa onda da i čuvaju brak u kojem se nalaze. Ovakav model ponašanja donosi rezultat da žene ostaju u nasilnim vezama/brakovima, zbog različitih razloga. Neki od njih jesu ekomska ovisnost o partneru; jer žene vrlo često nemaju vlasititi izvor prihoda ili je to neznatan iznos gdje ne postoji mogućnost materijalne sigurnosti. Ukoliko postoje zajednička djeca; žene često imaju tu predrasudu da je djeci potreban otac, nesvesna da baš takvo dijete raste u nesretnoj zajednici i u nasilnom odnosu. Mnoge žene su naviknute na nasilje koje im se dešava i vremenom stvaraju toleranciju prema nasilju i normalizuju takve činove. Kroz takvo ponašanje partnera, ona stvara pogrešnu sliku o sebi i vremenom postaje osoba bez samopouzdanja, samopoštovanja i predaje se. Takvo što donosi posljedicu idealiziranja partnera, vjerovanje u njegova obećanja i često pravdanje za nasilno ponašanje (djetinjstvo, alkohol, zatjevan posao...). Također, postoji nepovjerenje u nadležene institucije jer je nasilje bilo sastavni dio njenog života. Žrtva ne vjeruje da će policija, pravosuđe ili socijalne ustanove adekvatno reagirati i pružiti efikasnu pomoć. I kao jedan od posljednjih stavki mogu biti religijska uvjerenja i običaji koji se protive razvodu i uslijed tim vjerovanjima žena ostaje u nasilnom odnosu i pod svaku cijenu spašava „sveti brak“. Odrasla u takvoj zajednici u primarnoj porodici, žena pristaje na takav odnos.

Žrtve iz brojnih razloga ostaju u nasilnim odnosima i spremne su sačuvati zajednicu u kojoj se nalaze. Obično povjeruju u izvinjenja nasilnika i njegovim obećanjima da se nasilno ponašanje više neće ponoviti. Razlozi ostanka mogu biti psihološke, ali i socijalne naravi. Prema Ajduković, razlozi ostanka se mogu objasnici i traumatskim vezivanjem koje ne proizilazi iz osobina ličnosti žene, već iz prirode nasilnog odnosa u kojem se faze nasilja izmjenjuju. U sljedećim redovima nalaze se neki od najčešćih razloga ostanka u nasilnoj vezi:

Razlog	Objašnjenje
Ekonomski zavinost	„Uzdržavanje djece, nemogućnost pronađaska posla“
Roditeljstvo	„Djeca trebaju oca“
Rodbina	Pritisak na ženu da mora sačuvati brak pod svaku cijenu
Strah	Strah za sopstvenu sigurnost, ali i sigurnost djece
Poricanje	Smatra da brak i nije tako loš
Ljubav	Voli ga i razmišlja o njegovim pozitivnim osobinama
Dužnost	Obećanje dok ih smrt ne rastavi
Krivnja	Smatra da je kriva zbog svega, jer je uzrokovala njegove probleme.
Odgovornost	Smatra da je njena dužnost spasiti vezu i riješiti probleme.
Sram i poniženje	Ne želi da iko sazna za njen problem.
Niska razina samopoštovanja	Vjeruje da je sve njena greška, da se drugim ženama to ne događa. Smatra da neće nikada naći drugog partnera, te da je malo ljubavi bolje nego samoća.
Rodne uloge	Muškarci su takvi
Nerazumijevanje u nadležene ustanove	Ne vjeruje da će policija, pravosuđe ili zdravstvene i socijalne ustanove razumjeti njen problem

2.8. Zaštita žena od nasilja u porodici

Najvažniji dokument koji se tiče suzbijanja nasilja nad ženama koji je Bosna i Hercegovina 2013. godine ratifikovala jeste Istanbulska konvencija odnosno Konvencija o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Cilj ove konvencije jeste nulta tolerancija na bilo koji oblik nasilja nad ženama i predstavlja siguran korak na suzbijanju ove problematike. Konvencija se odnosi na sve žene i djevojčice, bilo kog porijekla, bez obzira na njihovu dob, rasu, vjeroispovijest, društveno porijeklo, imigrantski status ili seksualno opredjeljenje. Konvencijom se prepoznaje da postoje određene grupe žena i djevojčica koje su često izložene većem riziku da budu žrtve nasilja, te države trebaju osigurati da se njihove posebne potrebe uzmu u obzir. Države se takođe podstiču da primjenjuju konvenciju i na ostale žrtve nasilja u porodici, kao što su muškarci, djeca i starije osobe. (Council of Europe, Istanbulska Konvencija).

Konvencijom se pokušavaju promijeniti stavovi društva, a posebno muškaraca i dječaka. To je poziv na ustupanje veće jednakosti muškaraca i žena. Nasilje nad ženama je oblik kršenja ljudskih prava i vid je diskriminacije. Predstavlja prvi međunarodni dokument koji smatra da su prinudni brakovi, genitalno sakaćenje, prinudni pobačaji krivična djela koja svaka država mora uvrstiti u svoj pravni sistem. Sa ovom konvencijom država imaju na zadatak sprečavanje (promjenu stavova, stereotipa, obuku stručnjaka koji rade sa žrtvama, podizanje svijesti, saradnja sa nevladinim organizacijama), zaštitu (osigurati sve potrebne mјere zaštite, otvoriti dovoljan broj sigurnih kuća i otvoriti besplatnu telefonsku liniju za pomoć), krivično gonjenje (osigurati da se nasilje nad ženama adekvatno kazni, osigurati da žrtve imaju pristup posebnim mjerama zaštite tokom istrage i sudskog postupka) i omogućiti da sve navedene mјere čine sastavni dio koordinirane politike. Međutim, zabrinjavajući je podatak da je Turska najavila da više neće biti dio Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Prema riječima Grbić Pavlović što se tiče Bosne i Hercegovine, uveden je *Zakon o zabrani diskriminacije u BiH*, gdje se obavezuje ustavni okvir za ostvarivanje jednakih prava bez obzira na rasu, boju kože, vjeru, jezik, socijalno i nacionalno porijeklo, imovinsko stanje, obrazovanje, društveni položaj, seksualnu orijentaciju, rodni identitet i svaku drugu okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznanje, uživanje ili ostvarivanje prava na ravnopravnoj osnovi.

Također se ističe da pored Zakona o zabrani diskriminacije, 2003. godine donesen je *Zakon o ravnopravnosti polova u BiH* kao *lex specialis* kojim se nasilje u porodici tretira kao krivično djelo i propisuje kazna za njegovo vršenje. Članom 29. ovog Zakona predviđeno je da će se svako ko na osnovu pola vrši nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. *Porodični zakon FBiH* propisuje odredbe kojima se direktno bavi nasiljem u porodici. Članom 4. ovog Zakona забранјује се насиљничко понашање брачног партнера или било којег другог члана породице. Propisane су и новчане sankcije за правна лица, односно уstanove које не одстрane osobu која се насиљнички понаша или од које пријети таква опасност.

Porodični zakon Brčko Distrikta na sličan način као Porodični zakon FBiH забранjuje насиљничко понашање у породici (član 3.) и предвиђа поступак заštite од насиљничког понашања у породici (članovi 288 i 289), односно propisuje mogućnost izricanja novčanih sankcija за правно лице, односно уstanovu која не одstrani лице које се насиљничki понаша или од којег пријети такva opasnost (član 290. stav 1. tačka j). Iako se u Porodičnom zakonu RS-a ne govori direktno о насиљu u porodici, u članu 3. Ovog Zakona navodi сe da Republika Srpska обезбеђује posebnu заштиту породici, majci i djetetu, u skladu s međunarodno priznatim ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Porodični zakon posebno se bavi заштитом dječijih prava.

Krivična odgovornost učinilaca krivičnog djela za nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini predviđena je Krivičnim zakonom Republike Srpske (član 190), Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine (član 222) i Krivičnim zakonom Brčko distrikta (član 218). Krivični zakon FBiH u članu 222. definiše krivično djelo nasilja u porodici. U stavu 1. ovog člana propisano je da će se, ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim poнашanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice, kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine, dok se u stavu 2. pravi razlika u visini kazne u situaciji ukoliko se ovo krivično djelo učini prema članu porodice s kojim učinilac djela živi u zajedničkom domaćinstvu. U tom slučaju učinilac nasilja u porodici će se kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. (Grbić Pavlović, 2020).

Pored krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini, na snazi su i tri posebna zakona kojima je regulisana oblast nasilja u porodici. To su: *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike*

Srpske, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine uređuje se: zaštita od nasilja u porodici, pojam porodice i nasilje u porodici, vrsta i svrha zaštitnih mjera za osobe koje su počinile radnje nasilja u porodici, način i postupak izricanja zaštitnih mjera, zaštita žrtve od nasilja u porodici, međusobna povezanost svih subjekata koji su u funkciji zaštite od nasilja u porodici i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici. U članu 4. Zakona (FBiH) propisano je da su svi nadležni subjekti u rješavanju slučajeva nasilja u porodici dužni osigurati hitnost u rješavanju, ali i nesmetan pristup nadležnom sudu, bez bilo kakvih troškova za žrtve nasilja u porodici (član 5).

Nadalje, nasilje u porodici, prema članu 7. Zakona (FBiH), ostvaruje se ukoliko postoje osnove sumnje da su učinjene radnje kojima član porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja ili ekonomske štete kod drugog člana porodice. Porodicu čine (član 6. Zakona FBiH): 1) bračni i vanbračni partneri i njihova djeca (zajednička ili iz ranijih zajednica), 2) srodnici: krvni srodnici i srodnici iz odnosa potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom; očuh, mačeha; usvojenik i usvojilac iz odnosa nepotpunog usvojenja; srodnici po tazbini zaključno sa drugim stepenom, 3) staralac i štićenik, hranilac i hranjenik, 4) bivši bračni i vanbračni partneri i njihova djeca (zajednička ili iz ranijih zajednica) i njihovi roditelji, uključujući očuha i mačehu. Osim žrtve nasilja u porodici, nadležnoj policijskoj stanici, po saznanju da se desilo nasilje u porodici, dužni su to prijaviti zdravstveni i socijalni radnici, nastavnici, vaspitači, medicinske, obrazovne i druge ustanove i organi, kao i nevladine organizacije koje u obavljanju svoje dužnosti saznaju za učinjene radnje nasilja u porodici, zatim članovi porodice, kao i svaki građanin koji sazna za učinjene radnje nasilja u porodici, a posebno ako je žrtva nasilja dijete. (Grbić Pavlović, 2020).

Počiniocima nasilja u porodici mogu se izreći sljedeće zaštitne mjere: 1) udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor, 2) zabrana približavanja žrtvi nasilja, 3) zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju, 4) obavezan psihosocijalni tretman, 5) obavezno liječenje od zavisnosti, 6) privremeno lišenje slobode i zadržavanje. Zahtjev za izricanje zaštitne mjere nadležnom sudu podnosi policijska uprava za svaki prijavljeni slučaj nasilja u porodici u roku

od 12 sati od saznanja za radnje nasilja iz člana 7. Zakona (FBiH). (Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službene novine FBiH).

U Federaciji Bosne i Hercegovine žrtve nasilja imaju pravo na osiguravanje osnovnih životnih potreba u pogledu neophodnog zdravstvenog, socijalnog i materijalnog zbrinjavanja i pravo osiguravanja pravne pomoći za rješavanje socijalnog, ekonomskog i drugog statusa. Radi osiguranja fizičke zaštite i ostvarivanja prava i interesa žrtve nasilja u porodici, bez straha i opasnosti po život, policija i organ starateljstva dužni su, uz prethodni pristanak žrtve, privremeno zbrinuti žrtvu u sigurnu kuću, drugu odgovarajuću instituciju ili kod druge porodice.

U članu 41. Zakona FBiH propisane su obaveze policijske uprave. Policija predstavlja dio formalnog sistema odgovornog za istragu i krivično gonjenje slučajeva nasilja u porodici, koji su prijavljeni relevantnim institucijama i koji predstavljaju krivična djela prema domaćem zakonu. Pored toga, policija je jedan od najznačajnijih inicijalnih kontakata za žrtve, a često i prvo mjesto gdje žrtve zatraže pravnu pomoć. Policijska uprava dužna je odmah obavijestiti organ starateljstva o slučaju nasilja u porodici, kao i dostaviti službene zabilješke koje vodi vezano uz slučajeve nasilja u porodici radi evidencije i prevencije. Takođe, ukoliko počinilac nasilja u porodici ne ispunjava zaštitne mjere, odmah po saznanju policijska uprava dužna je bez odlaganja obavijestiti nadležni sud sa prijedlogom za izricanje novčane kazne. Organ starateljstva dužan je pratiti izvršenje izrečene zaštitne mjere, te o izvršenju obavještavati nadležni sud, predložiti prekid ili produženje ili zamjenu mjere drugom mjerom (član 42. Zakona FBiH). Zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine posvetilo je značajnu pažnju zaštiti od nasilja u porodici. U tom smislu govorimo o dva zasebna normativna okvira koji na različit način definiraju mehanizme zaštite od nasilja u porodici. Prvi zakonodavno-pravni okvir ostvaruje se kroz odredbe Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, kao procesnog zakona i Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine kao materijalnog zakona. (Hrnčić, Bećirović, 2018).

Izvještaj o izvršenju zaštitne mjere najkasnije u roku od šest mjeseci organ starateljstva dužan je dostaviti sudu, a na zahtjev suda, prema potrebi, i ranije. su za neispunjavanje obaveza službenih lica predviđenih Zakonom FBiH (član 44. Zakona FBiH). Takođe, ovim Zakonom je predviđeno i novčano kažnjavanje lica za nepostupanje po izrečenim zaštitnim mjerama (u iznosu od 1.000 do 1.500 KM, član 45. Zakona (FBiH). (Grbić, Pavlović, 2020)

Po prijavi policije predstavnici centra za socijalni rad u pratnji predstavnika policije odlaze u porodicu na intervenciju. Predstavnik centra u razgovoru sa članovima porodice pokušava doći do jasnih informacija o tome šta se desilo, da li je neko od članova porodice ugrožen, da li je ugrožen nečiji život i zdravlje, koliko su ugrožena djeca, osobe sa invaliditetom, stare osobe ili neko od drugih članova porodice, da li je potrebna liječnička intervencija i osiguranje liječničkih nalaza, te da li je prijeko potrebno žrtvu nasilja izdvojiti ili je potrebno počinioca nasilja udaljiti iz prostora stanovanja. Sve navedene informacije predstavnik centra pribavlja koristeći raspoložive metode rada - metode intervjuja, tokom kojeg naročitu pažnju posvećuje verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji među članovima porodice, naročito žrtve i počinioca nasilja. Ukoliko članovi porodice zajedno sa predstavnikom centra i policije procijene da nema potrebe za ozbiljnijim intervencijama u vidu prethodno navedenih mogućnosti, uz pismenu zabilješku i zapisnik policije, intervencija se završava uz postignuti dogovor između žrtve i počinioca nasilja i uz obaveznu informaciju žrtvi i počiniocu nasilja da će biti pozvani u nadležni centar za socijalni rad. Također, pruža im se informacija da bi nakon zaprimljenog poziva trebali doći u centar. Istovremeno se jasno šalje poruka žrtvi da ponovno može i treba tražiti intervenciju centra i policije, ukoliko se nasilje nastavi nakon napuštanja prostora ili prije prijema poziva za dolazak u centar za socijalni rad. (Hrnčić, Bećirović, 2018.)

Ukoliko se procijeni da bi zadržavanje u istom prostoru žrtve i počinioca nasilja moglo dovesti do daljeg nasilja, žrtva se izmješta iz prostora stanovanja ili se počinilac nasilja iz tog prostora udaljava. Ako se iz prostora udaljava žrtva, predstavnik policije zajedno sa predstavnikom centra žrtvu nasilja prati u zdravstvenu ustanovu u kojoj se sačinjava zdravstvena anamneza i utvrđuju trenutne posljedice nasilja, te ocjenjuje da li žrtva boluje od zaraznih ili duševnih oboljenja, odnosno da li je žrtva ovisnik o psihoaktivnim supstancama 31 i sl., što bi moglo biti kontraindikacija za smještaj u sigurnu kuću. Od liječničkih nalaza, slobodnih kapaciteta sa kojima raspolaže lokalna zajednica, spremnosti članova uže, odnosno šire porodice da prime žrtvu, ovisi da li će žrtva biti zbrinuta u sigurnoj kući/skloništu ili prihvatnoj stanici (ovisno od toga šta je stavljeno u funkciju u lokalnoj zajednici) ili kod bližih, odnosno daljih srodnika. (Hrnčić, Bećirović, 2018.)

Nadležnost organa starateljstva u oblasti nasilja u porodici definirana je članovima 31., 33., 34., 40. i 42. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i članom 380. Porodičnog zakona Federacije BiH. Članom 380. Porodičnog zakona Federacije BiH jasno je propisana obaveza stručnih radnika Centra za socijalni rad na prijavljivanje nasilja u porodici i na pružanje

pomoći žrtvi nasilja. Članom 31. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici propisana je obaveza Centra na osiguranje osnovnih životnih potreba žrtvi nasilja (socijalno, zdravstveno i materijalno zbrinjavanje, kao i pravo na pravnu pomoć). Čl. 33. i 34. istog Zakona propisana je obaveza Centru da uz prethodnu saglasnost žrtve nasilja, zbrine žrtvu nasilja, smještajem u sigurnu kuću/drugu porodicu ili drugu ustanovu socijalne zaštite. Smještaj žrtve u sigurnoj kući/drugoj porodici ili ustanovi može trajati šest mjeseci, izuzetno i duže uz prethodnu pisano saglasnost Centra. Članom 40. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici propisana je obaveza Centra da vodi evidenciju o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štićene zaštitnom mjerom i nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere. Također, članom 42. Zakona propisana je obaveza Centra da prati izvršenje izrečenih mjera, obavještava nadležni sud o izvršenju mjere, predlaže prekid ili produženje ili zamjenu mjere drugom mjerom. (Hrčić, Bećirović 2018).

III REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja jeste da se utvrdi prisustnost nasilja nad ženama u partnerskim odnosima u FBIH, sa posenim osvrtom na općinu Ilidža. Potrebno je istražiti najčešće uzroke nasilja, ali i posljedice koje nasilno ponašanje donosi sa sobom. Kako se nalazimo u svjetskoj pandemiji, vršenje istraživanja bilo je posebno izazovno. Svjetska pandemija COVIDA – 19 donijela je različite izazove svakome od nas; nekima borbu za opstanak u zdravstvenom smislu, dok je drugima borba za opstanak bila izazovna u finansijskom aspektu. Suočili smo se sa novim životom i pokušali se prilagoditi na novi način življenja.

S obzirom na svjetsku pandemiju u kojoj živimo od 2019-te godine pa sve do danas zabilježen je dramatičan porast nasilja nad ženama u partnerskim odnosima. UN koristi izraz tzv. „pandemija u sjeni“ kako bi se pokazao zabrinjavajući uticaj svjetske pandemije na porast nasilja nad ženama. Trenutna kriza nastala uslijed pandemije Covid-19 doprinijela je pogoršanju situacije kada je u pitanju i nasilje. Preko 33 miliona oboljelih od koronavirusa širom svijeta, preko milion preminulih samo po sebi predstavlja značajan problem u svim državama svijeta. Naročito je zabrinjavajuća činjenica da je, uz donošenje mjera suzbijanja koronavirusa i zatvaranja granica, zabilježen porast nasilja u porodici. (Grbić- Pavlović; 2020) Kako smo i sami bili svjedoci globalnog „lockdown-a“, ne iznenađuje zabrinjavajuća činjenica da se nasilje povećalo u doba pandemije.

Društvena izolacija, ograničenje kretanja i općenito strah za život su psihološki djelovali na svaku osobu koja se suočila sa ovakvim posljedicama pandemije. Također, prema riječima Grbić – Pavlović, podrška koju su trebale dobiti žrtve nasilja su bile ograničene u smislu skraćenog radnog vremena, manje dostupnosti, smanjenih ljudskih kapaciteta, nepostojanje osnovne zaštitne opreme za stručne radnike na terenu i sl; su pogodovale zlostavljačima, jer se žrtvi dodatno otežavao i ograničavao pristup subjektima zaštite, uključujući policiju i centar za socijalni rad.

Kako se u određenim zemljama prijavljivala infekcija i određivala izolacija građana, tako se sve više koristila linija za pomoć u porodici. U provinciji Hubei, u srcu početka epidemije, prijavljivanje porodičnog nasilja policiji više je nego utrostručeno, te je samo u jednom okrugu tokom zatvaranja u februaru sa 47 prijava u prošloj godini povećano na 162 prijave. (Grbić Pavlović, 2020)

Prema podacima Sigurne kuće na području Kantona Sarajevo, broj prijavljenog nasilja se drastično povećao u odnosu na 2019. godinu, do i 50 posto, a to se posebno odnosi na podatak da se nasilno ponašanje počinje povećavati od marta i proglašenja tzv. lockdownna. Kroz svjetsku pandemiju, ljudi su ostali bez zaposlenja, smanjeni su prihodi, te ljudima je povećan nivo stresa kroz svaki dan pandemije. Pozivi na SOS telefon su povećani. Mentalno zdravlje je drastično ugroženo. U vrijeme lockdowna čak i Sigurna kuća je morala da zatvori svoja vrata zbog nemogućnosti primanja velikog broja žrtava nasilja. Kompletnu situaciju usložnjava i stalni problem finansiranja sigurnih kuća u BiH koje funkcionišu isključivo pri nevladinim organizacijama.

I pored obezbijeđenih 160.000 konvertibilnih maraka (oko 80.000 eura), koje je u julu ove godine obezbijedila Agencija za ravnopravnost spolova u BiH, predstavnice nevladinih organizacija koje se bave ovim problemom, ističu da je ta pomoć nedovoljna i da država mora da pronađe još načina regulisanja finansiranja osam sigurnih kuća u BiH. Nasilje nad ženama i nasilje u porodici tokom pandemije korona virusa zabilježen je i u drugim državama regiona. U Crnoj Gori također, u Nacionalnoj SOS liniji za žrtve nasilja u porodici, u martu su zabilježili 256 poziva, što je porast za 27 posto u odnosu na februar kada je bilo 184 poziva. Od početka 2020. godine, u porodično-partnerskom nasilju u Srbiji ubijeno šest žena, a u posljednje dvije decenije više od 300. Zbog porodično-partnerskog nasilja više od 400 djece ostalo je bez majki. (Erjevac, 2020.)

Što se tiče situacije u nekim zemljama svijeta, linije za pružanje pomoći u Kipru i Singapuru registrovale su 30 posto više poziva za pružanje pomoći žrtvama. U Argentini hitni pozivi za prijavu nasilja u porodici povećali su se za 25 posto kako je došlo do određivanja mjera izolacije. U Kanadi, Njemačkoj, Španiji, Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama vlasti, aktivistkinje i aktivisti za prava žena i partneri iz civilnog društva naveli su da je u značajnom porastu prijavljivanje nasilja u porodici, kao i da je povećana potreba za hitnim skloništima tokom pandemije. Prema izvještavanjima mnogih medija, najistaknutiji primjer u Evropskoj uniji je Francuska, koja već ima jednu od najviših stopa nasilja u porodici u Evropi.

S druge strane, i u Bugarskoj, koja ima jednu od najnižih stopa prijavljivanja nasilja nad ženama i djecom u Evropskoj uniji, bilježe se značajni podaci – sedam žena izgubilo je život zbog nasilja koje je izvršio njihov partner ili član porodice. Zaista i podaci iz Velike

Britanije pokazuju također alarmatno stanje. Broj smrtnih slučajeva od nasilja u porodici u periodu od 23. marta do 12. aprila udvostručio se (16 smrti) u odnosu na prosječnu stopu u prethodnih 10 godina. U Španiji, linija za pomoć u slučaju nasilja u porodici primila je 18% više poziva u prve dvije nedjelje izolacije u odnosu na isti period mjesec dana ranije. Tako je vlada Španije pokrenula akciju pod nazivom tzv. „Maska 19“, što je kodna riječ žrtve izrečena u bilo kojoj apoteci, a koja onome kome se kaže nalaže obavještavanje policije. Francuska i Italija takođe su brzo usvojile ovakve kodne riječi u svojim apotekama.

U Italiji, gdje su mjere izolacije bile prilično stroge, nacionalna asocijacija koja organizuje skloništa za žene izvijestila je da su između 2. marta i 5. aprila u njihove centre smjestili 2.867 žena. Nacionalna linija za pomoć u slučaju nasilja u porodici zabilježila je 50% manje poziva između 10. i 25. marta, što je bilo itekako zabrinjavajuće za centre koji se bave sprečavanjem nasilja u porodici (ovi centri se sada mnogo više oslanjaju na WhatsApp aplikaciju kao na diskretniji način da žrtve zatraže pomoć). Ženska skloništa u Njemačkoj također su iznosila alarmantne podatke, a u Danskoj je zabilježen porast broja žena koje traže sklonište u prihvatištima. Uticaji epidemija zaraznih bolesti na rodnu jednakost manje se priznaju i razumiju. Dosadašnje epidemije, uključujući ebolu i ziku, ukazuju na to da se nasilje nad ženama može mijenjati po svojoj prirodi i razmjeri, jer epidemije svojim pojavljivanjem značajno utiču kako na društveni tako i na ekonomski život ljudi u jednom društvu. Od većine se traži da ostanu kod kuće kako bi se usporilo širenje zaraze. Za žene koje se već nalaze u nasilnim vezama ili u riziku od zlostavljanja boravak kod kuće povećava mogućnost nasilja. (Grbić Pavlović, 2020.)

Pored teorijskih osnova rada u istraživanju pod nazivom „Nasilje nad ženama u partnerskim odnosima: uzroci, učestalost, posljedice (općina Ilidža)“; sprovedeno je i empirijsko istraživanje - u dva pravca.

U prvom dijelu istraživanja pod nazivom „*Rasprostranjenost porodičnog nasilja na području istraživane lokalne zajednice (općina Ilidža)*“ na temelju statističkih podataka biti će prikazani statistički podaci o učestalosti nasilja nad ženama u partnerskim odnosima na području općine Ilidža, dok će u drugoj cjelini biti prikazani rezultati anketnog istraživanja o stavovima žrtava nasilja u partnerskim odnosima.

- A) Rasprostranjenost porodičnog nasilja na području istraživane lokalne zajednice (općina Ilidža) na temelju statističkih podataka

Interpretacija rezultata će biti data u završnom dijelu analize dobivenih podataka.

Tabela br. 1, 2 i 3: Statistički podaci za vremenski period od 01.01.2015. do 31.12.2015.godine dobiveni od Socijalne Službe općine Ilidža

Tabela 1: Dobra struktura nasilnika u 2015. godini

Dobna struktura nasilnika/-ice	Muškarci	Žene
0-18	0	0
19-30	6	0
31-45	21	0
46-60	15	0
60+	7	0
Ukupno:	49	0

Tabela 2: Dobna struktura žrtava u 2015. godini

Dobna struktura žrtava	Žene	Muškarci
0-18	0	0
19-30	1	0
31-45	23	0
46-60	21	0
60+	4	0
Ukupno:	<u>49</u>	0

Tabela 3: Vrste nasilja u partnerskim odnosima u 2015. godini

Vrste nasilja		
Fizičko nasilje	Psihičko nasilje	Kombinovano nasilje
15	25	9

Prema dostupnim podacima iz Službe socijalne zaštite općine Ilijadža moguće je primjetiti da je ukupan broj slučajeva nasilja u partnerskim odnosima za 2015. godinu iznosio 49. U ovome slučaju žrtve su bile osobe ženskog spola (49). Najveći broj nasilnika bio je dobi između 31-45 godine, a najveći broj žrtava bio je također između 31-45 godine. Prema ovim podacima, žene su najčešće izložene emocionalnom nasilju (njih 25), zatim fizičkom (njih 15) i kombinovanom (njih 9). Drugi oblici nasilja nisu zabilježeni.

Tabela br. 4, 5 i 6: Statistički podaci za vremenski period od 01.01.2016. do 31.12.2016.godine dobiveni od Socijalne Službe općine Ilijadža

Tabela 4: Dobra struktura nasilnika u 2016.godini

Dobna struktura nasilnika/-ice	Muškarci	Žene
0-18	0	0
19-30	8	0
31-45	12	0
46-60	14	0
60+	5	0
Ukupno:	<u>39</u>	0

Tabela 5: Dobna struktura žrtava u 2016.godini

Dobna struktura žrtava	Žene	Muškarci
0-18	0	0
19-30	7	0
31-45	11	0
46-60	13	0
60+	8	0
Ukupno:	<u>39</u>	0

Tabela 6: Vrste nasilja u partnerskim odnosima u 2016. godini

Vrste nasilja		
Fizičko nasilje	Psihičko nasilje	Kombinovano nasilje
11	19	9

Prema dobivenim podacima iz 2016. godine zabilježen je manji broj partnerskog nasilja nego u prethodnoj godini. U 2016. godini ukupan broj zabilježenog nasilja bio je 39. Dobna struktura nasilnika je najčešća u godinama između 31-45 i 46-60 godina, što se pokazuje i u dobroj strukturi žrtava. Žrtve su bračne partnerice i nevjenčane supruge. U ovoj godini, osim nasilja nad suprugom tj. partnerkom, tu su i slučajevi nasilja nad kćerkom i majkom u isto vrijeme jer žive u zajedničkom domaćinstvu. Prema tabeli, žene su najviše bile izložene psihičkom nasilju, zatim fizičkom nasilju, te kombinovanom nasilju. Drugi oblici nasilja nisu zabilježeni.

Tabela br. 6, 7 i 8: Statistički podaci za vremenski period od 01.01.2017. do 31.12.2017. godine dobiveni od Socijalne Službe općine Ilička

Tabela 6: Dobna struktura nasilnika u 2017. godini

Dobna struktura nasilnika/-ice	Muškarci	Žene
0-18	0	0
19-30	10	0
31-45	28	1
46-60	12	0
60+	7	0
Ukupno:	<u>48</u>	1

Tabela 7: Dobna struktura žrtava u 2017.godini

Dobna struktura žrtava	Žene	Muškarci
0-18	0	0
19-30	9	0
31-45	15	1
46-60	16	0
60+	8	0
Ukupno:	<u>48</u>	<u>1</u>

Tabela 8: Vrste nasilja u partnerskim odnosima u 2017. godini

Vrste nasilja		
Fizičko nasilje	Psihičko nasilje	Kombinovano nasilje
25	18	6

Prema prikazu podataka Socijalne sužbe općine Ilijadža za 2017.godinu, ukupni broj zabilježenog partnerskog nasilja bio je 49. Za razliku od prethodne godine, ovaj put se ukupni broj povećao. Žrtve su osobe ženskog spola (njih 48), a najveća dobna struktura je od 31-45 (njih 15), i 46-60 (njih 16). Zabilježen je i jedan slučaj nasilja supruge nad suprugom koji je bio izložen fizičkom nasilju (1). Žene su najviše su bile izožene fizičkom nasilju (25), zatim psihičkom (18) i kombinovanom (6). Drugi oblici nasilja nisu evidentirani.

Tabela br. 9, 10 i 11: Statistički podaci za vremenski period od 01.01.2018. do 31.12.2018.godine dobiveni od Socijalne Službe općine Ilijadža

Tabela 9: Dobna struktura nasilnika u 2018. godini

Dobna struktura nasilnika/-ice	Muškarci	Žene
0-18	0	0
19-30	13	0
31-45	20	2
46-60	9	0
60+	2	0
Ukupno:	<u>44</u>	<u>2</u>

Tabela 10: Dobna struktura žrtava u 2018.godini

Dobna struktura žrtava	Žene	Muškarci
0-18	0	0
19-30	13	0
31-45	17	2
46-60	10	0
60+	4	0
Ukupno:	<u>44</u>	<u>2</u>

Tabela 11: Vrste nasilja u partnerskim odnosima u 2018. godini

Vrste nasilja		
Fizičko nasilje	Psihičko nasilje	Kombinovano nasilje
21	16	9

Prema dobijenim podacima iz 2018. godine ukupan broj zabilježenih slučajeva bio je 46. U ovoj godini najčešći profil žrtava bile su osobe ženskog spola, dobne strukture od 31-45. (njih 17). Zabilježena su dva slučaja ženskih nasilnica, koje su vršile nasilje nad suprugom i bili su izloženi fizičkom nasilju od strane vjenčane supruge. U ovoj godini, imamo nasilnike koji vrše nasilje nad suprugom, sestrama i majkom u isto vrijeme u zajedničkom domaćinstvu. Žrtve su u ovoj godini bile u većini slučajeva izložene fizičkom nasilju (21), zatim psihičkom nasilju (16) i kombinovanom nasilju (9).

Tabela br. 12, 13 i 14: Statistički podaci za vremenski period od 01.01.2019. do 31.12.2019.godine dobiveni od Socijalne Službe općine Ilijadža

Tabela 12: Dobna struktura nasilnika u 2019. godini

Dobna struktura nasilnika/-ice	Muškarci	Žene
0-18	0	0
19-30	10	0
31-45	27	0
46-60	14	0
60+	4	0
Ukupno:	55	0

Tabela 13: Dobna struktura žrtava u 2019. godini

Dobna struktura žrtava	Žene	Muškarci
0-18	0	0
19-30	10	0
31-45	22	0
46-60	16	0
60+	7	0
Ukupno:	<u>55</u>	0

Tabela 14: Vrste nasilja u partnerskim odnosima u 2019. godini

Fizičko nasilje	Vrste nasilja	
	Psihičko nasilje	Kombinovano nasilje
20	28	7

U 2019. godini, Socijalna služba općine Ilijadža je intervenisala u 55 zabilježenih slučajeva. U ovoj godini, žrtve nasilja u partnerskim odnosima su osobe ženskog spola (njih 55.) Dobna struktura nam govori da su nasilnici i žrtve pretežno istih dobnih grupa. Tokom ove godine je zabilježeno nasilje nad suprugama i nad očevima u istom domaćinstvu. Najčešće se radi o ovisnicima koji konzumiraju alkohol. Zabilježena su dva slučaja nad bivšim suprugama. Psihičko nasilje je bilo najzastupljenije, na drugom mjestu je fizičko, te kombinovano.

Tabele br. 15, 16 i 17: Statistički podaci za vremenski period od 01.01.2020. do 31.12.2020.godine dobiveni od Socijalne Službe općine Ilijadža

Tabela 15: Dobna struktura nasilnika u 2020. godini

Dobna struktura nasilnika/-ice	Muškarci	Žene
0-18	0	0
19-30	17	0
31-45	10	2
46-60	11	0
60+	3	0
Ukupno:	<u>41</u>	<u>2</u>

Tabela 16: Dobna struktura žrtava u 2020. godini

Dobna struktura žrtava	Žene	Muškarci
0-18	0	0
19-30	16	1
31-45	10	1
46-60	12	0
60+	3	0
Ukupno:	<u>41</u>	<u>2</u>

Tabela 17: Vrste nasilja u partnerskim odnosima u 2020. godini

Fizičko nasilje	Vrste nasilja		
	Psihičko nasilje	Kombinovano nasilje	
18	21	4	

Iz evidentiranih i obrađenih podataka o rasprostranjenosti porodičnog nasilja nad ženama dobivenih od strane službe socijalne zaštite općine Ilijadza za period od 2015. do 2020. godine, u promatranom intervalu zabilježeno je ukupno **281** slučaja nasilja u partnerskim odnosima na području općine Ilijadza. U toku navedenih pet godina, žene su bile većinsko izložene nasilju od strane partnera u većem broju evidentiranih slučajeva. Prema evidenciji Socijalne službe općine Ilijadza najčešći oblik nasilja koji se događa bilo je psihičko, odnosno emocionalno nasilje koje je zabilježeno **127** puta. Najviše puta se desilo u 2019.-toj godini, čak **28** puta. Što se tiče fizičkog nasilja, takav vid nasilja je zabilježen **110** puta. Najviše je bio zastupljen u 2017.-toj godini, **25** slučajeva. Kombinacija fizičkog i psihičkog nasilja, dakle kombinovano nasilje je zabilježeno ukupno **44** puta. Bilježimo u 2015.-toj, 2017.-toj i 2019.-toj isti broj, **9** slučajeva. Što se tiče nasilja nad muškarcima, evidentirano je ukupno **5** žrtava nasilja koji su iskusili nasilje od strane partnerice. Analizom podataka, u 2020.-toj godini zabilježena su **2** slučaja emocionalnog nasilja, dok u 2017.-godini zabilježeno je fizičko nasilje nad muškarcem i jedan slučaj psihičkog nasilja. U 2018. godini zabilježen je jedan slučaj kombinovanog nasilja. Interesantan je podatak da u evidencijama nisu zabilježeni slučajevi seksualnog ili ekonomskog nasilja. Razlog tome mogu biti nedovoljna informiranost žrtava u odnosu sa nasilnikom, gdje se normalizira ekonomska ovisnost o partneru ili seksualni odnos bez pristanka. Prateći tok i kumulaciju nasilja u partnerskim odnosima, kao što se može vidjeti broj zabilježenog nasilja je tokom godina je u skoro istom broju, sa eventualnim porastom ili smanjenim brojem (± 10) u zavisnosti od spremnosti žrtve da prijavi pretrpljeno nasilje. Uzimajući u obzir prikazane brojke, može se reći da najmanji broj slučajeva je zabilježen u 2016.-toj godini (39), dok najveći je bio u 2019.-toj godini (55). Između tih godina, u 2015.-toj godini obilježeni broj slučajeva je bio (49), u 2017.-toj (48), u 2018.- (49), te u 2020.-toj (43).

U prethodnoj godini globalne pandemije COVIDA-19, zabilježeno je 43 slučaja partnerskog nasilja. U 2020. godini, žrtve su također u većini slučajeva bile osobe ženskog spola, a njihova dobna struktura varira od mlađe životne dobi do srednje životne dobi. Zabilježena su i dva slučaja nasilja nad supružnikom, koji su bili izloženi emocionalnom nasilju. Upravo ovo psihičko nasilje bilo je najzastupljenije u prethodnoj godini (21), a prati ga fizičko nasilje (18) i kombinovano nasilje (4).

Što se tiče dobne strukture nasilnika/-ica najveći broj njih ima godine između ranih tridesetih i srednjih godina, što isto važi i za žrtve. Postoji nekoliko slučajeva gdje između nasilnika i žrtve postoji velika razlika u godinama, ali i onih koji su u starijoj dobi i trpe nasilje.

U suradnji sa Socijalnom Službom općine Ilijadža ovi statistički podaci su dostupni za izradu master teze, a posebna zahvala ide zaposlenom psihologu gosp. Nerminu Omeroviću.

B) Rezultati anketnog istraživanja

Ciljevi ovog anektnog istraživanja jesu da se prikaže prisutnost nasilja u partnerskim odnosima i stavovi žrtava nasilja, kao i da se utvrde različiti oblici i uzroci nasilja koji dovode do različitih posljedica istog.

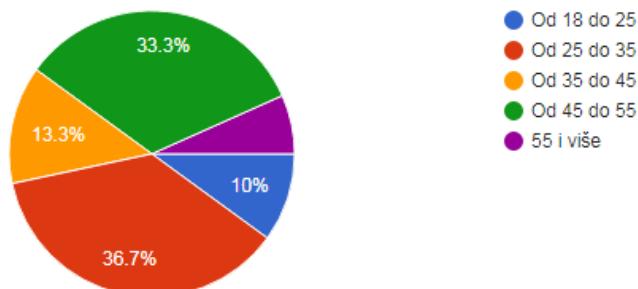
Anketno istraživanje je podijeljeno na pet cjelina. Prva cjelina istraživanja odnosi se na opće i sociodemografske podatke ispitanica, druga cjelina se veže za percepcije i stavove društvenih normi i ponašanja. U trećoj cjelini biti će ispitana učestalost nasilja, dok će u četvrtoj cjelini biti iznesene posljedice nasilnih odnosa, a u posljednjem dijelu biti će pitanja vezana za iskustva ispitanica sa institucijama za podršku žrtvama partnerskog nasilja.

Sprovedeno je istraživanje od ukupno 23 pitanja formulisanih u skladu sa zahtjevima naslova teme „Nasilje nad ženama u partnerskim odnosima: Uzroci, rasprostranjenost i posljedice.“ Usljed uslova koje nam je nametnuo COVID-19, istraživanje je sprovedeno sa ukupno 30 žena koje su bile žrtve nasilja u partnerskim odnosima.

Istraživanje je omogućeno od strane Službe Socijalne zaštite općine Ilijadža uz podršku psihologa Nermina Omerovića. Ovo istraživanje je rađeno u uslovima pandemijskim okolnostima COVID-19 gdje je istraživanje bilo ograničeno zbog mogućeg širenja zaraze uz uslov što manjeg kontakta.

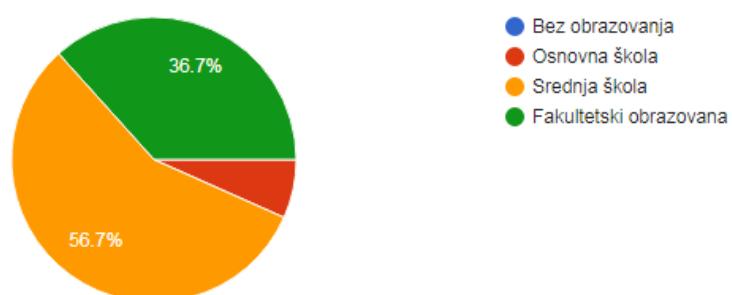
Socio-demografske karakteristike

Grafikon 1. Životna dob ispitanica



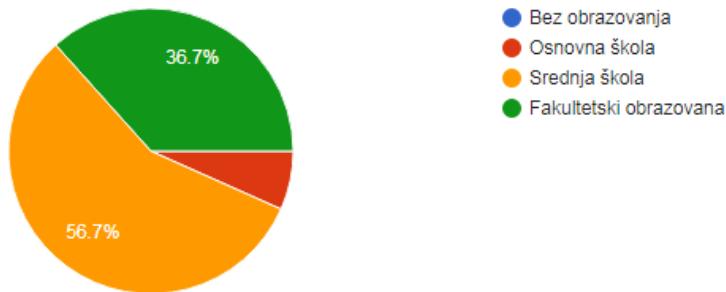
Kada je riječ o dobnoj stukturi ispitanica formirano je pet dobnih skupina. Najveći broj ispitanica su žene između 25-35 godina, ukupno 36,7%. Dobra skupina starosti od 18-25 obuhvata 10%. Treću dobrnu skupinu od 35-45 godina obuhvata 13,3%. Četvrtu dobnu skupinu od 45-55 obuhvata 33,3%. Za šetu skupinu žena od starosti 55 i više, nemamo podataka.

Grafikon 2. Nivo obrazovanja ispitanica



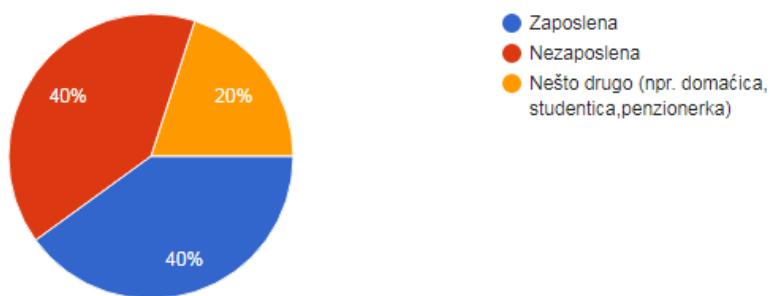
Što se tiče stepena obrazovanja ispitanica najveći dio njih ima završeno srednje obrazovanje: 56,7%, dok 36,7% je fakultetski obrazovano. Za samo završenu osnovnu školu nemamo podataka. Dobijeni podaci ukazuju da žene za nižim obrazovanjem (u ovom slučaju srednja škola), su izloženije nasilju. Sa porasom stepena obrazovanja, prisustvo nasilja se smanjuje.

Grafikon 3. Nivo obrazovanja partnera



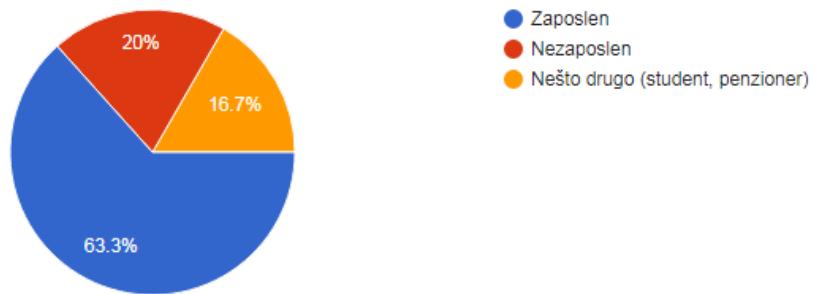
Često postoji zabluda da su nasilnici neobrazovani i primitivni ljudi. Prema stepenu obrazovanja njihovih partnera također najveći broj nasilnika ima završenu srednju školu 46.7%. Fakultetski obrazovanih je ukupno 36.7%, dok partneri sa završenom osnovnom školom je 16.7%. Dakle, u znatnoj mjeri dominiraju nasilnici čiji obrazovni status je srednja škola.

Grafikon 4. Radni status ispitanice



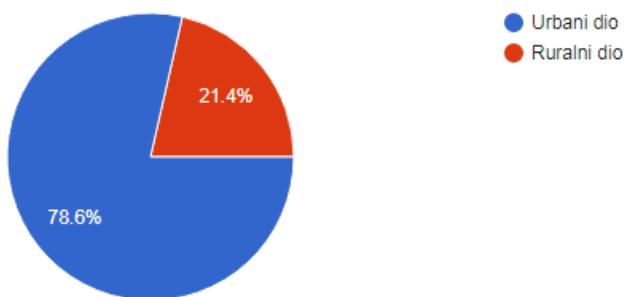
Rezultati ankete za pitanje zaposlenosti partnerke su takvi da dva odgovora imaju isti procenat, a to je zaposlena 40%, i nezaposlena 40%. Njih 20% su iskazale svoj status kao studentkinje ili domaćice.

Grafikon 5. Radni status partnera



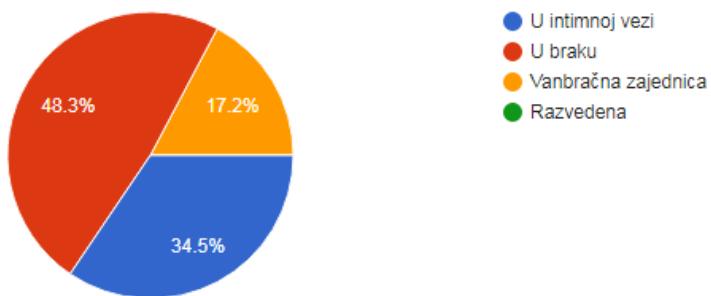
Što se tiče radnog statusa partnera, rezultati su drugačiji. Najveći broj je njih zaposlenih 63,3%, dok 20% je nezaposlenih. Oko 16.7 % su iskazali njihov status kao student ili penzioner.

Grafikon 6. Mjesto stanovanja na području općine Ilijadža



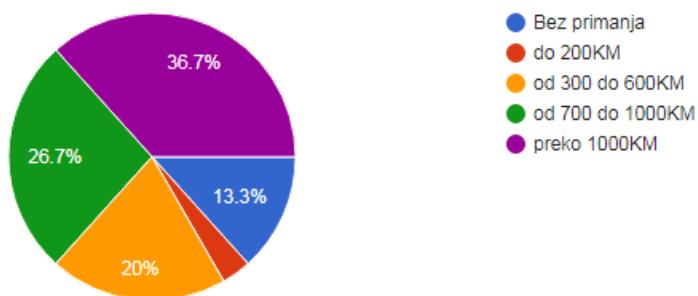
S obzirom da je prostorno interesovanje ovog istraživanja područje općine Ilijadža, sljedeći grafikon predstavlja mjesto stanovanja na području spomenute općine. 78,6 % ispitanica kao mjesto stanovanja je označilo urbani dio općine, dok njih 21.4% ruralni dio općine Ilijadža.

Grafikon 7. Tip zajednice u kojem ste boravili u toku nasilnog ponašanja partnera



Sljedeće pitanje u anketnom upitniku odnosilo se na tip odnosno vrstu zajednice u kojoj su partneri boravili u toku nasilnog ponašanja partnera. Njih 48.3% je označilo brak, dok 34.5% je označilo intimnu vezu. Najmanji broj parova bio je u vanbračnoj zajednici, njih 17.2%

Grafikon 8. Mjesečna primanja zajedničkog domaćinstva



Iduće pitanje se odnosilo na ukupan iznos mjesečnih primanja zajedničkog domaćinstva. Njih čak 13,3% je označilo da su tada bili bez primanja, dok njih 20% je imalo primanja od 300-600KM. 26.7% je imalo primanja od 700-1000KM, dok najveći broj njih 36.7% je imalo primanja preko 1000KM.

Percepcija i stavovi društvenih normi i ponašanja

Tabela 18. *Društveni stavovi i norme prema rodnim ulogama žena*

Društveni stavovi i norme su jedan od osnovnih socio-psiholoških determinanti ponašanja. Oni u znatnoj mjeri utiču na ljudsko ponašanje i uticaj emocija te same aktivnosti čovjeka. Preko ovakkvih naučenih normi i stavova, naročito o rodnim ulogama oblikuju pogled žrtve o pretrpljenom nasilju. Anketnim upitnikom ispitanicama su bile ponuđene tvrdnje u vidu različitih stavova i predrsuda našeg društva s kojim se svakodnevno susrećemo. U ovom pitanju cilj je bio ispitati društvene norme i stereotipe s kojima se ispitanice slažu odnosno ne slažu.

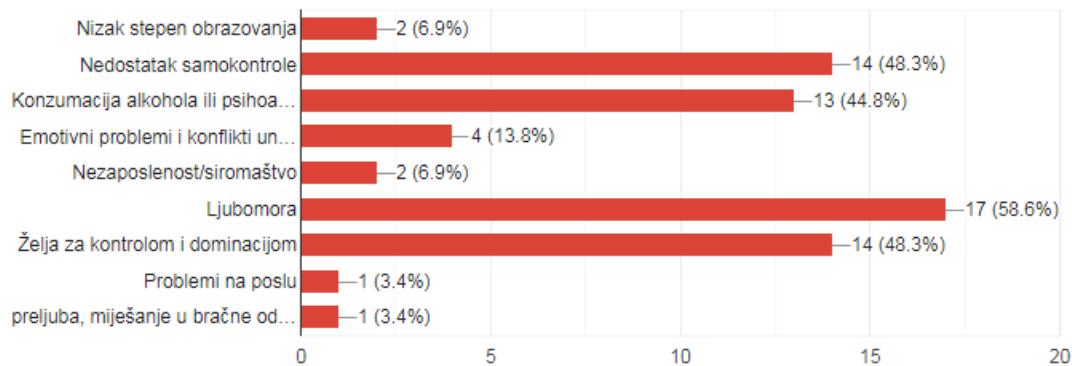
Tvrđnje/Pitanja	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Žene trebaju po prirodi da budu strpljive, poslušne i pokorne.	27%	50%	17%		6%
Muškarac ima pravo da vrši bilo koji oblik nasilja nad svojom partnericom kada nije poslušna i kada nešto pogriješi.	60%	37%	3%		
Prema hijerahiji, muškarci su glavni u zajedničkom domaćinstvu.	40%	30%	20%	7%	3%
Muška djeca su željenija od ženske djece.	47%	33%	7%	13%	
Žena treba da pod svaku cijenu održi porodicu i brak.	46%	30%	7%	10%	7%
Žene su po prirodi, predodređene da podižu djecu i budu domaćice.	23%	34%	27%	13%	3%
Muškarci su po prirodi agresivniji od žena.	23%	13%	27%	20%	17%
Nasilje je privatna stvar porodice i treba da se rješava unutar porodice.	43%	37%	7%	10%	3%
Obaveza žene jeste da pristaje na seksualne odnose i kada nije za to.	57%	30%	7%	3%	3%

Silovanje u braku nije moguće.	60%	27%	10%		3%
--------------------------------	-----	-----	-----	--	----

Neki od razloga koji zadržavaju opstanak nasilja u partnerskim odnosima jesu predrasude i stereotipi koje je društvo formiralo prema odnosu u partnerskim odnosima. Prema Kapetanović Bunar, Durić, Hodžić-Lemeš, neki od tih predrasuda jesu takve da su dominantni stavovi da žene prvenstveno moraju da se udajum te su odgajane u skladu sa predrasudom da mlade djevojke trebaju rano stupiti u brak pod pritiskom okoline. Ako u braku vladaju nasilni odnosi, žena treba da ostane u takvom odnosu jer je izbor sama napravila. Također, predrasuda koja vlada jeste da je brak svetinja, te da se za njega treba boriti u opstanku. Najčešće se misli da je žena kriva za nasilje koje trpi, nasilje je ispvocirano nekim njenim djelom. Ljubomora se posmatra kao znak ljubavi. Nasilan odnos je privatna stvar dvoje ljudi i takvo ponašanje je „sramota za narod“.

Neke od predrasuda i stereotipa koji su postavljeni u prethodnoj tabeli su odgovoreni od žena žrtava nasilja koje su odgajane i različitim vremenskim okvirima i mjestima. Primjećuje se da žene starije životne dobi smatraju da žena treba da trpi nasilje i da treba da ostane u takvom odnosu, dok žene koje su mlađe životne dobi na neki način imaju drugačije razmišljanje i smatraju da žena treba što prije da ode iz takvog odnosa. Prema rezultatima istraživanja, 20% ispitanica smatra da su mušakrci prirodno agresivniji od žena, te njih 13% smatra da žene su preoređene za ulogu domaćice. Za obe navedene pretpostavke 27% je neodlučno i odlučilo se za odgovor „niti se slažem, niti se ne slažem“. Po rezultatima njih 13% smatra da su muška djeca željenija od ženske i 3% da je silovanje u braku moguće. Ono što je bitno za vidjeti jeste da 0% ispitanica smatra da partner ne bi smio da kazni svoju partnericu ukoliko je „neposlušna“, što nam pokazuje da se mentalna slika polako popravlja. Uprokos tome, trebat će mnogo vremena da se predrasude i stereotipi koje imaju balkanske porodice iskorijene i da se nasilje ne normalizira.

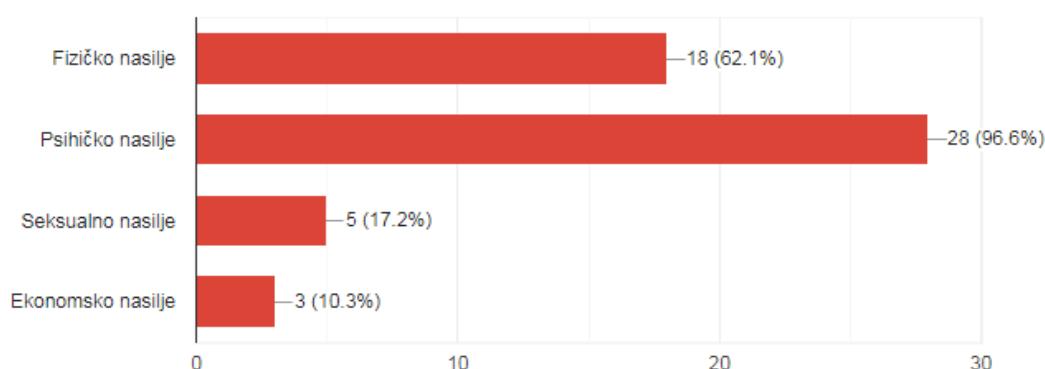
Grafikon 9. Najčešći uzroci nasilja u partnerskim odnosima



U sljedećem poretku, ispitanice su imale izbor da izaberu jedan ili više odgovora koji se odnose prema njihovom mišljenju, na najčešće uzroke za nasilno ponašanje partnera prema njima. Na izboru je bilo ukupno devet ponuđenih odgovora. Rezultati su sljedeći: Najveći broj ispitanica smatra da je najučestaliji uzrok nasilnog ponašanja bila ljubomora 58,6%, i želja za kontrolom i dominacijom 48,3%. Opcija nedostatka samokontrole iznosi također 48,3%, a zatim konzumacija alkohola ili psihotropnih supstanci 44,8%. Emotivni problemi i konflikti unutar porodice 13,8%. Ispitanice su označile nizak stepen obrazovanja i nezaposlenost 6,9%. Najmanji broj je označen na opcijama problemi na poslu ili preljuba 3,4%.

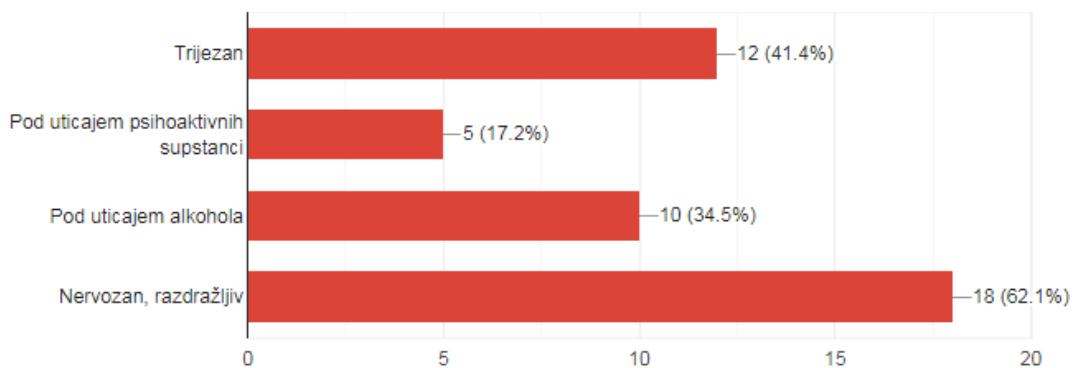
Učestalost fizičkog, psihičkog, seksualnog i ekonomskog nasilja

Grafikon 10. Oblici doživljenog nasilja od strane partnera



Što se tiče oblika doživljenog nasilja, najveći broj ispitanica je odabralo psihičko zlostavljanje koje dominira 96.6%, a zatim slijedi fizičko 62.1%, seksualno nasilje 17.2% i na posljednjem mjestu je ekonomsko nasilje 10.3%.

Grafikon 11. Stanje partnera tokom čina nasilja



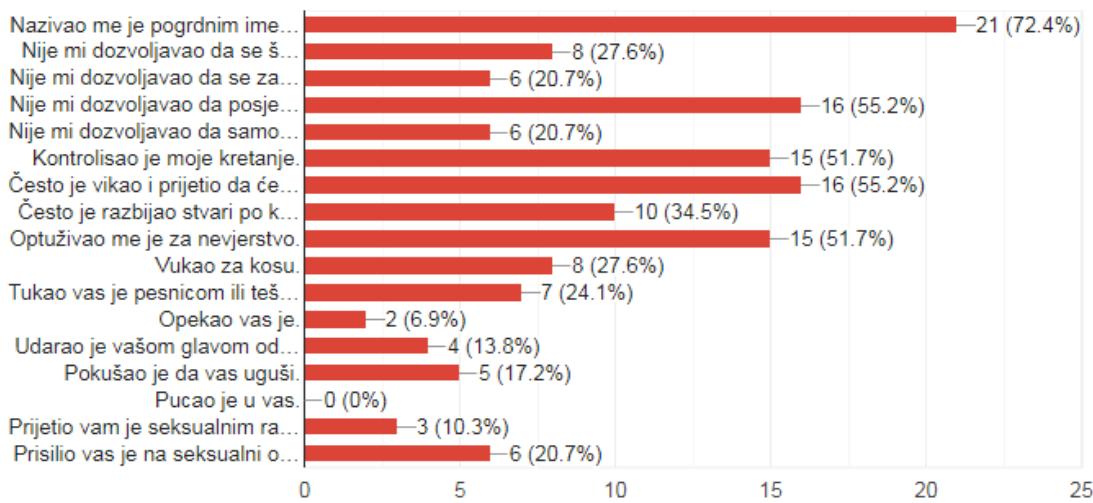
U ovoj grafikonu može se vidjeti aktualno stanje u kojem je bio partner nasilnik kada je vršio zlostavljanje nad partnerkom. Od ukupno 4 pretpostavke, ispitanice su najviše odgovorile da je tada bio nervozan odnosno razdražljiv 62.1% i trijezan 41.4%, dok je njih 34.5% bilo pod uticajem alkohola i 17.2% pod uticajem psihoaktivnih supstanci.

Grafikon 12. Učestalost doživljenog nasilja



Pod pitanjem koliko često su doživljavale nasilje, ispitanice su najviše odgovorile da su svakodnevno doživljavale nasilje njih 33.3%. Da se nasilje desilo samo jedanput označilo je 20% i pod uticajem psihoaktivnih supstanci 16.7%.

Grafikon 13. Oblici doživljenog nasilja

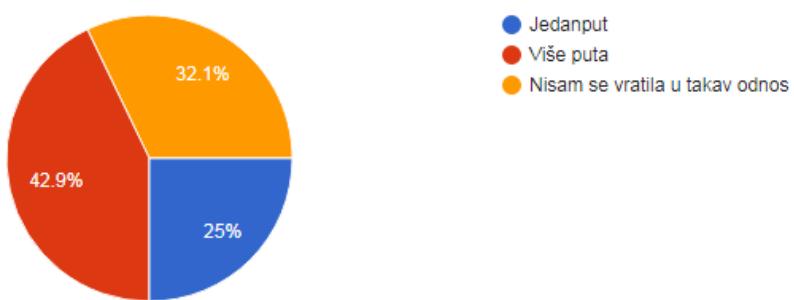


Što se tiče oblika nasilja koji su detaljnije opisani u anketnom upitniku, ispitanice su imale na izbor više od jednog odgovora da označe doživljeno nasilje. Nazivanje pogrdnim imenima je doživljelo njih 72.4% što je ubjedljivo najveći odgovor. Zatim slijede oblici kontrole kao što su „nije mi dozvoljavao da posjetim roditelje ili prijatelje“ 55.2%, „kontrolisao je moje kretanje“ 51.7%, „nije mi dozvoljavao da se šminkam i sređujem“, 27.6%, „nije mi dozvoljavao da se zaposlim“ 20.7%, „nije mi dozvoljavao da samostalno raspolažem novcem“ 20.7%. Često je vikao i prijetio da će me fizički povrijediti je označilo njih 55.2%, i često je razbijao stvari po kući 34.5%.

51.7% ispitanica je bilo optuženo za nevjerstvo. Što se tiče fizičkog nasilja nasilnik je partnerku vukao za kosu 27.6%, tukao pesnicom ili teškim predmetom 24.1%. Opekao vas je je označilo 6.9%, a udarao vašom glavom od neki predmet 13.8%. Pokušao je da vas uguši je označilo 17.2%, a prijetio seksualnim radnjama (silovanjem) 10.3%. Prisilio na seksualni odnos 20.7%. Jedina stavka koja nije imala nikakvih označenih odgovora jeste upotreba oružja „Pucao je u vas“ 0%.

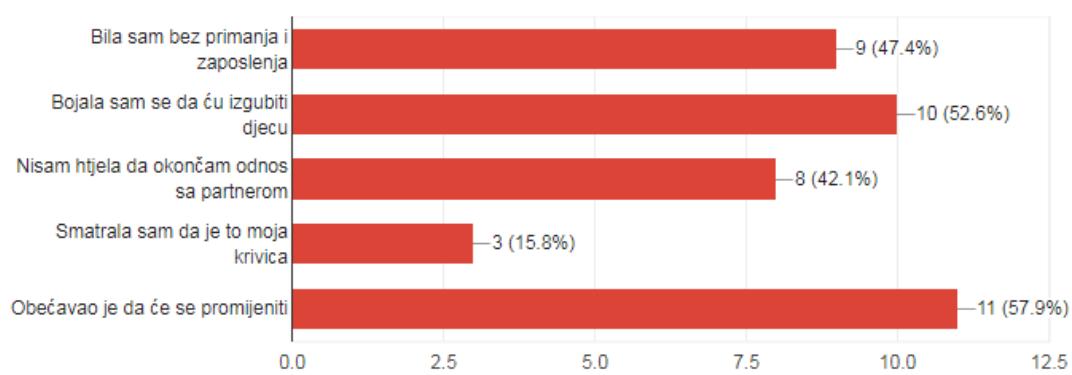
Može se zaključiti da partnerke najviše trpe psihičko nasilje kao što je nazivanje pogrdnim imenima i optuživanje za nevjestvo, i u najvećoj mjeri veliku kontrolu, a zatim i u velikoj mjeri razne oblike fizičkog nasilja kao što su udaranje, upotreba sile i prisilni seksualni odnosi.

Grafikon 14. *Vraćanje u partnerski odnos u kojem je doživljeno nasilje*



Sljedeće pitanje se odnosilo na vraćanje nasilnom partneru i u kojoj mjeri je zastupljeno. 42.9% se vraćalo u nasilan odnos više puta, dok njih 32.1% se nije vraćalo nikako u takav odnos. 25% se vratio jedanput takvom partneru.

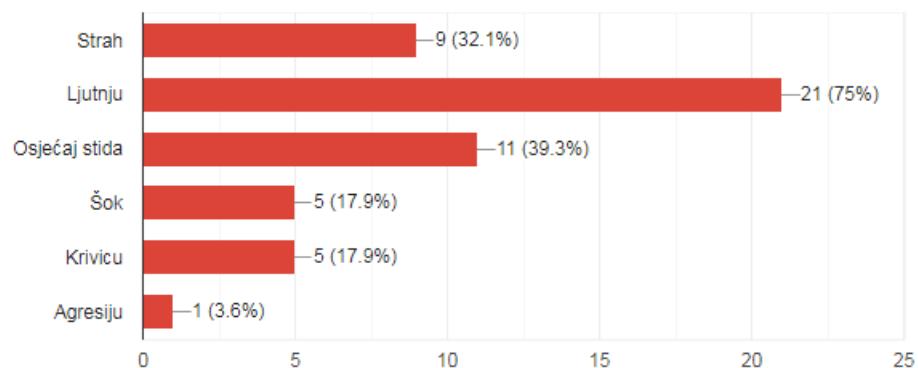
Grafikon 15. *Razlozi vraćanja nasilnom partneru*



U ovom pitanju se imalo za cilj ispitati razloge vraćanja u takav odnos. Najveći broj ispitanica je vjerovalo da će se nasilnik promijeniti kao što je i obećavao 57.9%, dok je veliki broj njih imalo strah da će izgubili zajedničko dijete ili djecu, 52.6%. Bez ikakvih primanja i zaposlenja je bilo njih 47.4%. Veći broj njih također nije htjelo da okonča odnos sa tadašnjim partnerom 42.1%, a njih 15.8% je smatralo da je njihova krivica zbog toga što su doživjele nasilje.

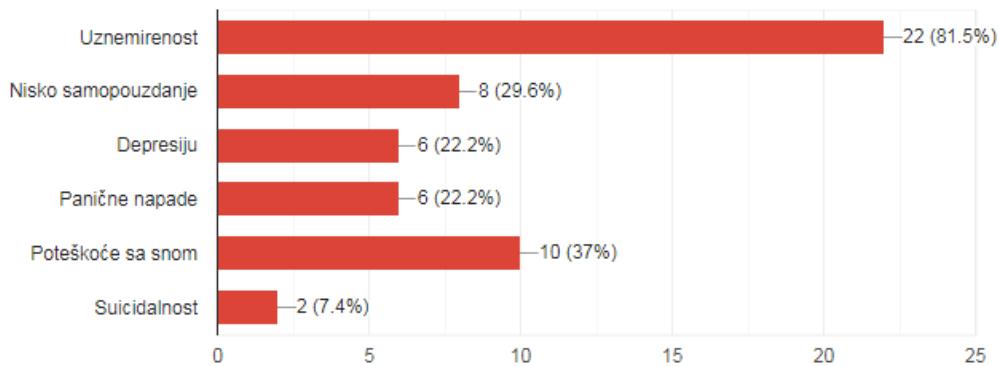
Posljedice nasilnog odnosa

Grafikon 16. Emocije tokom razmišljanja o doživljenom nasilju



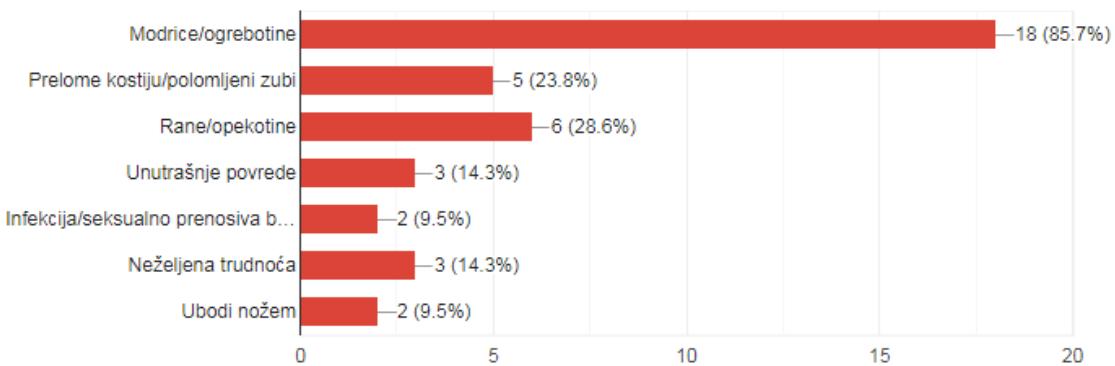
Prema rezultatima istraživanja na predstavljenom grafikonu da se vidjeti da 75% ispitanica osjeća ljutnju kada razmišljaju o onome što se desilo, pa onda osjećaj stid 39.3%. Strah kao emociju osjeća njih 32.1%, i onda šok i krivicu 17.9%, a agresiju njih 3.6%.

Grafikon 17. Psihičke posljedice nakon doživljenog nasilja



Kada razmišljaju o doživljenom nasilju 81.5% ispitanica osjeća veliku uznemirenost. Također, posljedice su na poteškoćama u snu 37%. Ispitanice su primjetile i nisko samopouzdanje 29.6%, dok sa depresijom i paničnim napadima se bori njih 22.2%. Najmanji procenat je označen na suicidalnosti 7.4%, no međutim poražavajuća je činjenica da je ikako i označena. Osobe koje žive ili su živjele u nasilnoj vezi, mogu pokazivati simptome posttraumatskog stresnog poremećaja, prislinih misli, povučenost, psihička utrnulost ili pobuđenosti tzv. hiper pobuđenost, bijes i sl.

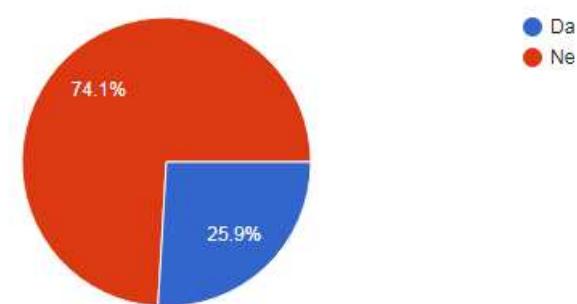
Grafikon 18. Fizičke posljedice i povrede zbog nasilničkog ponašanja



Od fizičkih posljedica, ispitanice su imale najčešće modrice i ogrebotine 85.7%, rane i opekotine 28.6%. Prelome kostiju i polomljene zube 23.8%. Unutrašnje povrede i neželjenu trudnoću je označilo njih 14.3%, seksualno prenosivu bolest 9.5%, te ubode nožem isti broj.

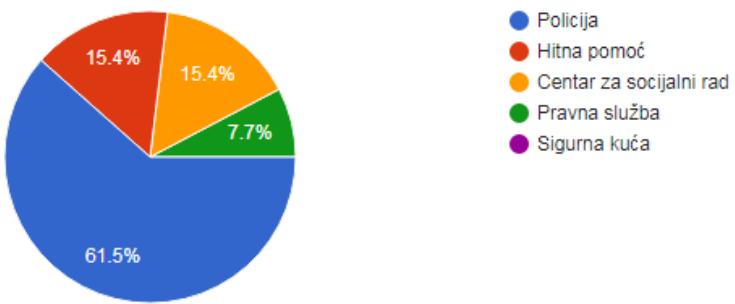
Stručna pomoć i institucije

Grafikon 19. Prijavljivanje nasilničkog ponašanja



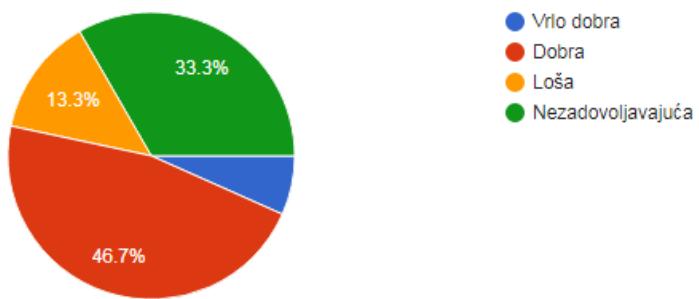
Prema rezultatima istraživanja, 74.1% nije prijavilo nasilje, dok 25.9% je prijavilo doživljeno nasilje. Ovaj podatak nam ukazuje da žrtve itekako nisu spremne da prijavljuju nasilnike. Žene koje su bile izložene nasilju imaju pravo da same odlučuju o sopstvenom ponašanju i da li će nasilje koje trpe sakrivati od okoline ili da li će o njemu govoriti i tražiti pomoć. Njihov izbor na bilo kakvu reakciju jeste posljedica njihovih različitih stavova prema nasilju. Kao što vidimo prema rezultatima, većinski dio nije prijavilo slučaj zlostavljanja. U sredini sa izraženim partijarhalnim moralom, ženama je teško da se odluče na takav čin.

Grafikon 20. *Prijavljanje čina nasilja*



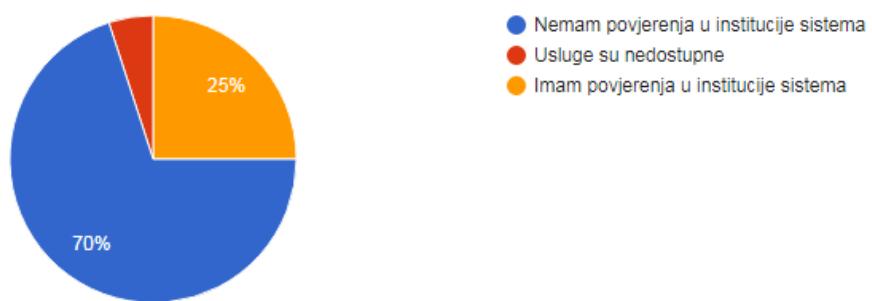
Žene koje su prijavile nasilje najviše su svoj slučaj prijavljivale policiji 61.5%, a zatim Hitnoj pomoći i Centru za socijalni rad 15.4%. Usluge Pravne službe je koristilo njih 7.7%, dok za Sigurnu kuću nije bilo evidentiranih rezultata.

Grafikon 21. *Kvaliteta dobivene stručne pomoći*



U anketnom upitniku ispitanice su imale opciju da ocijene kvalitetu pružene usluge kada su prijavile slučaj nasilja. Najveći broj njih uslugu su ocijenile kao „dobra“ 46.7%, dok 33.3% kao „nezadovoljavajuću.“ Ostalih 13.3% je označilo dobivenu uslugu kao „lošu“.

Grafikon 22. Kvaliteta saradnje sa nadležnim institucijama



Zatim, putem anketnog upitnika smo tražili od ispitanica da nam kažu svoje mišljenje na temelju ličnog iskustva da ocijene međusobnu suradnju. 70% ispitanica je ocijenilo da nema povjerenja u institucije sistema, dok njih 25% ipak imaju povjerenja u institucije sistema. 5% smatra da su usluge nedostupne. Ovdje semo zaključiti da žene nemaju dovoljno vjere u institucije sistema zbog različitih razloga. Njihovi razlozi mogu biti i nedovoljna informiranost o pomoći institucija, ali i nedovoljna zainteresovanost i motivacija.

IV ZAKLJUČAK

Iako bi pomislili kako je bilo koji oblik nasilja primitivan i neuobičajen u demokratskim i razvijenim zemljama, ono je itekako prisutna pojava u svim dijelovima društva, pa tako i u najprisnijim odnosima između muškarca i žene. Mnogi od nas bi pomislili kako je brak ili bilo koja druga veza između dvoje ljudi koji se vole i poštuju, na neki način sigurno tlo za obje individue, međutim, u teorijskom dijelu rada mogli smo primjetiti kako je pojava nasilja u međupartnerskim vezama itekako 'normalna'. Nažalost, u društvu u kojem odrastamo i živimo, pojava nasilja se najčešće karakterizira kao uobičajna pojava, te se bilo koje vrste prevencije ili pokušaja zaustavljanja i vraćanja u stanje normale, 'bacaju u vodu'. Također, uviđajem u raznoraznu literaturu i izvještaje, mogli smo primjetiti kako korijeni nasilja uglavnom počinju od ranog djetinjstva, u primarnoj porodici. Ti činovi nasilja formirani u djetinjstvu na poslijetku deformiraju samu ličnost osobe, koja kasnije činove nasilja nastavlja i u međupartnerskoj vezi.

Za svrhu ovog istraživanja postavljene su generalna i posebne hipoteze koje za cilj imaju njihovu provjeru. Prva posebna hipoteza glasi: „Prepostavlja se da osobne karakteristike počinitelja (nizak stepen obrazovanja, nedostatak samokontrole, unutrašnjim/vanjskim konfliktima, poremećajima emocija, konzumacija PSA/ alkohola), porodični faktori počinitelja (ekonomска nesigurnost, nezaposlenost, niska socijalna adaptacija i siromaštvo) i socijalno-kulturni faktori (tolerancija na nasilje, patrijarhalni stavovi i norme, predrasude) su potencijalni uzroci koji dovode do nasilja u partnerskim odnosima.“, je dokazana. Ispitanice su u anketnom upitniku naznačile najčešće uzroke nasilnog ponašanja partnera, a to su: ljubomora 58.6%, želja za kontrolom i dominacijom 48,3% i nedostatak samokontrole 48.3%, te konzumacija alkohola i droga 44.8%. gdje uveliko potvrđuju ovu hipotezu svojim odgovorima. Također, i u teorijskom dijelu istraživanja smo mogli primjetiti kako autori drugih istraživanja se nadovezuju na slična razmišljanja.

Druga posebna hipoteza glasi: „Na teritoriji općine Ilidža bilježi se porast partnerskog nasilja čiji su počinioi primarno muškarci koji vrše bilo koji oblik nasilja nad partnericom.“ Ova hipoteza nije dokazana. Razlog tome jesu brojke počinjenog nasilja koje su u većini slučajeva slične, međutim kao što smo mogli vidjeti specifične brojke za 2020 -tu godinu pokazuju manji broj slučajeva nasilja, nego brojke prijašnjih godina. Samim tim, možemo prepostaviti da se brojke ipak smanjuju, što nam može pokazati da nam hipoteza nije dokazana. Iako kroz iščitavanje literature koja je potrebna za pisanje ovog rada, nailazilo se

na različite izvore koji upućuju na to da se broj nasilja nad ženama u doba pandemije COVID-a 19 2020 godine znatno povećao. Međutim, rezultati istraživanja na teritoriji općina Iličići nam pokazuju suprotno, što na kraju krajeva dovodi sve na pretpostavljanje da žene nisu bile spremne prijaviti nasilje.

Treća hipoteza, koja glasi: „Partnersko nasilje se manifestuje kroz različite oblike; prvo bitno kroz „blage“ vidove kontrole koji se pretvaraju u teže oblike, kao što su fizički, psihički, ekonomski i seksualni oblik zlostavljanja.“, je dokazana. To se može vidjeti u teorijskom dijelu rada gdje razni literarni izvori i izvještaji povrđuju ovu hipotezu, ali i istraživanje provedeno anketnim upitnikom za potrebe ovog istraživanja. Iako se nad ženama u parnerskim odnosima vrše svi oblici nasilja, može se vidjeti da je psihičko nasilje najzastupljenije, kojeg prati fizičko nasilje.

Četvrta hipoteza koja glasi: „Posljedice nasilja nad ženom se najčešće odražava kroz vanjske znakove na fiziološkom, kognitivnom i bihevioralnom nivou; a to u većini slučajeva mogu biti: tjelesne ozljede, hronične i zdravstvene simptome, psihičke posljedice, posljedice na planu ponašanja, odnosa prema drugima, posljedice u duhovnoj sferi, te na kraju kao najgori oblik ubistvo odnosno smrt partnerice.“ je također dokazana. Posljedice su često devastirajuće po mentalno zdravlje žena žrtava nasilja, što dalje utječe na njihov svakodnevni život i dalji odnos sa ljudima oko njih. Ovu hipotezu možemo potvrditi kroz stručnu literaturu, ali i kroz odgovore ispitanica koje potvrđuju njihove posljedice dugogodišnjeg pretrpljenog nasilja.

„Nepovjerenje u institucije sistema kod žena smanjuje spremnost na prijavu nasilja. Razlog tome jesu nerazvijeni sistemi aktivnosti kako bi se povećala svjesnost o ovakovom tipu problematike i nedovoljna saznanja žena o načinu zaštite koja im je potrebna.“, je peta hipoteza, koja je dokazana. Naime, u anketnom istraživanju, na pitanje da li su žene žrtve prijavile nasilnog partnera institucijama, čak 74.1% ispitanica isti nije prijavilo što nam dalje implicira da većinski dio nije spremna da učini „prvi korak“ u zadovoljavanju pravde protiv nasilnika. Također, preko 70% ispitanica je navelo kako općenito nema povjerenja u institucije sistema. Razlog tome mogu biti strah da sistem neće prepoznati ozbiljnost njihovog slučaja, strah od neočekivane reakcije partnera. Uslijed način življjenja, koji je uvjerojan patrijarhalnim sistemom, žrtve nasilja se često osjećaju izolovano i osuđivano od strane neznanaca, odnosno okoline kojoj nedostaje tračak empatije i razumijevanja za žrtve nasilja.

Generalna hipoteza: „Prepostavlja se da nasilje u partnerskim odnosima bilježi u promatranom intervalu kontinuirani porast na području općine Ilijadža, zbog višestrukih čimbenika na individualnom, porodičnom ili socio-kulturnom nivou, što dovodi do znatnog pada kvalitete života žene – žrtve partnerskog nasilja.“, nije dokazana. Iako je nasilje nad ženama u partnerskim odnosima itekako prisutna pojava, koja dovodi do raznih posljedica kod žena na psihofizičkom nivou, u našim istraživanjima i u zvaničnim izvještajima koji se vežu za područje općine Ilijadža primijetili smo pad nasilja u međupartnerskim vezama. S tim u vezi, dolazimo do zaključka kako iako je fenomen nasilja prisutan u životima žena, do prijavljivanja istog ne dolazi. Kao što smo u istraživanju mogli primijetiti, razlozi sežu od onih najjednostavnijih – nepovjerenja u nadležne institucije, do onih kompleksnih koji se vežu za samu pozadinu društva u kojem živimo, koje je prožeto patrijarhalnim modelima ponašanja.

Nasilje u porodici je bezvremenski prisutno u društvu i postoji u svim kulturama i klasama stanovništva. U većini slučajeva može se primjetiti da nasilje nad ženama ili djecom se najviše tretira kao nešto prirodnu pojavu koja se ne može izbjegći. Kako društvo u svakom smislu napreduje, ostaje pretpostavka da će se svijest naših balkanskih porodica promijeniti i da ćemo se pomaknuti od patrijarhalnih uvjerenja, gdje se žena treba pokoravati svome supružniku. Nasilje u partnerskim odnosima je karakteristična pojava koja se dešava izvan svijeta, dešava se iza zatvorenih vrata gdje žrtva biva prepuštena sama sebi. Kao društvo, ali i kao pojedinci trebamo pomaknuti svoje granice i potaknuti žrtve partnerskog nasilja da prijave doživljeno nasilje, kako bi svaka žrtva živjela život onakav kako svako biće zaslužuje – a to je slobodno i bez straha.

V LITERATURA

1. Ajduković, Marina (2004): Nasilje nad ženom u obitelji, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb
2. Ajduković, Low, Sušac (2011): Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama, Pravni fakultet u Zagrebu; Studijski centar socijalnog rada, Zagreb
3. Ajduković, Ručević (2009): Nasilje u vezama mlađih, Pravni fakultet u Zagrebu; Studijski centar socijalnog rada, Zagreb
4. Babić Dragan (2016): Psihoaktivne tvari: duševni poremećaji i poremećaji ponašanja uzrokovani uporabom psihoaktivnih tvari, Sveučilište u Mostaru, Mostar
5. Dragišić – Labaš Slađana (2012): Čovek i alkohol u društvu: od podsticanja do odbacivanja, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd
6. Dragišić – Labaš Slađana (2019): Partnersko nasilje, tradicionalni stavovi i upotreba alkohola u Srbiji, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd
7. Dragišić – Labaš Slađana (2016): Viktimizovanje i stigmatizovanje žene u alkoholičarskom partnerstvu, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd
8. Grbić-Pavlović (2020): Nasilje u porodici u doba pandemije; Uticaj preventivnih mjera za korona virus na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini, Sarajevo
9. Ignjatović, Tanja (2011): Nasilje nad ženama u intimnom partnerskom odnosu: model koordiniranog odgovora zajednice, Rekonstrukcija Ženski fond, Novi Sad
10. Ibralić Elmir (2014): Tretman za žrtve porodičnog nasilja u „Sigurnoj kući“, UG Vive Žene, Tuzla
11. Petrović Dušan (1958): Alkoholizam i brak, Izdavačko preduzeće Rad, Beograd
12. Radulović Jelena (2003): Nasilje u porodici, NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja“, Podgorica
13. Ženska mudrost (2004): Nasilje u porodici i ljudske nelagode, Sarajevo
14. (Ne) živjeti sa nasiljem (1999), Medica Zenica - Infoteka, Zenica
15. Tanović Emira, Habiba Salihović, Sabaha Drčić (2008), Nasilje nad ženama u partnerskim odnosima-priručnik za zdravstvene radnike u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, Zavod za javno zdravstvo, Sarajevo

16. Kapetanović-Bunar, Durić, Hodžić-Lemeš (2010): Nasilje u porodici. Osjećaja sam strah čak i u snu, Fondacija lokalne demokratije, Sarajevo
17. Mastanak (2013): Človek je edino bitje na zemlji nasilno od samega sebe: Svit, Ljubljana
18. Gazetić Adisa (2008): Patrijarhat nekad i sad: Tranzicija i tradicijski obrasci, Tuzla (Pregledni rad).
19. Stojković, (2002): Bračni lavirit; vi, vaš muž i alkohol, Autonomni ženski centar, Beograd
20. Šimunić, Gregov (2013): Stav o bračnim ulogama i percepcija obiteljskih odnosa kod zaposlenih supružnika, Sveučilište u Zadru, Zadar
21. Brašnjić, Ševo (2019): Položaj žene u društvu kroz historiju, Institut za srpsku kulturu i JU OŠ Musa Ćazim Ćatić, Bosna i Hercegovina i Priština
22. Maslić – Sesrić (2010): Ekonomsko nasilje nad ženama, manifestacije, posljedice i putevi oporavka, Autonomna ženska kuća, Zagreb
23. Glumbić (2016): Ljubomora i njene manifestacije u romantičnim odnosima, Sveučilište Josip Juraj u Osijeku, Filozofski fakultet, Završni rad, Osijek
24. Hrncić Zlatan, Bećirović Fatima (2018): Postupanje za slučajevima nasilja u porodici, Gender Centar FBIH, Sarajevo
25. Vaselić, Ivanović, Miščević (2016): Izvještaj o rezultatima istraživanja o rodno zasnovanom nasilju u intimnim partnerskim vezama, Banja Luka
26. Lovaković (2015): Nasilje u obitelji; Sveučilište Josipa Juraja, Filozofski fakultet, Završni rad Osijek
27. Pabela, Šimić (2012): Razlike u ljubomori između muškaraca i žena; provjera evolucijske hipoteze i hipoteze uvjerenja; Sveučilište u Zadru, Zadar
28. Vučić (2021): Kritika toksične muškosti pregled suvremenih teorija, Friedrich-Ebert-Stifund, Sarajevo
29. Sesar, Dodaj (2014): Čimbenici rizika za nasilje u partnerskim vezama, Dom zdravlja Široki Brijeg, Centar za mentalno zdravlje Široki Brijeg i Filozofski fakultet u Mostaru
30. Žilić (2016): Nasilje, Katedra za socijalni rad, Filozofski fakultet Mostar, Udruga za kvalitetan razvoj djece i mladih, Zagreb

Zbornici radova:

1. Živjeti u ravnopravnosti spolova (zbirka eseja) (2014); Centar za pravnu pomoć, Zenica
2. Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja (2018)

Internet izvori:

1. Erjevac, Drgana (2020); „Sigurne kuće u BiH su prebukirane“, Sarajevo, URL: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30968225.html>
2. Zakon o zaštiti nasilja u porodici URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/95374/112252/F-35737902/ZN.pdf>

VI PRILOZI

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet Političkih Nauka

Odsjek za socijalni rad

Kandidatkinja za master tezu: Mirvana Mahić, 728/SW-II

Poštovane,

u svrhu izrade master teze magistarske teze „Nasilje nad ženama u partnerskim odnosima: Uzroci, učestalost i posljedice“, sprovodim istraživanje kako bih ispitala stavove, mišljenja i iskustva žrtava nasilja u partnerskim odnosima. Pred vama se nalazi anketni upitnik koji je namjenjen isključivo Vama, ženama koje su iskusile ovakav vid ponašanja i koje su odlučile da se bore za sebe i svoj život.

Sudjelovanje u ovoj anketi je potpuno anonimno i dobrovoljno, te služi isključivo za sprovođenje istraživanja. Svi prikupljeni podaci će se koristiti isključivo za naučno-istraživačke svrhe. Anketni upitnik se sastoji od četiri seta pitanja.

Potrebno je da pažljivo pročitate svako pitanje, iskreno i otvoreno odgovorite, tačnije izaberete odgovor za koji Vi smatrate da je najprikladniji.

Najiskrenije Vam se zahvaljujem na učešću.

Opći i socio demografski podaci ispitanica:

1. Vaša dob:

- Od 18 do 25
- Od 25 do 35
- Od 35 do 45
- Od 45 do 55
- 55 i više

2. Označite Vaš stepen obrazovanja:

- Bez obrazovanja
- Osnovna škola
- Srednja škola
- Fakultetski obrazovana

3. Označite stepen obrazovanja Vašeg partnera:

- Bez obrazovanja
- Osnovna škola
- Srednja škola
- Fakultetski obrazovan

4. Označite Vaš radni status:

- Zaposlena
- Nezaposlena
- Nešto drugo (npr. domaćica, studentica, penzionerka) _____

5. Označite radni status Vašeg partnera:

- Zaposlen
- Nezaposlen
- Nešto drugo (student, penzioner) _____

6. Označite mjesto stanovanja na području općine Iličići:

- Urbani dio
- Ruralni dio

7. Označite Vaš tip/vrstu zajednice u kojem ste boravili u toku nasilnog ponašanja partnera:

- U intimnoj vezi
- U braku
- Vanbračna zajednica
- Razvedena

8. Označite kolika su mjesečna primanja zajedničkog domaćinstva:

- Bez primanja
- do 200KM
- od 300 do 600KM

od 700 do 1000KM

preko 1000KM

2. Percepcija i stavovi društvenih normi i ponašanja

Označite u kojoj mjeri biste se složili sa sljedećim stavovima i tvrdnjama (1-U

POTPUNOSTI SE NE SLAŽEM; - 2 NE SLAŽEM SE – 3NITI SE SLAŽEM NITI SE NE
SLAŽEM- 4- SLAŽEM SE-5- U POTPUNOSTI SE SLAŽEM)

- a) Žene trebaju po prirodi da budu strpljive, poslušne i pokorne.
- b) Muškarac ima pravo da vrši bilo koji oblik nasilja nad svojom partnericom kada nije poslušna i kada nešto pogriješi.
- c) Prema hijerahiji, muškarci su glavni u zajedničkom domaćinstvu.
- d) Muška djeca su željenija od ženske djece.
- e) Žena treba da pod svaku cijenu održi porodicu i brak.
- f) Žene su po prirodi, predodređene da podižu djecu i budu domaćice.
- g) Muškarci su po prirodi agresivniji od žena.
- h) Nasilje je privatna stvar porodice i treba da se rješava unutar porodice.
- i) Obaveza žene jeste da pristaje na seksualne odnose i kada nije za to.
- j) Silovanje u braku nije moguće.

2.1 Prema vašem mišljenju su najčešći uzroci za nasilno ponašanje Vašeg partnera prema Vama? (Moguće označiti više odgovora)

1. Nizak stepen obrazovanja
2. Nedostatak samokontrole
3. Konzumacija alkohola ili psihoaktivnih supstanci
4. Emotivni problemi i konflikti unutar porodice
5. Nezaposlenost/siromaštvo
6. Ljubomora
7. Želja za kontrolom i dominacijom
8. Nešto drugo _____

2.2. Učestalost fizičkog/psihičkog/seksualnog/ekonomskog nasilja

2.2.1. Označite koji oblik nasilja ste doživjeli od strane partnera (moguće označiti više odgovora)

1. Fizičko nasilje
2. Psihičko nasilje
3. Seksualno nasilje
4. Ekonomsko nasilje

2.2.2. Kada ste doživljavali nasilje u kojem je stanju bio Vaš partner?

1. Trijezan
2. Pod uticajem psihoaktivnih supstanci
3. Pod uticajem alkohola
4. Nervozan, razdražljiv

2.2.3. Koliko često, ukoliko se sjećate, ste doživljavali nasilje?

1. Svakodnevno
2. Samo pod uticajem psihoaktivnih supstanci
3. Desilo se jedanput
4. Drugo _____

2.3. U sljedećim redovima označite oblik nasilja koje ste doživjeli od strane partnera:

Nazivao me je pogrdnim imenima.

Nije mi dozvoljavao da se šminkam/sređujem.

Nije mi dozvoljavao da se zaposlim.

Nije mi dozvoljavao da posjećujem svoje roditelje i prijatelje.

Nije mi dozvoljavao da samostalno raspolažem novcem.

Kontrolisao je moje kretanje.

Često je vikao i prijetio da će me fizički povrijediti.

Često je razbijao stvari po kući.

Optuživao me je za nevjerstvo.

Vukao za kosu.

Tukao vas je pesnicom ili teškim predmetom.

Opekao vas je.

Udarao je vašom glavom od neki predmet.

Pokušao je da vas uguši.

Pucao je u vas.

Prijetio vam je seksualnim radnjama (poput silovanja) na zastrašujući način.

Prisilio vas je na seksualni odnos.

2.4. Koliko puta ste se vraćali partneru, uprkos tome što je činio?

1. Jedanput
2. Više puta
3. Nisam se vratila u takav odnos

2.4.1 Ukoliko je Vaš odgovor potvrđan, možete li navesti razloge zbog kojih ste se vraćali nasilnom partneru? (moguće označiti više odgovora)

1. Bila sam bez primanja i zaposlenja
2. Bojala sam se da će izgubiti djecu
3. Nisam htjela da okončam odnos sa partnerom
4. Smatrala sam da je to moja krivica
5. Obećavao je da će se promijeniti
6. Nešto drugo _____

3. Posljedice nasilnog odnosa

3.1. Emocije: Kada razmišljate o onome što se desilo, šta osjećate?

1. Strah
2. Ljutnju
3. Osjećaj stida
4. Šok
5. Krivicu
6. Agresiju
7. Nešto drugo _____

Psihološke posljedice:

3.2. Kada razmišljate o nasilju kojeg ste doživjeli šta osjećate?

1. Uznemirenost
2. Nisko samopouzdanje
3. Depresiju
4. Panične napade
5. Poteškoće sa snom
6. Suicidalnost
7. Nešto drugo _____

3.2.1 Da li ste imali neke od sljedećih povreda zbog nasilničnog ponašanja partnera i koje?

1. Modrice/ogrebotine
2. Prelome kostiju/polomljeni zubi

3. Rane/opekotine
4. Unutrašnje povrede
5. Infekcija/seksualno prenosiva bolest
6. Neželjena trudnoća
7. Nešto drugo _____

Stručna pomoć i institucije

3.2. Da li ste prijavile partnera zbog nasilničkog ponašanja?

1. Da
2. Ne

3.2.1 Ukoliko ste tražile stručnu pomoć, kome ste se prvo obratile?

1. Policija
2. Hitna pomoć
3. Centar za socijalni rad
4. Pravna služba
5. Sigurna kuća

3.2.1. Kakvo biste ocijenile kvalitetu stručne pomoći i podrške koju ste dobili?

1. Vrlo dobra
2. Dobra
3. Loša
4. Nezadovoljavajuća

3.2.2. Na temelju ličnog iskustva sa radom institucijama za podršku žrtvama porodičnog/partnerskog nasilja kako biste ocijenili Vašu suradnju?

1. Nemam povjerenja u institucije sistema
2. Usluge su nedostupne
3. Imam povjerenja u institucije sistema



Naziv odsjeka i/ili katedre: SOCIJALNI RAD
Predmet: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Mirvana Mahić
Naslov rada: Nasilje nad ženama u partnerskim odnosima: Uzroci, učestalost, posljedice (općina Ilijadža)
Vrsta rada: Završni magistarski rad
Broj stranica: 110

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cijelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Sarajevo,

Potpis